İMAM GAZÂLÎ

ARİFLERİN YOLU

Hikmet
Neşriyat

İmam Gazalî'nin Risaleleri • 7-8-9

Doğru Olan Ölçü

•

Âriflerin Yolu

•

Ledünnî İlim

Ofset Hazırlık
Elit

Baskı
Çevik

İstanbul 2004

ISBN 975-290-630-3

Hikmet Neşriyat Ltd. Şti.
Sümer Mahallesi 24.Sokak No: 13
Zeytinburnu - İstanbul
Tel: (0212) 415 22 41 (pbx)
Fax: (0212) 415 33 35

www.hikmetnesriyat.com

DOĞRU OLAN ÖLÇÜ

•

ÂRİFLERİN YOLU

•

LEDÜNNÎ İLİM

Telif

İmam Gazalî

Tehzip ve tekmil

Abdulhalık Duran

Hikmet Neşriyat

İÇİNDEKİLER

7. RİSÂLE

DOĞRU OLAN ÖLÇÜ

Bismillâhirrahmânirrahîm

Allah teâlâ'ya hamd ve senâ, Resûluna salat ve selâm olsun.

Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Rabbinin yoluna hikmet ve güzel mev'iza ile davet et ve insanlarla en güzel şekilde mücâdele et. Senin Rabbin kimin O'nun yolundan saptığını ve kimin hidayet üzerinde olduğunu çok iyi bilir."[1] Bu âyet-i kerimede, Allah teâlâ'nın yoluna davet etmek için üç yöntem bildirilmiştir. Ehline göre değişen bu yöntemlerin birincisi, hikmetle davet etmektir. Hikmet ise ilim ve ilmî delillerdir.

Yöntemlerin ikincisi güzel mev'iza ile davet etmektir. Güzel mev'iza ise kalbi yumuşatan, onda Allah korkusu ve ümit uyandıran sözler ve nasihatlerdir.

Yöntemlerin üçüncüsü de en güzel şekilde mücâdele etmektir. Mücâdele de iki türlüdür. Bunlar dille mücâdele ve kılıçla mücâdeledir. En iyi mücâdele ise,

---

1 -Nahl, 125

dil ehli ile sözlü mücâdele etmek, kılıç ehliyle de fiilî mücâdele etmektir. Bunların yerini değiştirmek, mücâdeleyi en iyi mücâdele olmaktan ve dolayısıyla emredilen mücâdele olmaktan çıkarır.

Dille yapılan sözlü mücâdelede esas olan, ikna etmeye çalışmaktır. Onun için, bu mücâdelede kırıcılık ve kabalık yoktur. Bu sebeple, hasmın (tartışılan tarafın) aklını çalıştırmasına yardımcı olmak, fakat nefis ve enâniyetini uyandırmaktan sakınmak lâzımdır.

İkinci bir husus da hasm'ın anlayacağı türden delil getirmektir. Çünkü, delil hadd-i zatında ne kadar kuvvetli olursa olsun, anlaşılır olmazsa kanâat verici ve ilzâm edici olmaz.

Bu mücâdelenin güzel bir örneğini İbrahim aleyhisselâm vermiştir.

O, mücâdele ettiği inkârcı kişiye (kral Nemrud'a) Allah teâlâ'nın varlığını ispat etmek ve O'nu tanıtmak için, "Benim Rabbim, dirilten ve öldürendir." demiştir. İnkârcı, onun bu sözüne, "Ben de diriltir ve öldürürüm." şeklinde cevap vermiştir. Çünkü o, hakikî öldürme ve diriltme ile bunların mecazî şekillerini birbirine karıştırmıştır.

Bunu gören İbrahim aleyhisselâm, onun âcizlik ve yalancılığını ortaya çıkarmak için, daha kolay anlaşılan ve saptırılamayan, daha açık bir delil göstererek şöyle demiştir:

"Allah, güneşi doğudan çıkarır; sen de onu batı-

dan çıkar." İnkârcı, bu delile karşı bir şey diyememiş ve ilzam olmuştur.[2]

Ben de bu kitapta bu yöntemi uygulayacağım. Çünkü hakikatleri öğretmenin ve kabul ettirmenin yolu budur. Yöntemi böylece tespit ettikten sonra, size benimle yapılan bir tartışmayı anlatacağım. Tartışan zat şöyle dedi:

- Sen doğru marifet sahibi olduğunu iddia ediyorsun.[3] İddia ettiğin bu marifetin doğru olduğunu neyle ölçüyorsun? Akıl ve kıyasla mı? Halbuki akıl ve kıyas bu konuda (marifet ve iman bilgisi konusunda) tek başlarına kesin ölçü değildirler.[4] Bu yüzden de, akıl ve kıyas sahipleri bu konuda farklı görüşler ve inançlara sahip olmuşlardır.

---

2 -Bakara, 258

3 -Burada marifetten maksat, iman ve imanla alâkalı konuların bilgisidir.

4 -Kıyas lafzının üç mânası vardır. Birincisi lügat mânasıdır. Kıyas, lügatte bir şeyi bir şeyle ölçmek, bir şeyi bir şeye kıyas etmek, ona benzetmek, onun gibi olduğunu düşünmek veya söylemektir. İkinci mânası Mantık mânasıdır. Kıyas, mantık ilminde bir formül türüdür. İki mukaddime (öncül) ve bir sonuçtan oluşur. Bu formülü kurarak yeni hükümlere varılır. Formül şöyledir: A, B'dir. B, C'dir. Öyleyse, A, C'dir. Üçüncü mânası, Fıkıh mânasıdır. Kıyas, Fıkıh ilminde bir şeyin şer'î hükmünü (örneğin, helâl veya haram oluşunu), o şeye benzeyen başka bir şey için de geçerli kılmaktır. Bu kıyas, ictihadlarda kullanılır. Kıyasın doğru sonuç vermesi için, bazı şartlar vardır. Bu şartlar gerçekleşmediği takdirde kıyas fâsid ve bâtıl bir kıyas olur.

Ben şöyle dedim:

- Marifet (iman bilgisi) konusunda yalnızca akıl ve kıyas ölçüsüne güvenmekten Allah teâlâ'ya sığınırım. Çünkü şeytan, bu ölçüye güvenmiş ve o yüzden sapıtıp yoldan çıkmıştır.[5] Bu yüzden ben, bunu marifet ölçüsü kabul eden herkesten de Allah teâlâ'ya sığınırım. Çünkü böyle bir kimse, dinin dostu da olsa, câhil bir dosttur. Câhil bir dost ise, akıllı bir düşmandan daha zararlıdır.[6]

---

5 -Allah teâlâ, meleklere Âdem'e secde etmelerini emredince, bütün melekler anında eğilip secde etmişler; şeytan ise aklına danışmış ve şöyle bir kıyas yapmıştır: "Âdem topraktan yaratılmıştır. Bense ateşten yaratılmışım. Ateş topraktan üstün bir madde olduğuna göre, ben de Âdem'den üstüm. Üstün olanın altta olana secde etmesi ise aklen doğru değildir. "O, böyle düşünüp kıyaslar yapınca, Allah teâlâ, ona şu emri vermiştir: "Gökten in! Sen artık kovulmuşsun. Kıyamet gününe kadar da üzerinde lânet olacaktır." (Hıcr, 34)

6 -Bu söz, ta İmam Gazalî zamanından beri söylenip durur. Fakat, bundan neyin kasdedildiğini doğru anlamak lâzımdır. Aksi halde, akıllı düşmanı ehven bulmak gibi bir yanlışlık yaparsınız. Bu sözdeki akıllı düşmandan maksad, aklın emri olan dürüstlük, adalet, insaf, merhamet, alicenaplık gibi prensipleri gözeten kimsedir. Çünkü bu prensip ve disiplinlere aldırmayan düşman, dünyanın en tehlikeli ve zararlı varlığıdır. Müslümanlığın günümüzdeki akıllı düşmanı veya düşmanları işte bu tiptendirler. Beri tarafta onun dostlarının büyük kısmı da câhil, gâfil, samimiyetsiz, riyakâr, çıkarcı, şöhretperst ve mağrur sınıflardan oluşur. Her halde bu acı gerçeği gören basireti açık birisiymiş şöyle diyen: "Düşman kaviy, tali' zebun!"

Tartışan zat şöyle dedi:

- Peki, o zaman senin marifetinin ölçüsü nedir? Onu neyle ölçüyorsun?

Ben şöyle dedim:

- Onu "doğru olan ölçü" ile ölçüyorum. Bununla ölçünce de, hangi marifetin hak, hangisinin bâtıl, hangisinin katıksız, hangisinin karışık olduğunu öğreniyorum. Bu doğru olan ölçü, Allah teâlâ'nın Kur'ân-ı Kerim'de bize emredip öğrettiği ölçüdür. O, bu ölçüyü şu âyetlerde tekrarlayarak bildirmiştir:

"Doğru olan ölçü ile tartın."[7]

"Allah gökleri yükseltti ve ölçüyü koydu. Ölçüyü aşmayın. Ölçüyü tas tamam gözetin. Ölçüde eksiklik bırakmayın."[8]

"Biz peygamberlerimize âyetler gönderdik ve onlarla birlikte kitabı ve ölçüyü indirdik."[9]

Bu âyetlerde bildirilen ölçü, öncelikle iman ve marifeti ölçen, onları belirleyen ve sınırlandıran ölçüdür. Bu ölçüyle Allah teâlâ hakkında, melekler, kitaplar, peygamberler ve diğer dinî hükümler konusunda

---

[7] -İsrâ, 35

[8] -Rahmân, 7-9

[9] -Hadîd, 25. Not: Yukarıdaki âyetlerden maksat, ya bilinen âyetlerdir. Bunlar, hüküm kapsayan kısa sözlerdir. Ya da onlardan maksat, peygamberlerin hak olduklarını ispatlayan mucizelerdir.

doğru ve sağlıklı iman ve marifet elde edilir. Bu ölçü-nün sağlık ve sağlamlığı, onun bizzat Allah teâlâ tarafından öğretilmiş olmasındandır. Çünkü Allah teâlâ hakikatlerin ilk öğretenidir. İkinci öğreten Cebrail aleyhisselâm'dır. Üçüncüsü de Allah'ın Resûludur.

İnsanlar, başka bir yoldan öğrenilmesi mümkün olmayan imanî ve dinî hakikatleri Allah Resûlundan, onun vasıtasıyla Cebrâil aleyhisselâm'dan ve sonuçta Allah teâlâ'dan öğrenirler.

Tartışan zat şöyle dedi:

- Peki, Kur'ân'da bildirilen ölçünün (ölçülerin) senin anladığın şekilde olduğunu nasıl bilirsin? Aklınla mı? Halbuki, akıl sahipleri bu ölçüyü (ölçüleri) farklı şekillerde anlamışlardır.

Ben şöyle dedim:

- Ben, bu ölçünün (ölçülerin) doğruluğunu önce Kur'ân'ın kendi açıklamalarından bilirim. Çünkü Kur'ân, bu ölçüyü (ölçüleri) ariz amik açıklamıştır. Zaten, onun bütün kapsamı bu ölçünün (ölçülerin) açıklamasından, bunların delillerinden ve bunlardan çıkarılan sonuçlardan ve hükümlerden ibarettir. Ben, aklımı da bu ölçüleri doğru anlamak için kullanırım.

Tartışan zat şöyle dedi:

- Aklını bunların doğruluğunu anlamak için nasıl kullandığını izah et.

Ben şöyle dedim:

- Sen, altın ve gümüşü tarttığın ölçü ve terazinin

doğru olduğunu nasıl bilirsin? Önce sen, bunu bana izah et. Çünkü bunu bilmek de dinin bir farzıdır. Ölçü ve terazinin doğru olduğu bilinmediği takdirde, muhtemelen ya alırken fazla alınır, ya da verirken eksik verilir. Bu ikisi de câiz değildir.

O şöyle dedi:

- Terazinin doğruluğunu öncelikle iki yolla bilirim. Birincisi, üzerinde sultan mührünün bulunması, ikincisi de onu kullanan kimsenin dürüst olan kişiliğidir. Bu iki kuvvetli delile rağmen, şüphem olursa, onu elime alır ve düzgün durup durmadığına bakarım. Kefeleri dengede, dili de düzgün durduğu takdirde, onun doğru ve sağlam olduğunu anlarım.

Ben şöyle dedim:

- Diyelim ki, terazi dediğin gibi durdu. Bu duruştan onun doğru olduğu sonucunu nasıl çıkarırsın?

O şöyle dedi:

- Bu sonuç, tecrübeden hasıl olan zorunlu bir ilimdir. Çünkü tecrübe göstermiştir ki, terazi bozuk olduğu zaman, düz ve dengeli durmaz.

Ben şöyle dedim:

- Tecrübe tek başına mı bu bilgiyi verir?

O şöyle dedi:

- Tecrübe ile sabit olan bir şeyi akıl da tasdik eder. Fakat, akıl tecrübeye dayanmazsa, ancak zan ve tahmin ifade eden görüşler ileri sürebilir.

Ben şöyle dedim:

- Peki, terazinin doğru olduğunu bu şeklide bildikten sonra, ölçen gram ve ağırlıkların doğru olduğunu nasıl bilirsin?

O şöyle dedi:

- Bunların doğruluğunu da terazinin doğruluğunu bildiğim yollarla bilirim. Maamâfih, bu konuda da şüphem olursa, o zaman gram miktarını kesin bildiğim bir ağırlığı getirip ikisini birbiriyle tartarım. Dengede dururlarsa, ötekinin de doğru olduğunu anlarım.

Ben şöyle dedim:

- Altın ve gümüşünü doğruluğuna güvenerek tarttığın teraziyi kimin yaptığını bilir misin? Ve onun sağlıklı bir terazi yaptığına inanır mısın?

O şöyle dedi:

- Ben teraziyi kimin yaptığını bilmem. Onun doğruluğunu yalnızca yukarıda anlattığım şekilde öğrenirim.

Ben şöyle dedim:

- Ben ise, Kur'ân ölçüsünün doğru olduğunu hem senin anlattığın yollardan bilirim; hem de, bu ölçüyü kimin koyduğunu ve O'nun kesinlikle doğru ölçüler koyduğunu bilirim. Çünkü bu terazi ve ölçüyü koyan Allah teâlâ, onu öğreten Cebrâil aleyhisselâm, onu kullanan ve öğreten de Muhammed Aleyhissalatu vesselâm'dır.

O şöyle dedi:

- Dediğin ölçü terazi gibi olursa, ancak o zaman kabul ederim.

Ben şöyle dedim:

- Bilirsin ki, biz burada Kur'ân ölçüsünü tartışıyoruz. Bu ölçü de, tabiatiyle eşyayı tartan terazi cinsinden maddî bir şey değildir. O, manevî bir terazidir. Bu sebeple, o her yönüyle maddî terazi gibi değildir. Kaldı ki, maddî teraziler de birbirinin aynısı değildirler. Bu sebeple, meselâ ağırlıkları tartan terazi, uzunlukları ölçen metre, yıldızların hareketlerini ölçen usturlap, duvarın doğruluğunu ölçen keşkül, çizgileri ölçen cetvel aynı şekil ve biçimde değildirler.[10] Ancak, hepsi de fazlalık ve eksikliği gösterirler. Şiiri ölçen aruz da bir terazidir. Ancak bu terazi diğerlerine göre, bir parça manevî sayılır. Kıyamet gününde amelleri ölçen terazi de bir terazidir. Bu terazi, daha da manevîdir. İman ve marifeti tartan terazi ise bütünüyle manevîdir. Çünkü mâna olan iman ve marifeti ancak manevî olan bir terazi tartabilir.

O şöyle dedi:

- Bir sürü lâf ettin; ne demek istiyorsun? Değirmenin gürültüsünü duyuyorum; fakat bir şeyin öğütüldüğünü görmüyorum.

---

[10] -Günümüzde bunlara bir çok yeni ve değişik ölçü aletleri de eklenmiştir. Kanı, şekeri, sıcaklığı, havayı ölçen âletler gibi.

Ben şöyle dedim:

- Sabret. Acele etmek şeytandan, sabretmek ise Allah teâlâ'dandır. Bilmez misin ki, Allah teâlâ Peygamberimize şöyle buyurmuştur:

"Kur'ân sana vahyedilirken, tamamlanmadan önce onu okumak için acele etme. Bunun yerine, "Rabbim! İlmimi arttır." de!"[11] Bak, iman ve marifetin bir ölçüsü ve terazisi İbrahim aleyhisselâm'ın Nemrud'a karşı okuduğu şu âyettir:

"Allah güneşi doğudan getiriyor. Sen de onu batıdan getir."[12] Allah teâlâ'nın hak ve tek ilâh olduğunu bildiren bu âyet, altın ve gümüş terazisi gibi doğru ve sağlam bir ölçüdür. Bunun doğru ve sağlamlığı ise, iki mukaddime'ye (öncül, önerme) dayanır. Bu mukaddimelerden birisi şudur: "İlâh olan, güneşi doğudan veya batıdan getirebilir." İkincisi de şudur: "Bu işi yalnızca Allah teâlâ yapabilir." Bu iki mukaddimeyi bir araya getirince, zorunlu olarak şu netice ortaya çıkar: "Allah teâlâ tek ilâhtır." Şimdi, bak bakalım, bu mukaddimelerin ve onlardan çıkan sonucun doğru olduklarında şüphe edilebilir mi? Nitekim, o zaman kadar kendisini de ilâh zanneden Nemrud, bu şüphe ve itiraz kaldırmayan ölçü ve delil karşısında susmak ve yanılgısını kabul etmek zorunda kalmıştır.

---

11 -Tâhâ, 114

12 -Bakara, 258

İşte Kur'ân'ın ölçüleri bunun gibi doğru ve sağlam ölçülerdir. Bu sebeple, onların üzerine bina edilen iman ve marifet de hem doğru, hem de sağlamdırlar.

Meselâ, bir ölçü de İbrahim aleyhisselâm'ın diliyle söylenen şu âyettir:

"Ben değişenleri sevmem."[13]

Bir ölçü olan bu âyette de, kimin veya neyin ilâh olduğunu veya olmadığını tayin eder. Çünkü burada sözü edilen sevgi ilâhlaştırmak ve tapmak anlamındadır. Bu sözün söyleniş münasebeti bu mânayı öne çıkarır. İlâhlaştırma ve tapmanın sevgi lafzıyla bildirilmesi ise, tapmanın en büyük unsurunun sevgi olmasından dolayıdır. Bu böyle olduğu için de, sevmeden tapmak ve ibadet etmek geçersiz bir şeydir. Buna işaret etmek üzere bir âyette de şöyle buyurulmuştur:

"İman edenler, Allah'ı her şeyden daha çok severler."[14]

Yukarıdaki ölçüye göre, değişen varlıklar ilâh olamazlar.

Onun için, ay vesaire şeyler de ilâh değildirler. Ancak değişmeyen varlık ilâh olur.

O da Allah teâlâ dır. Bunu bildiren bir ayet de şöyledir:

---

13 -En'âm, 76

14 -Bakara, 165

"Allah'tan başka ilâh yoktur. çünkü her şey helâk olucudur. Sadece kendisi bu hükümden müstesnadır."[15]

Tartışan zat şöyle dedi:

- Birkaç ölçü daha zikredebilir misin?

Ben şöyle dedim:

- Kur'ân-ı Kerim, başından sonuna kadar ölçülerden ibarettir. Ancak, o bu ölçüleri kendisine mahsus bir üslupta verir. Bu sebeple, onun üslubunu öğrenmek ve buna aşinalık kazanmak lâzımdır. Bu hususa işaret edilerek şöyle buyurulmuştur:

"Biz bu mesel ve misâlleri insanlara söyleriz.[16] Fakat, onları ancak ilim sahipleri anlarlar."[17] Fakat, madem ki, istiyorsun, Kur'ân'ın ölçülerinden bir iki tane daha zikredeyim.

Ölçü: "Yahudiler ve hıristiyanlar, "Biz Allah'ın oğulları ve sevdikleriyiz." dediler. De ki: Öyleyse, günahlarınızdan dolayı niçin size azap veriyor? Doğru-

---

15 -Kasas, 88. Not: Âyetin tamamı şöyledir: "Allah'tan başka bir ilâha tapıp yalvarma. O'ndan başka hak ilâh yoktur. Her şey helâk olucudur. Sadece kendisi bu hükümden müstesnadır. Hüküm O'nundur ve (hesap vermek için) O'na döndürüleceksiniz."

16 -Mesel ilim, hikmet ve ders kapsayan kısa söz demektir. Bu söz bir hakikat ölçüsüdür. Buna kelâm-i kibar veya atasözü de denir. Kur'ân-ı Kerim'in her bir âyeti böyle bir sözdür.

17 -Ankebut, 43

su şudur: Siz de O'nun yarattıklarındansınız. O, dilediğini affeder ve dilediğini cezalandırır. Göklerde, yerde ve aralarında olan her şey O'nun mülkü ve mahlukudur. Sonunda da (hesap vermek üzere) dönüşünüz O'nadır."[18]

Ölçü olan bu âyet, yahudi ve hıristiyanların iddialarını çürütmüştür. Bu ölçünün takriri şöyledir: Kimse çocuklarına ve sevdiklerine azap etmez. Bu husus tecrübeyle sabittir. Halbuki, Allah teâlâ, günahlarınızdan dolayı size azap ediyor. Bu da gözle görülen bir gerçektir. Bu iki mukaddimeden şu zorunlu netice çıkar: Siz Allah'ın çocukları ve sevdikleri değilsiniz. Siz de O'nun yarattığı diğer insanlar cümlesindensiniz. O'nun mülkü ve mahlukusunuz ve hesap vermek için O'na götürüleceksiniz.

Ölçü: "De ki: "Ey yahudiler! Allah'ın dostları olduğunuzu iddia ediyorsanız, bu iddianızı doğrulamak için ölümü temenni edin." Fakat onlar, günahlarından dolayı ölümü asla temenni etmezler. Allah zâlimleri bilir ve tanır."[19]

Ölçü bu âyet, yahudilerin Allah teâlâ'nın dostları oldukları yolundaki iddialarının asılsız ve yalan olduğunu ortaya koymuştur. Ölçünün tanzimi şöyledir: Dost dosta kavuşmayı temenni eder. Bu husus, tecrü-

---

18 -Mâide, 18

19 -Cumua, 6, 7

beyle sabit olan bir gerçektir. Yahudiler ise, Allah'a kavuşmayı temenni etmezler. Çünkü, Allah'a kavuşmanın yolu ölmektir. Bunlar ise, ölmeyi asla istemezler. Bu da fiilen sabit olan bir gerçektir. Bu iki mukaddimeden şu kesin sonuç çıkar: Yahudiler, Allah'ın dostları değildirler.

Ölçü: "Onlar, senin peygamberliğini inkâr ermek için Allah'a iftira ederek, "Allah, hiçbir insana vahiy indirmemiştir." dediler. De ki: Öyleyse, Musa'nın getirdiği kitabı kim indirmiştir?"[20]

Ölçü olan bu âyet, bu inkârcıların yalancılığını ispat etmiştir. Ölçünün açılmış şekli şöyledir: Musa bir insandır. Onun insan olduğu ise herkesin kabul ettiği bir gerçektir. Halbuki, Musa'ya vahiy ve kitap indirilmiştir. Bu da yahudilerin itirafıyla sabittir. Bu iki mukaddimeden şu zorunlu netice çıkar: Allah, bazı insanlara vahiy indirmiştir. O halde, bu insanlardan birisi Musa ise, diğer birisi de Muhammed olabilir. Bunu inkâr etmek için bir sebep ve gerekçe yoktur.

Ölçü: "Göklerde ve yerde Allah'tan başka tanrılar bulunsaydı, bunların (göklerin ve yerin) düzen ve nizamı bozulurdu. Arş'ın sahibi olan Allah, müşriklerin şirkinden münezzehtir."[21]

Ölçü: "De ki: Allah'la beraber başka ilâhlar bu-

---

20 -En'âm, 91

21 -Enbiyâ, 22

lunsaydı, bunlar Arş'ın sahibi olan Allah'la uğraşır ve çekişirlerdi. O, müşriklerin dediklerinden çok yüce ve çok münezzehtir."[22]

Konusu aynı olan bu ölçülerden birincisinin açılmış hali şöyledir: Âlemde birden fazla ilâh bulunsaydı, onun düzeni bozulurdu. Çünkü bir yerde rakîp iki sultan bulunduğu zaman, bunlar birbiriyle çekişirler. Onlar çekişince de, bulundukları yerin düzeni bozulur. Bu husus tecrübeyle sabittir. Hâl bu iken, âlemin düzeni bozulmamıştır. Bu da gözle görülen bir gerçektir. Bu iki doğru mukaddimeden şu zorunlu netice çıkar: Âlemde birden fazla ilâh yoktur.

İkinci ölçünün açılmış hali de şöyledir: Allah'la birlikte başka ilâhlar bulunsaydı, bunlar Arş'ı O'nun elinden almak için uğraşırlardı. Halbuki, Arş'ı O'nun elinden almak için uğraşan yoktur. Doğru olan bu iki mukaddimeden şu zorunlu netice çıkar: Arş'ın sahibi olan Allah'tan başka ilâh yoktur.

Ölçü: "De ki: Göklerden ve yerden size rızk veren kimdir? Bize göre O, Allahtır. (Siz ise böyle demediğinize göre), bizden bir taraf hidayet üzerinde, bir taraf da açık bir dalâlettedir. "[23]

Bu ölçünün takriri şöyledir: Göklerden ve yerden bize rızk verenin kim olduğu konusunda ihtilâf ettiği-

---

22 -İsrâ, 42, 43

23 -Sebe', 24

mize göre, ya biz yanılıyoruz, ya da siz yanılıyorsunuz. Biz yanılmıyoruz. Çünkü bir çok delil, gökten yağmur yağdıran ve yerden mahsul ve rızk çıkaranın Allah olduğunu ispat ediyor. Bu iki doğru mukaddimeden şu zorunlu sonuç çıkar: Bu konuda biz hidayet üzerindeyiz, siz ise yanlışlık ve dalâlet içindesiniz.

Tartışan zat şöyle dedi:

- Anladım; bunların hepsi birer ölçüdürler. Fakat bunlara terazi demek veya onları teraziye benzetmek doğru olabilir mi? Çünkü terazinin kefeleri ve dili vardır.

Ben şöyle dedim:

- Elbette ki doğrudur. Çünkü, bu ölçülerin her bir mukaddimesi (öncül) bir kefedir. Bunlardan çıkan sonuç da dildir. Bunlar, maddî değilseler de, akılda onları terazi şeklinde görmek mümkündür. Çünkü her bir maddenin mânası ve her bir mânanın maddesi vardır. Bu sebeple, maddî terazi manevîleşirse, böyle bir ölçü haline gelir ve bu ölçüler maddîleşirlerse terazi şeklini alırlar. Bundan dolayıdır ki, örneğin rüyada mânalar madde şeklinde görülürler. Âhirette (kabirde ve kıyamette) ise, bunlar bütünüyle maddileşirler. Onun için, madde âlemi mâna âleminin kılıfı, mâna âlemi de bu âlemin ruhu, özü ve cevheri olarak kabul edilmiştir.

Kur'ân'ın ölçüleri, iman ve marifet gibi, diğer İslâmî ilimlerde de kullanılır.

Örneğin, Fıkıh'ta şöyle denir: Nebiz (sarhoşluk verecek dereceye getirilen üzüm suyu) sarhoş edici bir şeydir. Her sarhoş edici şey haramdır. Öyleyse, nebiz de haramdır.

Bu ölçüde de, birinci ve ikinci mukaddimeler terazinin kefeleridir. Sonuç da onun dilidir. Kefe durumundaki mukaddimeler, mâna yönünden doğru oldukları ve birbiriyle ilişkili bulundukları takdirde, kefeler gibi dengede dururlar. Onlardan çıkan sonuç da dil gibi düz ve doğru olur.

Kur'ân'ın bütün ölçüleri böyledir. Şeytanın ölçüleri ise, şekil ve suret bakımından bunlara benzeseler bile, mukaddimeleri ya formül bakımından, ya da mâna bakımından doğru değildirler. Onun için, bunlardan çıkan sonular da yanlıştır. Fakat şeytan bunları doğru olarak kabul ettirmeye çalışır ve aldatabildiklerini bunlarla aldatır. Kur'ân'ın işaret ettiği bu eğri ölçülerden birisi şudur:

"O, güneşin çıktığını görünce, "Allah budur. Çünkü bu en büyüktür." dedi."[24]

Bu sözü, güneşe tapanların inanç gerekçesini açıklamak üzere Hz. İbrahim onlar adına söylemiştir. Bu ölçünün takriri şöyledir:

Allah en büyüktür. Güneş de gök cisimlerinin en büyüğüdür. Öyleyse o Allahtır.

---

24 -En'âm, 78

Bu ölçüdeki yanlışlık şu sebeplerdendir:

1- Allah teâlâ, yalnızca gökte veya yerde değil, bütün kâinatta en büyüktür. Güneş ise, yalnızca gök cisimleri arasında en büyüktür.

2- Allah teâlâ cisim ve hacım itibarıyla değil, ilim, kuvvet gibi sıfatları itibarıyla en büyüktür. Güneş ise, görünürdeki şekil ve hacmi itibarıyla en büyüktür.

3- İlâh olmak için sadece büyük olmak yeterli değildir. Bunun yanında diğer kemâl sıfatlarına da sahip olmak, ezelî ve ebedî olmak, değişmemek ve batmamak lâzımdır.

4- Bu ölçünün mukaddimeleri arasında gerekli olan ilişki yoktur. Bu ilişki, iki mukaddimenin şu formüle göre olmalarıdır: A, B'dir. B, C'dir. Burada ise, formül A, B'dir. C, B'dir, şeklindedir. Böyle bir ölçüden de mantık kurallarına göre sonuç çıkmaz.

Şeytanın eğri olan ölçülerinden bir tanesi de bizzat onun kendisi için kullandığı ve bu sebeple, Hakkın dergâhından kovulduğu ölçüdür. Kur'ân-ı Kerim bunu şöyle anlatmıştır:

"Rabbin meleklere dedi ki: Ben çamurdan bir insan yaratacağım. Ben onu tesviye edip (düzene sokup) içine ruh üfledikten sonra sizler ona secde edin.

Bütün melekler secde ettiler. Ancak İblis secde etmedi. O büyüklük tasladı ve kâfirlerden oldu. Rabbin ona, "Ey İblis! Elimle yarattığım bir şeye neden secde etmedin? Büyüklük mü tasladın, yoksa büyüklerden

misin?" dedi. O, "Ben bu yaratıktan üstünüm. Çünkü beni ateşten yaratmışsın, onu ise çamurdan yarattın." dedi. Rabbin ona, "Buradan çık, çünkü sen kovulmuşsun! Ve kıyamete kadar üzerinde lânetim olacaktır." dedi."[25]

Bu ölçünün takriri şöyledir: "Beni ateşten, Âdem'i çamurdan yaratmışsın. Ateş ise çamurdan üstündür. Öyleyse, ben Âdem'den üstünüm.

Bu ölçüdeki ikinci mukaddimenin mânası yanlıştır. Çünkü ateş çamurdan üstün değildir. Aksine, her türlü hayatın kaynağı olması hasebiyle çamur ateşten üstündür. Mukaddimenin mânası yanlış olunca, ona dayandırılan sonuç da yanlış olur. Onun için, şeytan, kendisinin zannettiği gibi, Âdem'den üstün değildir. Üstün olmayınca da, ona secde etmemesi üstünlük taslamak ve geçersiz olan bir sebeple emre muhalefet etmektir. Bunun cezası da kovulmak ve lânetlenmektir. Kaldı ki, Allah teâlâ'nın emrini "Duyduk, itâat ettik." diyerek tartışmasız bir şekilde ve mutlak bir teslimiyetle kabul edip yerine getirmek lâzımken, kendi mantığına göre onun doğru olup olmadığını anlamaya çalışmak da yanlıştır ve cezayı gerektirir.

Şeytanın kullandığı bu ölçüde, soy, sop ve nesepten ileri geldiği düşünülen üstünlük iddiası da vardır. Bu iddia da yanlıştır. Çünkü, mükellef olan varlıkları

---

25 -Sad, 72-78

üstün kılan şey soy, sop ve benzeri tabiî şeyler değil, kendi kazançları ve emeklerinin karşılığı olan kişisel meziyetleridir. Onun için Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Allah yanında en üstününüz takvası en çok olanınızdır."[26]

"Kıyamet gününde, onların arasında ne soy sop vardır, ne de onlardan böyle bir şey sorulur. O gün, kimin ameli iyi olursa o iflah olur; kimin ameli kötü olursa, o da hüsrana uğrar."[27]

Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm da şöyle buyurmuştur:

"Arabın acem üzerinde veya acemin arap üzerinde takvadan başka üstünlüğü yoktur."

Soy ve sop üstünlük sebebi olsaydı, Nuh aleyhisselâm'ın tufanda boğulan kâfir oğlunun İbrahim aleyhisselâm'dan üstün olması lâzım gelirdi. Çünkü, o bir peygamberin oğludur, bu ise bir kâfirin oğludur.[28]

---

26 -Hucurât, 13

27 -Mü'minûn, 102-103

28 -Kur'ân-ı Kerim, "İbrahim, babası Âzer'e dedi ki:" diye başlayan bir olayı anlatmış ve Âzer'in iman etmediğini bildirmiştir. (En'âm, 74) Bu sebeple, genel kanaat, kâfir olan Âzer'in İbrahim aleyhisselâm'ın babası olduğu yönündedir. Fakat bazı müfessirler, bunun İbrahim aleyhisselâm'ın gerçek babası değil, üvey babası veya amcası olduğunu söylemişlerdir. Çünkü Arapçada bunlara da "baba" denir. Biz de bu kanaatteyiz ve bu kana-

Kur'ân'ın âyetleri hem doğru olan iman ve marifetin ölçüleri, hem de doğru olan ilmin anahtarlarıdır. Bu sebeple, onlar hem doğru ve yanlış olan iman türlerini birbirinden ayırırlar; hem de ilimlerin kapılarını açarlar. Allah teâlâ, Kur'ân âyetlerinin anahtar olduklarını da şu sözüyle bildirmiştir :

---

atimizi Kur'ân'a dayandırıyoruz. Çünkü, Tevbe suresi 114 ncü âyette, "İbrahim, Âzer'in Allah düşmanı olduğunu açık bir şekilde öğrenince, ondan teberri etti." denildiği halde, İbrahim suresi 41 nci âyette onun ileri yaşında, İsmail ve İshak'ın babası iken de şöyle dua ettiği bildirilmiştir: "Rabbim! Beni ve zürriyetimden bir kısmını namaz kılanlardan eyle. Rabbimiz! Duamı kabul eyle. Rabbimiz! Hesap gününde beni, anne–babamı ve mü'minleri bağışla." Birinci âyette bildirildiği gibi, İbrahim aleyhisselâm Âzer için artık dua etmediği halde, bu ikinci âyette onun anne ve babasının bağışlanması için dua etmeye devam ettiği bildirilmiştir. Bu da Âzer'in onun hakikî babası olmadığını gösterir. Hikmet açısından da bunun böyle olması iktiza eder. Çünkü İbrahim aleyhisselâm gibi bir tevhid kahramanının put yapıp satan bir müşrikin soyundan ve suyundan olması çirkin olduğu gibi, bu peygamberin torunu olan Allah teâlâ'nın sevgili ve âlemin medar-i şeref, fahr ve iftiharı Muhammed Aleyhissalatu vesselâm'ın da bu inatçı putperestin zürriyetinden olması da çirkindir. Allah teâlâ ise çirkin işler yapmaz. Kaldı ki, Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm, Adnan'a ve hatta Âdem'e kadar yükselip giden soy silsilesinde zina, küfür ve şirk bulunmadığını bildirmiştir.

Muhtemeldir ki, Allah teâlâ işin aslının akıl ve hikmet sahiplerine gizli kalmayacağını bildiğinden dolayı, Âzer için İbrahim'in babası demekte sakınca görmemiştir. Allah, her şeyi daha iyi bilendir.

"Gaybın (gizli ilimlerin) anahtarları O'nun yanındadır. Yaş ve kuru ne varsa, açık olan kitaptadır."[29]

Tartışan zat şöyle dedi:

-Madem ki, Kur'ân'ın âyetleri doğru ilmin ölçüleri ve anahtarlarıdır. O halde, neden müslümanlar bir çok ilmî ve imanî konularda ihtilâf etmişlerdir?

Ben şöyle dedim:

-İnsanların (ve müslümanların) ihtilâf etmeleri kaderin bir hükmüdür. Onun için, bunun önünü almak mümkün değildir. Ancak Allah teâlâ'nın rahmet edip hidayet ettiği kimseler, aralarındaki ihtilâfları asgariye indirirler ve hatta onu faydalı hale getirirler. Bunu bildiren âyet-i kerimede şöyle buyurulmuştur:

"Allah zorunlu olarak isteseydi, insanları bir tek ümmet haline getirirdi. (O bunu zorunlu olarak istemediği için) onlar ihtilâf edip dururlar. Ancak, O'nun merhamet ettiği kimseler ihtilâf etmezler. Allah bunları örnek olarak yaratmıştır."[30]

"Rabbinin sözü doğruluk ve adalet yönünden mükemmeldir."[31] Bu âyet, ihtilâfları azaltma yolunun Allah teâlâ'nın sözü olan Kur'ân-ı Kerim'in doğruluk ve adalet kapsayan ölçülerine başvurmakta olduğunu bildirmiştir. Çünkü samimî olan ihtilâflar, doğru-

---

29 -En'âm, 59

30 -Hud, 119

31 -En'âm, 115

luk ve adaleti bulmak içindir. Bunların en mükemmel şekilleri ise Allah teâlâ'nın sözündedirler.

Şunu da bil ki, dinle ilgili ihtilâflar, iki kısımdır. Birincisi "usûlda", ikincisi ise "furû'da" olan ihtilâftır.

Usûl, dinin inanç ve akîde kısmıdır. Bunun da özü, Allah teâlâ'nın zat ve sıfatlarıyla ilgili inanç ve bilgilerdir.

Bu kısımdaki ihtilâfları azaltmanın yolu, Kur'ân-ı Kerim'de yapılan açıklamalarla yetinmek, bunlara akıl, felsefe ve rey karıştırmaksızın onları olduğu gibi, eksiksiz ve fazlasız olarak kabul etmektir. Çünkü Allah teâlâ, bu önemli konuda gerekli ve yeterli olan bilgileri açık bir şekilde bildirmiştir.

Bu bilgileri alırken, onların payandasına da "Allah'ın hiç bir benzeri yoktur."[32] esasını yerleştirmek ve ne zatında, ne de sıfatlarında hiçbir şeyin O'na benzemediğine inanmak lâzımdır.

Bundan sonra, bu kısımla ilgili olarak akla takılan ve anlaşılmasında zorluk çekilen bir husus olursa, onu çözmenin de iki yolu vardır.

Birincisi, kendi aklıyla yorumlar yapmaktan sakınıp bilenlere sormaktır.

Onun için, Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

---

32 -Şurâ, 11

"Siz bilmiyorsanız, bilenlere sorun."[33]

"Onlar, konuyu Allah Resûluna ve diğer yetkili kimselere götürürlerse, bunlar onun aslını ve hakikatini bilirler."[34]

Bunun ikinci yolu ise, "Allah teâlâ'nın muradı nasılsa öyle iman ettim." demek ve konuyu öyle bırakmaktır.

Buna işaret edilen bir âyette de şöyle buyurulmuştur:

"Kur'ân'ın bazı âyetleri yanlış mânalara da çekilebilirler. İmanda sıdk ve samimiyet sahibi olanlar, yanlış mâna çıkarmamak için şöyle demekle yetinirler: "Bu âyetlere de (Allah teâlâ'nın murad ettiği mânada) iman ettik. Bunlar da Rabbimizdendirler."[35]

Dinin usûl ve akîde kısmını akıl ve felsefe yoluyla kurcalamak hiç kimseye tavsiye edilmez.

Bu yol, özellikle aklî melekeleri tam gelişmemiş ve yeterli miktarda din ilminden birikimi olmayan kimseler için küfür ve dalâlete düşme yoludur.

Onun için, bu kimselere gerekli olan şey, ayrıntılarla uğraşmak yerine, dinin temeli ve esası olan iman ve takvalarını güçlendirmeye çalışmaktır.

---

33 -Enbiyâ, 7

34 -Nisâ, 83

35 -Âl-i İmrân, 7

Bundan dolayıdır ki, bir adam Allah Resûluna, "Bana ilmin ayrıntılarını öğret." dediği zaman, kendisi şöyle buyurmuştur:

"Sen önce ilmin asıl ve esasını sağlamlaştır. İman ve takvanı kuvvetlendir ve âhiret hazırlığını tamamla." Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm, bir hadiste de şöyle buyurmuştur:

"Bir topluluk, dinde tartışma ve sözlü mücâdele yoluna girerse, Allah teâlâ o topluluğu saptırıp yoldan çıkarır." Bu ise, maksadın aksiyle cezalandırılmaktır. Çünkü Allah teâlâ, yanlış bir yoldan bir maksada ulaşmak isteyenleri, maksadlarının aksiyle cezalandırır. Hidayet bulmanın ve dinî doğruları öğrenmenin yolu da tartışmak ve aklın hezeyanlarıyla vuruşmak değil, ya bilenlere sorup dinlemek veya kapalı bir şekilde iman etmekle yetinmektir.

Furû' ise dinin amel ve muâmele kısmıdır.

Bu kısmın önemli konularında da ehl-i sünnet âlimleri ve mezhebleri arasında ittifak vardır. Çünkü bu konular da Kur'ân'ın açık âyetleriyle bildirilmişlerdir. İslâmın farz olan ibadetleri, haram olan şeyler ve büyük günahlar bu cümledendirler.

Bu sebeple, önce bunlarla ilgilenmek, bunların gereğini yapmak ve bunlarla kulluk görevini ifâ edip âhiret hazırlığını tamamlamaya çalışmak lâzımdır. Bu öncelikli konularda ihtilâf olmadığı için, bütün hak mezheplerin mensupları birlikte namaz kılarlar, bir-

likte hac ederler, birlikte oruç tutarlar, birlikte haramlara ve büyük günahlara karşı tepki gösterirler.[36]

Geriye kalan ve dinde ihtilâf konusu olan şeyler ise, hem daha az önemli, hem de sayı itibarıyla daha az olan şeylerdir. Fakat niyeti temiz olmayan garaz sahipleri, bunları öne çıkararak dikkatleri onların üstünde toplar ve onları dinin en önemli konuları gibi gösterip aldatabildikleri insanları bu esas üzerinden parçalayıp ihtilâf ve tefrikaya sokarlar.

Mezhebler arasındaki ihtilâfları önlemenin yolu da, farklı görüşler üzerinde tartışmak değil, ihtiyata uymaktır.

Buna göre, örneğin bir mezhep na-mahreme dokunmanın, isteyerek kusmanın, burun veya vücuttan kan akmanın abdesti bozduğunu söylemiş, bir mezhep de bunların abdesti bozmadığını söylemişse, ihtiyaten (işi sağlam tutmak için) abdestin bozulduğunu

---

[36] -Müslümanlar arasında tefrika çıkarmak için yeminli olan fitneciler, dinin bu birleştirici konularında da gedik açmaya ve müslümanları bölüp yüreklerini soğutmaya çalışırlar. Bu sebeple, "Bu imamların arkasında namaz kılınmaz.", "Bu mescidler cahiliyye mabedleridir.", "Oruç bir gün önce tutulmalı, bir gün önce bozulmalıdır." gibi şeyler söyler ve saf dindanları dincilik oyunuyla aldatarak tefrika girdabına sokarlar. Bre fitneciler! Bu dinde hüküm, karar ve fetva verme yetkisi kimin tarafından size verilmiştir? Allah teâlâ'nın dini üzerinde oynadığınız bu oyunun, bu keyfiliğin ve pervasızlığın cezası sizi yakmayacak mı sanırsınız?

kabul edip yeniden abdest almaktır. Bunun gibi, bir mezhep farz olan oruç için geceleyin niyet getirmek gerektiğini, diğer bir mezhep gündüz de niyet getirilebileceğini söylemişlerse, ihtiyaten niyeti geceleyin getirmektir.

Bu tutum, sözlü tartışma ve çekişmelerle önlenemeyen görüş ihtilâflarını fiilen ortadan kaldıran pratik bir yoldur. Çünkü, meselâ, zikredilen hususlarla abestin bozulmadığını söyleyen mezhep de, bunlardan dolayı abdest tazelemeyi daha doğru bulmuş, oruç için gündüz de niyet getirilebileceğini söyleyen mezhep de geceleyin niyet getirmenin daha iyi olduğunu söylemiştir. Onun için, ihtiyata uyunca farklı mezheplerin görüşleri birleştirilmiş olur.

Tartışan zat şöyle dedi:

- İhtiyata uymak ağır geldiği zaman, hangi mezhebin görüşüne uymak lâzımdır?

Ben şöyle dedim:

- O zaman, kalbin hangi mezhebe meyleder ve hangi mezhep imamına daha çok güven duyarsan, o mezhebin ve o imamın görüşüne göre amel et. Bu konuda sen o hastaya benzersin ki, tedavi olmak için ilim ve ihtisasına daha çok güvendiği doktorun tavsiyelerine uyar ve onun reçetesini uygular. Bunun için de, tedavi olmaya karar verdiğinde, önce doktorları sorup soruşturur ve hangisinin önde olduğunu öğrenmeye çalışır. Ondan sonra da ona gider ve onun

verdiği ilaçları kullanır. Sen de, din ve ibadetin için mezhep seçerken, mümkün mertebede mezhepleri incele, özelliklerini öğren, imamlarını tanımaya çalış. Bundan sonra, kalbin hangisine daha çok güven duyarsa, o mezhebin görüşlerine uy. Onun için Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm şöyle buyurmuştur:

"Kalbine danış."

"Kalbinin samimî meyline uyan bir kimse, hata etse bile sevap kazanır." Çünkü dinin amel ve ibadet kısmında önemli olan, kişinin yaptığı şeyin doğru olduğuna samimî olarak inanmasıdır. Bunun hakikatte de doğru olması gerekli değildir. Çünkü bunu bilmek her zaman mümkün değildir.

Dinde de mümkün olmayan hususlarda mükellefiyet ve sorumluluk yoktur. Bunu açıkça bildiren âyetlerde şöyle buyurulmuştur:

"Allah, insanlara ancak güçleri nisbetinde mükellefiyet verir."[37]

Bundan dolayıdır ki, bir kimse temiz olduğuna inandığı bir elbiseyle namaz kılsa, o elbise hadd-i zatında necis de olsa, namazı sahihtir. Daha sonra bunu öğrense de, kılmış olduğu namazı kaza etmesi gerekmez. Nitekim, Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm da bir gün, ayakkabılarını temiz zannederek onlarla namaza durmuştu. Bir iki rek'ât kıldıktan sonra, Ceb-

---

37 -Bakara, 286

rail aleyhisselâm inip ayakkabılarını çıkarmasını, çünkü onların temiz olmadıklarını söyledi. Aldığı bu bilgi üzerine, kendisi ayakkabılarını çıkardı, fakat o zamana kadar kıldığı rek'atları iâde etmeden namazını tamamladı. Tıpkı bunun gibi, bir kimse Kıble olduğuna inandığı bir tarafa doğru namaz kılsa, daha sonra o tarafın Kıble olmadığını öğrense, namazını iâde etmesi gerekmez.

Dinin inanç ve akîde kısmında ise, önemli ve geçerli olan yalnızca gerçeğe uymaktır. Bu kısımda kişinin oluşturduğu inancın geçerli olması için, onun samimî olarak bu şekilde inanması yetmez, bu inancın hakikatteki gerçeğe de uygun olması lâzımdır. Akîde ile amel arasındaki bu fark, akîde konusunda daha çok dikkatli davranmayı gerektirir.

Tartışan zat şöyle dedi:

- Tekrar başa dönelim. Âyette geçen, "Onlarla en güzel şekilde mücâdele et." sözüyle[38] kimler kasdedilmiştir?

Ben şöyle dedim:

- Bununla mücâdele ehli kasdedilmiştir. Bunlara mücâdele ehli denilmesinin sebebi ise şudur: Bu kimselerde bir parça zekâ vardır. Zekâlarının kendilerine verdiği gurur yüzünden bunlar, dinî hakikatleri tartışmasız bir şekilde kabul etmezler. Onun için, bun-

---

38 -Nahl, 125

larla en güzel şekilde tartışmak emredilmiştir. Bunlarla en güzel şekilde tartışmak da iki türlüdür. Birincisi dinî hakikatleri Kur'ân'ın ölçüleriyle onlara anlatmak ve açıklamaktır. Çünkü bu ölçüler, akıl ve zekâları iknâ edici mahiyettedirler. Bu sebeple, kasıt ve niyeti hakikatleri anlamak olan kimseler, bu ölçüleri öğrenince tartışmayı kesip teslim olurlar.

Fakat, bunlardan bazılarının böyle bir kasıt ve niyeti yoktur. Aksine, onlar, sahip oldukları zekâlarıyla sözde dinî hakikatleri çürütmek, bu yolla dine galip gelmek ve bunun zevkini yaşamak isterler. Kur'ân-ı Kerim'de onlar için şu tesbitler yapılmıştır:

"Kalplerinde hastalık vardır."[39]

"Fitne peşindedirler."[40]

"Kalplerinde eğrilik vardır. Hakikatleri bozuk yorumlarla saptırmak isterler."[41]

"İnsanları Allah yolundan saptırmak için, ilim, hidayet ve kitaba aldırmadan mücâdele ederler."[42]

"Onlar hidayeti bırakıp dalâlete sahip çıkmışlardır."[43]

---

39 -Bakara, 10; Mâide, 52; Enfâl, 49; Tevbe, 115; Hac, 53; Ahzâb, 12, 60; Muhammed, 10, 29; Müddessir, 31

40 -Âl-i İmrân, 7

41 -Âl-i İmrân, 7

42 -Hac, 9; Lukman, 20

43 -Bakara, 16

"Doğruyu bulsalar, ona uymazlar; sapıklığı bulsalar ona uyarlar."[44]

"Onlar, olabilen bütün delilleri de görseler, yine iman etmezler."[45]

Bu kimseler dinî gerçekleri kabul etmemekte kararlı ve ısrarlı oldukları için, onlarla ilmî ve aklî tartışmalar yapmanın hiçbir faydası yoktur.

Bunlar da bir çeşit yol kesen şakîlerdir. Bilinen şakîler, silâhlarıyla bir yerden bir yere gidenlerin önünü keser ve onları soyarlar. Bunlar da ebedî saâdet ve cennet yolunun yolcularını sözde akıl ve zekâlarıyla caydırmak, saptırmak ve şaşırtmak için çalışırlar.

Allah teâlâ, yol kesen maddî ve manevî şakîlere verilecek cezayı şöyle belirlemiştir:

"Allah ve Resûluna karşı savaşan ve yeryüzünde bozgunculuk yapan kimselerin cezası (değişen şartlara göre) öldürülmek, asılmak, el ve ayaklarının kesilmesi veya sürgün edilmektir. Bu, onlara dünyada verilen cezadır. Âhirette ise onlara daha büyük azaplar vardır."[46]

---

44 -A'râf, 146

45 -A'râf, 146

46 -Mâide, 33. Not: Dünyadaki cezaları devlet tatbik eder. Fertlerin bu işi yapmaya kalkışması ise, İslâmın izin vermediği anarşidir. Zor kullanarak hayır ve iyilik yapmaya çalışan fertler ve gruplar, giderek aynı yöntemle şer ve kötülük yapmaya başlarlar. Biz, bunun çok acı bir örneğine bizzat şahid olduk. Çün-

Şu âyette de insanları ıslah etmenin ve hiç olmazsa, zararlarını önlemenin üç yöntemi bildirilmiştir:

"Biz insanları ıslah etmek için peygamberlerimizi açık delillerle gönderdik ve onlarla birlikte kitap, ölçü ve demiri indirdik."[47]

Aklı kâmil ve fıtratı temiz olan kimseler için kitap (Allah teâlâ'nın indirdiği kitap, Kur'ân) tek başına irşad ve ıslah edicidir.

Bunlar, Allah teâlâ'nın âyetlerini okuyup dinleyince, kalplerinde hemen iman ışığı yanar.

Kur'ân-ı Kerim'de bunlar için şöyle buyurulmuştur:

"Peygambere indirilen kitabı dinleyince, hakkı öğrenmenin sevinciyle gözlerinden yaşlar boşanır ve şöyle derler: 'Rabbimiz! İman ettik; bizleri hakkın şahidlerinden yaz. Allah'a ve O'ndan gelen hakka neden inanmayacakmışız? Biz, iman ediyor ve Allah'ın bizi salihlerle birlikte etmesini umut ediyoruz."[48]

Bu kimseler için sözü uzatmaya ve delilleri çoğaltmaya lüzum yoktur. Bunlar o kimseler gibidirler

---

kü, sözde din adına, yol kesen şakîleri öldürmek için örgütlenen bir taife, ihtimal ki, içlerine girip onları yönlendiren bir takım hainlerin marifetiyle bu hayırlı işten vazgeçip cami yolundaki müslümanları öldürmeye başladılar.

47 -Hadid, 25

48 -Mâide, 83, 84

ki, gökteki güneşi görünce gündüz olduğunu anlarlar ve artık gündüz olduğunu kabul etmek için başka delil, alâmet ve emare aramazlar.

Akıl ve zekâları, Kur'ân gerçeklerini kendiliğinden anlamaya yeterli olmayan ve fakat samimî olarak bunların (gerçeklerin) arayıcısı durumunda olan kimseler için, âyette geçen "ölçü" irşad ve ıslah edicidir.

Ölçüden maksat ise, Kur'ân'ın gerçeklerin tartılıp bulunması için koyduğu terazidir. Bu terazinin birkaç örneğini daha önce gösterdik.

Kur'ân'ın bu ölçüsü, daha doğrusu, ölçüleriyle bütün gerçekleri ispat etmek, hak ve bâtılları birbirinden ayırmak mümkündür.

Bundan dolayıdır ki, Kur'ân'a "Nur" ismi verilmiş[49] ve "yaş, kuru her şeyin bilgisinin onda olduğu"[50] bildirilmiştir. Çünkü nur, etrafı aydınlatan ve eşyanın hakikatini gösteren şeydir.

Kur'ân da böyle bir nurdur. Yaş ve kuru her şeyin bilgisinin onda bulunması da bu anlamdadır. Bu sebeple, her şeyin bilgisinin Kur'ân'da açıkça yazılı olması şart değildir. Çünkü onun nuru ve ölçüleriyle her şeyi bulmak, bilmek ve hakla bâtılları birbirinden ayırmak mümkündür.

Kur'ân'a bu anlamda ayrıca "Hikmet" ismi veril-

---

49 -Nisâ, 174

50 -En'âm, 59

miş[51] ve onu okuyan kimselere çok büyük bir hayır ve ilim verildiği bildirilmiştir.[52] Çünkü elinde doğru teraziyi tutan bir kimse, onunla her şeyi tartıp değer ve ağırlığını öğrendiği gibi, Kur'ân'ın ölçülerini bilen bir kimse de bunları kullanarak her türlü ilim ve hayrı öğrenebilir.

Niyeti hakikatleri bulmak değil, aksine, din ve hakikat peşinde olanları saptırmak ve caydırmak olan kimseler için ise, demir ıslah edicidir. Gözleri önünde olmadığı için, Allah teâlâ'nın iflâh etmeyen kahır ve intikam gücünden korkmayan bu kimseler, demirin gücünden korkar ve yoldan çekilirler. Onun için şöyle denilmiştir:

"Allah teâlâ, Kur'ân'ın hidayetiyle ıslah etmediği kimseleri devletin gücüyle ıslah eder."[53] Veya onları onlara rağmen hizaya getirir.

Dinî konuları akıl ve zekâların cirit attığı mücâdele alanı haline getirmek doğru değildir. Çünkü bu mücâdele ve çekişme hâli, dinin iman ve teslimiyet ağırlıklı bir ilâhî sistem olması gerçeğiyle ters düşer ve dinde asıl olan huzur, itmi'nân ve güveni bozup kargaşa ve anarşi meydana getirir. Bundan dolayı, ashap ve selef âlimleri, dinde mücâdele kapısını açmak

---

51 -Mâide, 110; İsrâ, 39; Ahzâb, 34; Kamer, 5; Bakara, 129; Nisa, 123...

52 -Bakara, 269

53 -Bu söz, Hz. Osman'a nisbet edilmiştir.

isteyenlere engel olmuşlardır. Örneğin, bir adam müteşâbih bir âyeti okuyup onun mânasını sorunca, Hz. Ömer radıyallahu anh, kamçısını kaldırıp adamın kafasına indirmiş ve ona:

"Sen âyetin mânasını öğrenmek istemiyorsun. Onun mânası üzerinde benimle tartışmak istiyorsun." demiştir. İmam Mâlik'e, "Allah, Arş üzerinde istivâ etti."[54] âyetinin mânası sorulunca, bu İmam da şöyle demiştir:

"Âyet haktır; onun mânası da doğrudur. Bu sebeple, ona iman etmek de farzdır. Fakat, sözü edilen istivâ'nın mahiyet ve keyfiyeti mechuldur. Onu kurcalamak ve mânası üzerinde tartışmak da bid'attır." Bid'at ise sakınılması gereken dalâlettir.

Tartışan zat şöyle dedi:

- Sen bir taraftan akıl ve kıyası şeytanın ölçüsü ve terazisi olarak gösterdin ve hem ondan, hem de onu kullananların şerrinden Allah teâlâ'ya sığındın; bir taraftan da Kur'ân'ın ölçüsünden ve terazisinden bahsettin ve bunun hakikat ve marifet yolu olduğunu söyledin. Halbuki, bu ölçüde de, verdiğin misâllerde görüldüğü gibi, akıl ve kıyas formülü vardır. Bu hâl çelişki değil midir? Yoksa, beni aldatmak mı istiyorsun?

Ben şöyle dedim:

- Hayır! Kesinlikle, burada ne çelişki, ne de aldat-

---

54 -Tâhâ, 5

ma söz konusu değildir. Çünkü, bu ölçüler birbirinden ayrı ve farklı şeylerdir. Bak, bunu yeni misâller üzerinde görmeye çalışalım. Mutezile taifesi, kulları için en yararlı olan işi yapmanın Allah teâlâ üzerinde vâcip olduğunu söylerler. Bunu hangi delile dayandırdıkları veya nereden çıkardıkları sorulunca da, şöyle derler: "Bu aklın ve kıyasın gereğidir. Çünkü insanlar bir birleri için en yararlı olan işi yapmakla yükümlüdürler. Bu gerçeğe kıyas edilince, Allah teâlâ'nın da insanlar için en iyi olanı yapmasının gerektiği sonucu ortaya çıkar."

İşte, yanlış olduğunu ve yanlış sonuç verdiğini söylediğim ve kullanmaktan sakındığım ölçü bu türlü olan ölçüdür. Bu ölçünün yanlışlığı da, Kur'ân'ın bize öğrettiği şu ölçüyle ortaya çıkar: En yararlı işi yapmak Allah teâlâ üzerinde vâcip olsaydı, O bunu yapardı. Halbuki, O her zaman bunu yapmaz. Bundan çıkan kesin sonuç şudur: En yararlı işi yapmak Allah üzerinde vacip değildir.[55]

---

55 -Burada şöyle de denilebilir: Bir şeyin vâcip olması, daha büyük bir kuvvetin emredip istemesiyle oluşur. Bu sebeple, Allah teâlâ'nın emirleri, devletin kanunları, ağa ve derebeylerin istekleri kendilerinden daha aşağıda olan insanlar için birer vacip durumundadırlar. Allah teâlâ'dan daha büyük bir kuvvet bulunmadığına göre, bir şeyin O'na vacip olması durumu oluşmaz. Kur'ân-ı Kerim'de de şöyle buyurulmuştur: "O (Allah), yaptıkları işlerden dolayı hesap vermek mevkiinde değildir. O'na bunların hesabı sorulmaz." (Enbiyâ, 23)

Kur'ân'ın bir ölçüsü de şudur: "Allah, kullarına kıyas edilmez."[56]

Tartışan zat şöyle dedi:

-Allah teâlâ'nın her zaman en yararlı işi yapmadığını nerden bilirsin?

Ben şöyle dedim:

-O her zaman bunu yapsaydı, kullarını dünya imtihanına tâbi tutmadan doğrudan doğruya cennette yaratırdı. Çünkü bu imtihan, onu kaybedenlerin cehenneme gidip orada azap çekmelerine sebep olmuştur. Bu kaybedenlerin sayısı da az değil, toplam beşer sayısının yüzde doksan dokuzudur.[57]

Bu sebeple, bu dünya imtihanını açmak, kullar için en yararlı olan işi yapmak değildir.

Allah teâlâ, bu insanların imtihanı kaybedeceklerini, onları yaratırken de bilirdi.

Onun için, Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur:

---

[56] -Şurâ, 11

[57] -Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm şöyle buyurmuştur: "Kıyamet gününde Allah teâlâ, Âdeme, "Cennet ve cehennem ehlini birbirinden ayır!" diye emreder. Âdem, "Bunların nisbeti nedir?" diye sorar. Allah teâlâ, "Yüzde doksan dokuzu cehennem ehli, yüzde bir cennet ehlidirler." der. Mahşer ehli bu korkunç haberi duyunca, büyük bir panik başlar ve herkes, "Vay nefsim! Vay nefsim!" diye feryad eder. Bu hadisin açıklaması ileride gelecektir.

"Biz cin ve insanların çoğunu cehennem için yarattık."[58]

Yani, cehenneme gideceklerini bilerek yarattık.

"Cehennemi cinler ve insanlarla dolduracağım."[59]

Bu kahir ekseriyetin ve büyük çoğunluğun cehenneme gitmeleri kendi hatalarının sonucu da olsa, netice değişmez. Çünkü, kendi kendilerini helâk edecekleri belli olan bu insanların başına böyle bir imtihanı açmak, onlar için en yararlı olan işi yapmak değildir. (Ancak, başlarına bu vahim imtihanı açmasına rağmen, Allah teâlâ kullarına çok büyük lutüf ve iyilikte bulunmuştur. Çünkü O, insanları cennetin içinde yaratmamışsa da, cennete giden yolun üzerinde yaratmış, yolu onlara bulvar ve şehrah halinde açmış, binlerce emin ve güvenilen elçi ve peygamberini onların önüne koyup kendileri için rehber ve kılavuz yapmış, yolun bütün tehlike ve tuzaklarını onlara ariz amik şerh ve izah etmiş, peygamberlerin izinden ayrılmadıkları takdirde, doğruca cennete gideceklerini

---

[58] -A'râf, 179. Not: Âyetin devamı şöyledir: "Bunların akılları vardır, fakat akıllarıyla gerçeği düşünmez ve anlamazlar; gözleri vardır, fakat gözleriyle gerçeği aramaz ve görmezler; kulakları vardır, fakat kulaklarıyla gerçeği dinlemez ve duymazlar. Bunlar, hayvan gibi, hatta hayvandan daha beter yaşarlar. Bunlar, bizden habersiz ve gafil olanlardır."

[59] -Secde, 13

bildirmiştir. Bu yolculuğun zorluğunu göz önünde tutarak onlara pek çok kolaylıklar sağlamış ve türlü yardımlarda bulunmuştur. Fakat, cehennemlik insanlar, suya götürülürken yolda kuduran uyuz hayvanlar gibi, her şeyi hiçe saymış ve keyiflerine göre sağa sola dağılıp yolu kaybetmişler, böylelikle de, cehennem azabını hakketmişlerdir. Onun için, Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Biz bunlara zulmetmedik. Bunlar kendi nefislerine zulmettiler."[60]

İmtihan açmaya gelince, dünyada da imtihan sistemi mevcuttur ve bu sistem adâlet ve eşitliği korumak için akıllılar tarafından bulunmuştur. Bu sebeple, hiç kimse, doğru ve tarafsız işleyen imtihan sisteminden şikâyetçi değildir. İmtihanı kazananlar emeklerinin karşılığını bulmuş olurlar. Kaybedenler de tembellik ve serkeşliklerinin bedelini öderler.

İmtihan insanlarda heyecan, ilgi, dikkat ve enerji oluşturur, onları korku ve ümit arasında götürüp getirir ve bu şeylerle hayatı onlar için daima yenilenen, yaşanmaya değer bir kıymet haline getirir. Onun için, filozofların en akıllısı olan Sokrat şöyle demiştir: "İmtihansız bir hayat, yaşanmaya değmez.")

Bâtıl olan kıyas için bir misâl da şudur: Mücessime taifesi, Allah teâlâ'nın cisim olduğunu söylerler.

---

60 -Hud, 101; Nahl, 33, 118; Zuhruf, 76; Âl-i İmrân, 117

Kendilerinden bu görüşlerinin delili sorulduğu zaman da şu kıyası ileri sürerler: Allah teâlâ fâil ve sâni'dir (iş ve sanat yapıcıdır). Bütün fâil ve sâni'ler cisimdirler. Öyleyse, Allah teâlâ da cisimdir.

Bu kıyas bâtıl ve yanlıştır. Çünkü, bütün fâil ve sâni'lerin cisim oldukları sabit değildir. Nitekim, Allah teâlâ en büyük fâil ve sâni'dir. Fakat cisim değildir. Bu mukaddime sabit olmayınca, ondan Allah teâlâ'nın cisim olduğu sonucu da çıkmaz. Kur'ân'ın ölçüsüne göre ise Allah teâlâ cisim değildir. Çünkü, "Hiçbir şey O'nun gibi değildir."[61] Hiçbir şey O'nun gibi değilse, cisim de O'nun gibi değildir; O da cisim gibi değildir.

Bâtıl olan bir kıyas da ta'til ehlinin[62] kıyasıdır. Bunlar da şöyle derler: Mevcud olan her şey görülür.

---

61 -Şura, 11

62 - Allah teâlâ'ya iman açısından insanlar üç sınıftırlar. Birinci sınıf muvahhidlerdir. Bunlar, Allah teâlâ'nın mevcut ve bir olduğunu söyleyenlerdir. İkinci sınıf müşriklerdir. Bunlar, Allah teâlâ'nın mevcut olduğunu, fakat O'nunla birlikte başka ilâhların da bulunduğunu söylerler. Üçüncü sınıf ta'til ehlidir. Bunlar, Allah teâlâ'nın mevcudiyetini kabul etmeyen ve âlemi başıboş ve sahipsiz zanneden kimselerdir. Müşriklerle ta'til ehlinin ikisi de kâfirdirler. Muhammed Aleyhissalatu vesselâm'ın gelişinden sonra, ona iman etmeyen yahudi ve hıristiyanlar da kâfirdirler. Bunu açıkça veya zımnen bildiren yüzlerce âyet vardır. Bir tanesi şöyledir: "Kim Allah'a ve O'nun Resûlu Muhammed'e iman etmezse, onlar kâfirdirler ve biz bu kâfirlere yakıcı bir azap hazırlamışız." (Feth, 13)

Allah mevcud olsaydı, O'nun da görülmesi lâzımdı. Görülmediğine göre, demek ki, mevcud değildir.

Mücerret aklın ürünü olan bu kıyas da yanlıştır. Çünkü, bir şeyin görülmesi için sadece mevcut olması yeterli değildir. Mevcut olmasının yanında diğer bazı şartların da gerçekleşmesi lâzımdır. Bundan dolayı, meselâ, karanlıkta veya şiddetli ışıkta olan bir şey, mevcut olmasına rağmen görülmez. Tıpkı bunun gibi, çok uzak olan, çok ufak olan ve çok süratli hareket eden şeyler de görülmezler. Ayrıca, görülebilen bir şeyin her yerde görülmesi gerekli değildir. Bu mümkün de değildir. Çünkü bir şey her yerde olamaz. Onun için, her şey ancak kendi yerinde görülür.

Bu duruma göre, Allah teâlâ'nın dünyada ve yerde görülmemesi onun mevcudiyeti için bir sorun değildir. Çünkü O, görülebilen şartlarda görülür. Bu şartlar dünyada ve yerde gerçekleşmedikleri için O buralarda görülmez. Fakat bu şartlar âhirette gerçekleştikleri için, orada mü'minler O'nu görürler. O'nun âhirette de görülmediğini söylemek ise, isbatı mümkün olmayan delilsiz bir inkârdır. Böyle bir inkâr da geçersizdir.

Bu bahsin hülâsası ve yapılan açıklamalardan çıkan sonucu şudur:

Dinî hakikat ve gerçeklerin ölçüsü Kur'ân'dır. Onun için, bu hakikat ve gerçeklerin tesbit ve tayininde bu ölçüyü kullanmak lâzımdır. Akıl, bu ölçüyü doğru bir şekilde anlamada bir aracı ve yardımcıdır.

Fakat, o hiçbir zaman kendi başına ve bağımsız olarak hakikat ve marifet ölçüsü değildir. Onun için, aklı bu yolda tek başına kullananlar, açık olan hakikatleri de görmez ve sapıtıp dalâlete düşerler. Allah teâlâ bu kimseler için şöyle buyurmuştur:

"Allah, onları akıl ve ilimlerine rağmen saptırır."[63]

Ancak bunlar, akıl ve ilim sahibi oldukları için, kendilerine uyanları da saptırırlar. Bu yüzden, Allah teâlâ kullarını bu kimselere uymamaya çağırarak şöyle buyurmuştur:

"Kendileri dalâlete düşen, çok kimseyi de dalâlete düşüren bir topluluğun heva ve akıllarına uymayın."[64]

"Çok kimse, gerekli ilme sahip olmaksızın kendi heva ve akıllarıyla insanları dalâlete düşürürler."[65]

(Maamafih, akıl küfre endeksli olarak çalışmadığı takdirde, bu kâinâtın ve türlü varlıkların şöyle veya böyle bir yaratıcısının mevcud olduğuna hükmeder. Allah teâlâ'nın kendi kendisini tarif ettiği, vasıf ve sıfatlarını bildirdiği dinin (İslâmın) sesini duymayan fetret ehli için, aklın bulduğu bu yaratacının mev-

63 -Câsiye, 23

64 -Mâide, 77. Not: Kur'ân, din konusunda mucerret akla uymaya heva ismini kullanır.

65 -En'âm, 119

dudiyeti fikri ve inancı da kurtarıcı olabilir. Fakat, dinin sesine karşı kulaklarını tıkayıp aklın bulduğu eksik bir yaratıcı fikri ve inancıyla yetinmek kurtarıcı değildir. Bu durumda, düşünülen ve tasavvur edilen yaratıcının vasıf ve sıfatlarında dinî ölçülere göre bir eksiklik ve yanlışlık olursa, bu türlü bir inanç da küfrün bir çeşidi olmuş olur.

Aklı ne mi diyor?

İşte aklın dediği:

"Bu görülen âlem, kendi kendine olmamıştır ve olamaz. O; usta, bilgili, sonsuz kudret sahibi bir yaratıcını ve mimarın eseridir. Çünkü her şey, çok ince hesaplara istinat ettirilmiştir. Tesadüfler, bu kadar mükemmel şeyleri meydana getiremez. Örnek olarak şu vücudumuza bakalım, baştan ayağa kadar her uzuv ve organımız olması gereken yerdedir ve yapması gereken işi yapmaktadır.

Bir şey var olmadıkça, başka bir şeyi yaratamayacağına göre, öyleyse, yaratıcı vardır."

Allah teâlâ'nın mevcudiyetini tesbitte bu şekilde isabet kaydeden mücerret akıl, sıra O'nu tanımlamaya gelince sapıtır. Bu da, kâinâtın yaratıcısını tanımada aklın yeterli olmadığını, bu sebeple akla rağmen dine ihtiyaç bulunduğunu ortaya çıkarır.

Mücerret aklın Allah teâlâ'yı nasıl tanımladığını merak ediyorsanız, işte size en akıllı insanlar olarak bilinen filozoflardan iki tanım:

"-Allah hatırımıza, şuurumuza, tasavvurumuza ve sözümüze gelen hiçbir şeye benzemez. O her şeyden münezzeh ve tarifi imkânsız bir varlıktır. (Buraya kadar iyi.) Kâinât, kendisinden tıpkı bir lâmbadan fışkıran ziya gibi fışkırmıştır. Bir çandan akdeden seda gibi aksetmiştir. Bu ziya ve ses baki değildirler. Fakat onların menbaı olan Allah bakidir. Allah âlemin ruhu ve kâinâtın başlangıcıdır. Yaratılan ne O'nun aynısı, ne de gayrısıdır. Yaratmanın sebebi aşktır. Seven de, sevilen de Allah'tır."

"-Her şey Allah'tan zuhur etmiştir. Yarattığı eser kendisinde, kendisi de yarattığı eserdedir."

(İbni Arabî gibi kimseler de Allah teâlâ'yı bu şekilde tarif etmişlerdir. Onlarla dinsiz filozoflar arasındaki fark ise şudur:

Filozoflar, dini inkâr ettiklerini ve kâinâtın yaratıcısını kendi akıllarına göre tanımladıklarını samimiyetle ve açıkça söylemişlerdir. Bu yüzden, dindar insanlar onlarla aldanmamış, onlar kendi dalâletlerinde boğulup gitmişlerdir.

İbni Arabî gibi vahdet'ül vücutçular ise, kendi akıl ve felsefelerini keşif ve müşâhede şeklinde takdim etmişler ve kendileri hakkında hüsn-i zan besleyen pek çok mü'minleri Allah teâlâ hakkında yanlış ve bâtıl inançlara iterek dalâlete sokmuşlardır.

Hatta İbn-i Arabî, bütünüyle bozuk bir felsefeden ibaret olan "Fusûs'ul-Hikem" adlı kitabını Peygam-

berimize nisbet etmiş ve onun sözüymüş gibi takdim etmiştir.[66]

Bir insan dindar da olabilir, dinsiz de olabilir. Bu onun bileceği iştir. Cennete talipse dine-İslâma yapışacak, cehenneme râzı ise, aklına uyacaktır. Fakat, önemli olan dürüst olmak ve kimseyi aldatıp kendisiyle birlikte perişan etmemektir.)

[66] -Bu kitabın Mukaddimesine bakınız.

8. RİSÂLE

ÂRİFLERİN YOLU

Bismillâhirrahmânirrahîm

Ârifler o kimselerdir ki, Allah teâlâ kalplerini kendi zikriyle nurlandırmış, dillerini kendi şükrüyle konuşturmuş, vücut ve organlarını kendi hizmet ve ibadetiyle mamur ve zinde hâle getirmiştir.

Bunlar, O'nunla ünsiyet bahçelerinde yaşarlar; O'nun muhabbet saraylarında safa sürerler; O'nu zikredip anarlar, O'nu severler; O'nun her türlü iş ve takdirini beğenip rıza gösterirler. Servetleri O'na karşı duydukları sonsuz fakr ve ihtiyaçtır; alternatifi olmayan hayat düzenleri O'nun için sürekli ibadet ve itâat etmektir. Bilgileri günahların ilâcını bilmek, işleri kalplerini tedavi etmek ve ıslahına çalışmaktır.

Onlar bu hâl ve sıfatlarıyla nur avizeleri ve hikmet hazineleri gibidirler. Onların kılavuz ve imamları ise, hiç batmayan bir dolunay ve hep ışık saçan bir güneş olan, arap ve acemin efendisi Muhammed aleyhissalatu vesselâm'dır.

Bu peygamber, hilkat (yaratılış) ağacının en olgun meyvesi ve tevhid dalının en güzel çiçeğidir. Ona yedi kat gökte aks-i sedâ (yankı) yapan, cennette gül kokusu gibi yayılan, diri ve ölüler için hava ve oksijen durumunda olan salât ve selâmlar olsun.

ÜÇ PRENSİP

Âriflerin hayatında hiç bozulmayan ve değişmeyen üç prensip vardır. Aynı zamanda birbirini de dengeleyen bu prensipler korku, ümit ve sevgidir.

Korku ilmin meyvesidir. O, kendi kusurlarını ve Allah teâlâ'nın intikam gücünü bilmenin ürünüdür. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Kulları içinden ancak bilenler Allah'tan korkarlar."[1]

Ümit, yakîn'in (kuvvetli imanın) meyvesidir. O, Allah teâlâ'nın rahmetine kuvvetlice inanmanın ürünüdür. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"İman edenler, hicret edenler ve Allah yolunda cehd ve cihad yapanlar, O'nun rahmetini umarlar."[2]

Sevgi, marifetin meyvesidir. O, Allah teâlâ'nın güzel sıfatlarını bilmenin ve bunların eserlerini eşyâ ve hâdiselerde görmenin ürünüdür.

---

1 -Fâtır, 28

2 -Bakara, 218

Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"İman edenler, Allah'ı her şeyden fazla severler."[3]

Korkunun bulunduğunun delili, günahlardan ve emre muhâlefet etmekten sakınmaktır. Ümidin bulunduğunun delili, ibadet ve hayra rağbet duymaktır. Sevginin bulunduğunun delili, Allah teâlâ'nın rızasını her şeye tercih etmektir.

Ârif için korku Harem gibidir.[4] Çünkü Harem'e giren günahlardan uzaklaşmak zorunda kalır. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Kim Harem'de zulüm yapar veya günah işlerse, biz ona elemli bir azap tattırırız."[5] Korku sahibi de günahlardan uzaklaşma zorunluluğunu duyar. Ümit, Kâbe mescidi gibidir. Bu mescide giren, kemerini sıkıp namaz kılmak ve ibadet etmekle meşgul olur. Ümit sahibi de bunu yapar. Sevgi, Kâbe gibidir. Kâbe etrafında dönenin kalbi yalnızca Allah teâlâ'nın zikriyle çarpar. Sevenin kalbi de böyledir.

Ümitsiz korku ve korkusuz ümit küfürdür. Bunlarsız sevgi de zındıklıktır. Sıralamada korku önde

---

3 -Bakara, 165

4 -Harem, Mekke şehrinin coğrafî bölgesidir. Buna harem denmesinin sebebi, burada günah işlemenin diğer yerlere göre daha çok ağır olmasıdır. Bu sebeple, imanı olan bir kimse bu bölgede günah işlemez.

5 -Hac, 25

gelir. O kulluğun ilk şartıdır. Ümit onu takip eder. Sevgi bu ikisini tamamlar.

İbadet ve marifetin kalpteki nuru gündüzün ışığı, cehâlet ve günahların zulmeti gecenin karanlığı gibidir. Onun için, ibadet eden ârifin kalbi (zihni, akli) gündüz, günah işleyen câhilin kalbi (zihni, aklı) gece gibidir.

Ârif, ölünce hangi hâl üzerinde olmayı arzu ederse, hep o hâl üzerinde yaşar. Kendisini bu hâle muvaffak ettiği için, Allah teâlâ'ya da muttasıl (devamlı) şükreder. O, ölünce üzerinde olmak istemediği hâllerden de azmin samimiyeti ve gayretin kuvvetiyle daima kendisini uzak tutar.

Ârif, Allah teâlâ'nın kahır ve azabından koruyan şeyin yine O'nun rahmeti olduğunu,[6] O'nun rızasını tahsil etmenin yine O'nun tevfik ve inayetiyle gerçekleştiğini bilir.

O, marifetten önceki dönemde boşa harcayıp zayi ettiği ömrüne acır, görünüşünü (dış tarafını, uzuv ve organlarını) günahlardan temizlemek, içini (kalp ve hislerini) de gizli ayıplardan, kötü huy ve sıfatlardan arındırmak için Allah teâlâ'dan kuvvet ve yardım ister.

(Namazlarda okunan Fatiha'daki "ve iyyâke nes-

---

6 -Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm, yaptığı bir duanın bir cümlesinde şöyle derdi: "Senden sana sığınırım."

taîn" cümlesinin mânası da Allah teâlâ'dan bu kuvvet ve yardımı dilemektir.)

O, kalbinin üzerindeki gaflet örtüsünü söküp atar; nefsinin şehvet ateşini söndürüp onu etkisiz hâle getirir;[7] Hakkın yolu üzerinde sağa sola sapmadan ve yan çizmeden dümdüz gider. Bu yoldaki bineği de sıdk'tır.[8]

Uyku ölümün delilidir. (İnsan uyuduğu gibi, ölür de.) Kul ölünce, amelinin karşılığını bulur. O zaman kötü olan ameline üzülür, az olan iyi ameline de pişman olur. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"O gün insana yaptığı iyi ve kötü amelleri bildirilir."[9]

"O gün bazı yüzler sevinçten parlar... Bazı yüzler de kederden buruşur."[10]

"O gün, iyi amelleri ağır basanlar mutlu bir hayatın içindedirler; iyi amelleri hafif gelenler ise kızgın ateşin içindedirler."[11]

---

7 - Şehvet, nefsin bütün gayr-i meşru istek ve talepleridir. Bunlar ateş gibi yakıcı ve tahrip edicidirler. Cinsî şehvet ise helâl ve haram olmak üzere iki kısımdır. Bunun haram kısmı da, gayr-i meşru olan şehvetin bir parçasıdır.

8 -Sıdk, burada Allah teâlâ'ya karşı doğru ve samimî olmaktır.

9 -Kıyamet, 13

10 -Kıyamet, 22-25

11 -Kâria, 6-11

"Onlara hasret gününü anlat."[12]

Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm, bu âyeti tefsir ederken şöyle buyurmuştur:

"O gün, herkes hasret çeker. Kötüler, hiç iyilik yapmadıkları, iyiler de daha çok iyilik yapmadıkları için hasret çekerler." Ancak, bu hasretler büyüklük ve yakıcılık bakımından birbirinden farklıdır. Çünkü hiç iyilik yapmayanlarla çok iyilik yapmayanlar aynı hasreti duymazlar.

KALBİN HÂLLERİ

Kalbin dört hâli vardır. Bunlar yükselme, açılma, alçalma ve duraklama hâlleridir.

Kalbin yükselme hâli, Allah teâlâ'yı zikretme ve anma hâlidir. Zikir esnasında kalp yükselir. Onun açılma hâli, Rab olarak Allah teâlâ'dan râzı olma hâlidir. Bu rızayı duydukça kalp açılır ve hâdiselere tahammülü ve mukavemeti artar. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Allah bir kimsenin kalbini İslâmla genişletirse, o kimse Rabbinden bir nur üzerindedir."[13]

"Allah bir kimseye hidayet etmek isterse, onun kalbini İslâm için (İslâmı alacak ve kabul edecek şekil-

---

12 -Meryem, 39

13 -Zümer, 22

de) genişletir. Bir kimseyi dalâlete sürmek isterse, onun kalbini de sıkıştırıp daraltır."[14]

Kalbin alçalma hâli, Allah teâlâ'dan başka şeylerle meşgul olmaktır.

Bu meşguliyet nevine, türüne ve süresine göre kalbi alçaltıp aşağıya çeker.

Onun duraklama hâli ise, gaflet ve unutkanlık hâlidir. Bu hâl geçici olursa, kalbi hasta eder, devamlı veya uzun süreli olursa kalbi öldürür.

Kalbin yükselme hâlinde olduğunun alâmetleri üç şeydir.

Bunlar muvâfakatın (Allah teâlâ'nın emirlerine uymanın) bulunması, muhâlefetin (O'nun emirlerine ters düşmenin) bulunmaması ve iştiyakın (O'na daha çok ibâdet ve itâat etme isteğinin) devam etmesidir. Onun (kalbin) açılma hâlinde olduğunun alâmetleri de üç şeydir. Bunlar Allah teâlâ'ya tevekkül etmek (O'nun yardım ve himayesine güvenip sebat etmek), sıdk (O'na karşı doğru ve samimî olmak) ve yakîndir.[15]

Kalbin alçalma hâlinde olduğunun üç alâmeti vardır. Bunlar ucup[16], riya ve hırstır. Hırs, dünyayı

---

14 -En'âm, 125

15 -Yakîn; imanın kuvvetli olması, şüphe, tereddüt, belirsizlik ve zaaf taşımamasıdır.

16 -Ucup, amelinden dolayı kibirlenmektir.

gözetmek ve onun hesabını yapmaktır.[17] Kalbin alçalma hâlinin de üç alâmeti vardır. Bunlar ibadetin halavetini (lezzet ve tadını) kaybetmek, günahın meraretini (acılığını) duymamak ve helâl ile haramı birbirine yakın görmektir. Kur'ân-ı Kerim'de, alçalma hâlinde olanların şu sözü nakledilmiştir:

"Onlar, 'faiz de alış veriş gibidir.' dediler. Halbuki, Allah alış verişi helâl, faizi haram kılmıştır."[18] Onlar, burada olduğu gibi, diğer helâl ve haramlar için de, "Bunlar aynı şeylerdir." derler. Halbuki, onlar aynı şeyler değildir. Aynı şeyler olmadıkları için de, Allah teâlâ onları birbirinden ayırmıştır. Çünkü Allah teâlâ alîm ve hakîmdir. Yaptığı her işi ilim ve hikmete dayandırır. Fakat, damak bozukluğu olan bir insanın balla sirkeyi birbirinden ayıramadığı gibi, kalp bozukluğu olan bir insan da helâl ve haramı birbirinden ayıramaz.

Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm şöyle buyurmuştur:

"İlim aramak her müslümana farzdır." Farz olan ilmin bir türü de nefes ilmidir. Bu ilim, nefesin önemini ve onun nerede kullanılması gerektiğini bilmektir. Bu ilmi bilenler, her nefes alış verişlerinde ya bir mu-

---

17 -İmam Gazalî, dünyayı asgari ölçüde düşünmeyi de hırs saymıştır. Hırsın daha yaygın olan mânası ise, dünyaya karşı şiddetli rağbet ve aşırı istektir.

18 -Bakara, 275

vaffakıyetten dolayı Allah teâlâ'ya şükreder veya bir muvaffakıyetsizlikten dolayı O'ndan af ve özür dilerler.[19] Nefesin önemi ölümü düşünmekle anlaşılır. Çünkü ölüm, nefeslerin tükenmesidir. Ölümü düşünmek, nefeslerin sayılı olduğunu ve onları boş işlerde zayi etmekten sakınmak gerektiğini öğretir. Ölümü düşünmeye tefekkür de denir. Bu tefekkürü yapabilmek için, tefekkür cihazı olan kalp ve zihni dünya ile meşgul etmemek lâzımdır. Tefekkürün dinamiği (muharriki) takva, takvanın dinamiği korku, korkunun dinamiği yakîn, yakînin dinamiği halvet ve uzlet, bunun dinamiği cehd, sabır ve sıdk, bunların dinamiği de ilimdir.

Biz bu risâlenin bundan sonraki kısmında, âriflerin ve genel olarak mü'minlerin ibadet hayatının panoramasını çizecek ve bu konuda uymaları gereken programı açıklayacağız.

NİYET ETMEK

Her hareket ve davranış için niyet lâzımdır. Çünkü Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm'ın buyurduğu gibi, "Ameller, Allah teâlâ yanında niyete göre de-

[19] -Merhum Sa'dî-i Şirazî de şöyle demiştir: "Sen nefes almasan da ölürsün, aldığın nefesi vermesen de ölürsün. Öyleyse, her bir nefes alış verişte iki kere şükretmen gerekir."

ğerlendirilirler. Bu sebeple, herkese amelinden dolayı ancak niyetinin karşılığı vardır." Bu böyle olduğu için, mü'min, niyetinin güzelliğine amelinden daha çok önem verir.

Niyetini güzelleştiren kimse, nefsine sıkıntı verir; fakat Allah teâlâ'ya karşı ibadetinde samimî, kullara karşı muâmele ve münâsebetlerinde de dürüst olur. Bundan da hem sevap kazanır, hem de vicdanı huzur duyar.

Niyeti güzelleştirmek, ameli güzelleştirmekten daha zordur. Çünkü, amel herkesin gözü önünde iken, niyet gizlidir. Onu ancak Allah teâlâ görür. Bu sebeple, güzel amele herkes bir ölçüde muvaffak olabilir. Güzel niyete ise ancak ihlâs sahibi kimseler muvaffak olabilirler.

ZİKRETMEK

Zikir yaparken kulluğun mahcubiyetini ve rububiyyetin heybetini duy ve düşün ki, Allah teâlâ hem hariçteki dilini, hem de dahildeki kalbini bilir. Ve O, zikrindeki ses ve nağmeyi değil, kalbindeki duygu ve düşünceyi dinler. Bu sebeple, zikir yaparken kalbini çalıştır ve onu duyar ve düşünür hâle getir.[20] Zikir

---

20 -Zikrin hakikati bu iken, bazı cahiller tarafından şenlik ve şamata hâline getirilmiştir.

yaparken kalbinin üzerindeki gaflet perdesini kaldırırsan, sen Allah teâlâ'yı zikrettiğin gibi, O da seni zikreder.[21]

O'nun zikretmesi ise, Kur'ân-ı Kerim'de buyurulduğu gibi, en büyük zikirdir.[22]

Çünkü sen ihtiyacından dolayı O'nu zikrederken, O muhtaç olmadığı halde seni zikreder.

Bu sebeple, senin O'nu zikretmende korku, O'nun seni zikretmesinde ise, lütuf ve minnet vardır. Bu lütuf ve minnetin senin kalbindeki yansıması ise güven duymak ve huzur bulmaktır.

Bu iki zikir çeşidine işaret edilen âyetlerde şöyle buyurulmuştur:

"Mü'minler Allah'ı zikrderken, kalpleri korku ile ürperir."[23]

"Allah'ın zikriyle kalpler huzur ve emniyet bulur."[24]

Zikir diğer bir açıdan da iki türlüdür. Birisi, Allah teâlâ'dan başkasını düşünmemektir. Diğeri ve daha üstün olanı ise, Allah teâlâ'yı düşünmekte kaybolmaktır. (Bu kaybolmak, aklını gidermek demek değildir. Çünkü akıl giderse, düşünmek, hatırlamak ve an-

---

21 -Zikretmek anmak demektir.

22 -Ankebut, 45

23 -Enfâl, 2

24 -Ra'd, 28

mak demek olan zikir olayı ortadan kalkar. Buradaki kaybolmaktan maksat ise, a'zamî ihlâsı gözetmek, riya, gösteriş ve beşerî hesap ve mülâhazalardan sıyrılmaktır.)[25]

---

[25] -Zikir, bütünüyle Allah teâlâ'yı anmak ve O'ndan başka hiçbir şeyi düşünmemek iken, ne yazık ki, bazı tarikatlerde araya rabıta denilen olay sıkıştırılmıştır.

Rabıta, zikir yaparken şeyhi düşünmek veya onu güzünün önüne getirmektir. Böyle bir şey, mübtedi ve acemi müridleri alıştırmak ve yetiştirmek amacıyla da olsa, doğru değildir. Çünkü bu, zikri zikir olmaktan çıkarır ve onu şeyhle olan bir münâsebet haline getirir. Allah teâlâ, kulları ile kendi arasındaki vasıtaları kaldırmak isterken, her nedense çoğu insanlar ille de araya vasıta koymak ve bu suretle hem Allah teâlâ'nın muradına aykırı bir iş yapmak, hem de O'ndan uzaklaşmak isterler. Allah teâlâ ile kulları arasına ancak dini öğretmek amacıyla girilebilir. Bu anlamda, peygamberler ve onların varisleri olan âlimler Allah teâlâ ile kulları arasında vasıtadırlar.

Fakat ibadet, dua, zikir gibi işlerde araya hiçbir vasıta girmez. Çünkü Allah teâlâ kullarına peygamberden de, âlimden de, şeyh ve kutuptan da daha yakın ve daha merhametlidir. Peygamberimize nisbet edilen bir hadiste şöyle denilmiştir:

"Ben Rabbimden ümmetim için ısrarla af isteyince, kendisi bana, "İstersen, hesaplarını sen gör." dedi. Ben, "Hayır! Ya Rabbi! Sen onlara benden daha merhametlisin; onların hesabını sen gör." dedim. "

Kaldı ki, ibadet yalnız Allah teâlâ içindir. O, ibadette kendisine hiçbir şerik, ortak, aracı, mübaşir, müşahid, müdahil kabul etmez. Onun için, Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "Allah'a ibadet et ve dini O'na hâlis kıl. Çünkü din hâlisen O'nundur" (Zümer, 2), "Duâ, zikir ve tefekkür de birer ibadettirler.

ŞÜKRETMEK

Allah teâlâ'nın kul üzerinde her an ve her lahza yenilenen nimetleri vardır. Onun için, kendisinin de her an ve her lahza Allah teâlâ'ya şükretmesi lâzımdır. Şükretmek şu unsurlardan oluşur:

1- Nimeti Allah teâlâ'dan bilmek;

2- O'nun verdiğine râzı olmak (kanaat edip yetinmek);

3- Nimetini O'na karşı muhâlefet etmekte ve günah işlemekte kullanmamak;

4- Bu üç maddede geçen hususlar yapılsa bile, şükür hakkının ödenemediğine inanmak. Çünkü, şükretmeye muvaffak olmak da, şükretmeyi gerektiren yeni bir nimettir. Bütün nimetler gibi, bu da Allah teâlâ'nın bir lütuf ve ihsanıdır. Buna şükretmek de yeni bir nimet olur ve ona da şükretmek gerekir. Böylece şükretme hakkı her zaman baki kalır. Ancak Allah teâlâ, kulun şükretme arzusunda olduğunu gördüğü zaman, onun yapabildiği şükrü yeterli bulur ve bundan fazlasını bağışlar.

Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Rabbinin ihsan ve vergisine sınır yoktur."[26]

---

26 -İsrâ, 20

"Allah'ın nimetlerini saymaya kalkarsanız sayamazsınız."[27]

YATAKTAN KALKMAK

Uykudan uyandığın zaman, kalbini de gaflet uykusundan uyandır ve yataktan kalkınca nefsini de tembellik yatağından kaldır.

Ondan sonra ceset, ruh ve nefis birlikteliğiyle seni tekrar dirilten Rabbine yönel, O'nun nimetini an ve O'nun yakınlığını kazanmak için çalışmaya karar ver. Bil ki, kalbin yüzü ve hareket yönü (himmeti) yukarıya doğrudur, nefsin yüzü ve hareket yönü (meyli) ise aşağıya doğrudur.

Onun için, kalbini nefsinin emrine verirsen, nefsin onu ters istikamette aşağıya, madde âlemine ve fâni şeylere doğru çeker.

Bu sebeple, nefsini kalbine tâbi kıl ki, kalbin onu merdiven yapıp kendi istikametinde yukarıya, semaya, Rabbin yücelik iklimine doğru çıksın.

Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Güzel sözler Allah'a doğru yükselir. O, sâlih amelleri de yükseltir."[28]

---

27 -İbrahim, 34; Nahl, 18

28 -Fâtır, 10

LİBAS GİYMEK/GİYİNMEK

Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Üzerinize libas indirdik. O, avretlerinizi örter ve sizi süsler."[29]

Libas, Allah teâlâ'nın bir nimetidir. O, bununla kullarının ayıplarını örter. Onun için, libası giydiğin (giyindiğin) zaman, Allah teâlâ'nın ayıpların örtülmesinden ve kusurların gizlenmesinden hoşlandığını düşün. Libas giymeyi (giyinmeyi) bunu tefekkür etmek için vesile kıl ve Allah teâlâ'nın senin ayıplarını örttüğü gibi, sen de O'nu hoşnut etmek için, kullarının ayıp ve kusurlarını gizle, onları teşhir edip mahcup etme. Ancak, elbise senin ayıp ve kusurlarını insanların gözlerinden saklasa bile, onları Allah teâlâ'dan saklayamaz. Bu sebeple, günah oluşturan ayıplarını O'nun nazarından da silmek için af dile ve istiğfar et. Bunun için de önce, günah ve kusurlarını gör. Çünkü bunları görmedikçe, af dilemek ve istiğfar etmek için ihtiyaç ve gerek duymazsın Günahlarını görmemek, onları işlemek gibi bir günahtır. Bunun sebebi de gaflettir. Gaflet, göz üzerindeki perde gibi, kalp üzerinde bir perdedir. Kul, bu perdeyi kaldırırsa, günah ve hatalarını önünde görür ve hem kendi zara-

---

29 -A'râf, 26

rına olan bu işleri yaptığından dolayı pişmanlık duyup dolu gözlerle ağlar, hem de Allah teâlâ'nın nazar ve bakışları altında bu çirkinlikleri işlediğini düşünerek haya ve mahcubiyet duyup mum gibi erir.

Bir kısım libaslar örtü, bir kısmı ziynet, bir kısmı da koruyucudurlar. Takva da bu anlamda bir libastır. Çünkü, o da insanın ayıplarını örter, ona şeref ve itibar kazandırır ve onu en büyük musibet olan âhiret azabına karşı korur. Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm şöyle buyurmuştur:

"Azap melekleri kabirdeki ölüye yaklaştıkları zaman, onun namazı bir tarafta, orucu bir tarafta, haccı bir tarafta, zekât ve sadakası bir tarafta onu koruma vaziyetini alırlar. Bu hâli gören melekler de geri dönerler."

Kur'ân-ı Kerim'de de, "Takva libası en hayırlı libastır."[30] buyurulmuştur.

Bil ki, kul kendi güç ve kuvvetine güvendiği zaman, Allah teâlâ'nın güç ve kuvvetinden yararlanma hakkını kaybeder. Onun için, kendi güç ve kuvvetinden teberri ederek, "**lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh**[31]" de ve "Sana ölüm gelinceye kadar Rabbine kulluk ve ibadete devam et."[32]

---

30 -A'râf, 26

31 - Mânası: Güç ve kuvvet Allah'tandır.

32 -Hıcr, 99

MİSVAK KULLANMAK

Misvak kullanmaya özen göster. Çünkü o, dişleri temizler ve ağzın kokusunu giderir. Bu sebeple de, Rabbin rızasına vesile olur. Çünkü, Rab her türlü temizliği sever. Onun için, Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur:

"Allah, temizliğe özen gösterenleri sever."[33] Ancak, maddî temizlikle yetinme; bununla birlikte, uzuvlarını manevî pislik olan günahlardan, kalbini kötü huy ve sıfatlardan temizle; amellerini riya ve ucup kirlerinden arındır; ruhunu Allah teâlâ'nın hâlis zikriyle cilâlandır ve sana zarar veren, ya da yarar sağlamayan iş ve meşguliyetleri terk et.

KAZÂ-İ HACET YAPMAK

Kazâ-i hacet yaparken, pisliği gidermekteki rahatlıktan ibret al. Bil ki, kalbini pislikten temizlediğin takdirde, ondan dolayı da böyle bir rahatlık duyarsın. Çünkü ruhundaki sıkışma ve gerginlik, kalbinde biriken pislikten dolayıdır.

Kazâ-i hacet yapmak, yemek yemek gibi ve hat-

---

33 -Tevbe, 108

ta ondan daha büyük bir nimettir. Onun için, bu da büyük bir şükür ister.[34] Çünkü, bunun gerçekleşmemesi ıztıraplı bir musibet ve can çekişerek ölmek demektir.

İbn'üs-Semmâk, devrin halife ve sultanı olan Harun Reşid'e nasihat ederken şöyle demiştir:

"Allah teâlâ, sana farklı bir ikramda bulunmuş, seni İslâm mülkünün padişahı ve dillere destan hazinelerin sahibi yapmıştır. Bundan dolayı, senin de bilmukabele ona herkesten farklı bir şekilde şükretmen ve O'nun emir ve iradesini yerde gerçekleştirmen lâzımdır. Ancak, Allah teâlâ'nın göz önünde bu çapta büyük görülmeyen, hakikatte ise buna denk olan bir nimeti daha vardır. Bu nimet her gün birkaç kere tekrarlanıp durur. Dikkat çekmeyen bu nimet, canının istediğini yiyebilmen ve yediğini zamanı gelince çıkarabilmendir. Hatta bu bir bardak su için de böyledir. Çünkü, çok susadığın zaman, bulamadığın bir bardak su için mülkünün yarısını; tıkanma yüzünden vücudundan çıkaramadığın zaman, onu çıkarmak için de diğer yarısını verirsin."

İçini boşaltırken, mide ve barsakları pislik am-

---

34 -Tuvalete girerken bismillâh deyip şeytanların şerrinden Allah teâlâ'ya sığınmak, sol ayağını önce içeri atmak, çıkarken sağ ayağını önce atmak, çıktıktan sonra da, **"el hamdu lillâhillezi hallasanî minel ezâ ve âfânî=** Beni eziyetten kurtaran ve bana afiyet veren Allah teâlâ'ya hamd olsun." demek sünnettir.

barı olan bir varlığa kibir ve büyüklenmenin yakışmadığını düşün ve bunun Allah teâlâ'nın nazarında neden bu kadar çirkin bir günah olduğunun sebebini öğren. Ondan sonra da, kibir ve büyüklenmeyi bırakıp korku ve ümitle O'na ibadet ve kulluk etmeye yönel.

O zaman, Kur'ân-ı Kerim'de övülen şu kullardan olursun:

"Onlar hayır işlerinde ellerini çabuk tutarlar, korku ve ümitle bize ibadet ederler ve bize karşı huşu' ve saygı duyarlar."[35]

Yiyeceklerin akıbette ne hâle geldiğini görerek, ihtiyaçtan fazla yemeğe karşı iştihanı kırmaya çalış.

Bir zat şöyle demiştir:

"Canın lezzetli bir yemek istediği zaman, çöplüğe git ve orada lezzetli yemeklerin ne hâle geldiğini gör. Bu, senin iştihanı keser."

ABDEST ALMAK

Abdest alırken, suyun ne büyük bir nimet olduğunu düşün, onun akıcılık, parlaklık gibi özellikleri ve pek çok olan yarar ve faydaları üzerinde tefekkür et. Çünkü Allah teâlâ, Kur'ân-ı Kerim'de ondan çok

---

[35] -Enbiyâ, 90

bahsedip dikkatleri onun üzerine çekmiş ve sık sık, "Biz gökten bereketli bir su indirdik."[36] buyurmuştur. Bu sebeple, şu hususları önemle gerçekleştirmeye çalış:

1- Suyu israf etmekten sakın. Çünkü nimeti israf etmek onu küçümsemektir. Bu ise nankörlüktür. Nankörlüğün cezası ise, nimetten mahrum edilmektir.

2- Kalp ve duygularını Allah teâlâ'ya karşı su gibi saf ve temiz hâle getir.

3- Yüzünü yıkarken, kalbinin yüzünü de Allah teâlâ'dan başka şeyleri görmekten, düşünmekten ve duymaktan yıka.

4- Maddî ve manevî (dışta ve içte) temizlik sağlayan bir dine mensup olmayı sana nasip ettiği için, Allah teâlâ'ya şükret.

EVDEN ÇIKMAK

Evden çıktığın zaman, üzerinde Allah teâlâ'nın bazı hakları doğar. Bunları yalnızca O'nun hakları oldukları için yerine getirmeye çalış. Bunlar şöyledir:

1- Kibirli yürümekten sakınmak. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

---

36 -Suyun bereketli olması, kaynağında az olan suyun Allah teâlâ tarafından çoğaltılması, onun bir çok işe yaraması, hayırlara hizmet etmesi anlamındadır.

"Yerde kibirle dolaşma! Sen, ne (şiddetli vuruşunla) yeri yarabilirsin, ne de (diklenmekle) dağlara ulaşabilirsin. Bu davranış (kibirle dolaşmak, kibirle yürümek), Allah yanında sevimsizdir."[37] Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm da şunu söylemiştir:

"Vaktiyle bir adam, yürürken kibirlendiği için, Allah teâlâ ona kızmış ve yere emredip onu yutmasını istemiştir. O, kıyamete kadar böyle yere batıp durmaktadır."

[2- Gördüğün şeylerin (varlıkların, yaratıkların) mânasını anlamaya çalışmak ve onlardan ders ve ibret almak.] Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Gökte ve yerde nice mânalı ve ibretli şeyler (varlıklar, yaratıklar) vardır. Fakat gafil kimseler onların üzerinden geçip giderler."[38]

"Biz bunları ibret alınsın diye ortaya koyarız. Fakat, ancak gerçek bilgi sahipleri onların üzerinde dururlar."[39]

"İnsanlar tefekkür etsinler diye bunları ortaya koyarız."[40]

[3- Gözlerini haram şeylerden sakındırmak.] Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

---

37 -İsrâ, 37

38 Yusuf, 105

39 -Ankebut, 43

40 -Haşr, 21

"Mü'minlere söyle, gözlerini haramlardan sakındırsınlar."[41]

4- Selâm verip selâm almak. Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm şöyle buyurmuştur:

"Selâmı yayınız!"

5- Zulüm ve haksızlıkları önlemek; buna gücün yetmediği takdirde, bu olaylara şahid olmaktan ve onları görmekten sakınmak;

6- Her hangi bir şekilde yardım etmek ve yardımcı olmak;

7- Yol göstermek;

8- Emr-i ma'ruf ve nehy-i münker yapmak.

Emr-i ma'rufu ve nehy-i münkeri herkesin bildiği ölçüde yapması ve bununla yetinmesi lâzımdır. Bunu bütünüyle terk etmek de, onu bilmeden yapmak da câiz değildir.

MESCİDE GİRMEK

Mescid kapısına geldiğin zaman, şanı yüce, kıymeti büyük, yerde ve gökte misli bulunmayan bir sultanın huzuruna çıkmak istediğini, halbuki, O'nun ancak temiz olan kimseleri kabul ettiği ve ancak kendisi için olan hâlis söz ve amelleri makbul saydığını dü-

---

41 - Nur, 30, 31. Not: Bu emir hem erkeklere, hem de kadınlara yapılmıştır.

şün. Bu yüzden, maddî ve manevî yönden (ceset ve kalp yönünden) temiz olmaya, O'na arz edeceğin zikir, dua ve ibadeti de yalnızca O'na hâlis kılmaya çalış. Bu hususlarda düzeltilmesi gereken bir eğrilik ve tamamlanması lâzım gelen bir eksiklik varsa, onları düzeltmeye ve tamamlamaya özen göster. Hata ve günahların varsa, onlardan dolayı da şiddetli pişmanlık duy ve tevbe et. Allah teâlâ, senin yalnız ayaklarınla değil, kalbinle de O'na doğru gitmekte olduğunu görürse, sana giriş izni verir ve o zaman sen mescitte O'nun huzuruna çıkarsın. Aksi takdirde, dört duvar arasına girersin ve orada hiçbir şey duymayıp girdiğin gibi çıkarsın.

Bil ki, usûl ve âdabıyla Allah teâlâ'nın huzuruna çıkarsan, O kuluna merhamet edici, ziyaretçisine ikram edici, dilek sahibini memnun edici ve ihtiyaçları gidericidir.[42]

---

42 -Ben kendimi o yüce padişahın huzuruna çıkmaya lâyık görmediğim için, camilerin giriş kapısı önünde ve eşikte durup dilenciler gibi namaz kılmayı halime daha uygun bulurum. Bunu yaparken hiçliğim gözümde canlanır, kalbimin inkisarı artar ve kendime daha çok acırım. Bunlar, bir anlamda ibadet esnasında duyulması gereken şeylerdir ve ben bunları en çok eşikte namaz kılarken duyarım. Fakat, yine de bunun bir şeytan oyunu olmasından korkarım. Çünkü, muhtemeldir ki, o bana bu kuruntuları vererek caminin içine girmeme mani olmak ister. Çünkü, caminin içinde namaz kılmak, onu kapıda ve eşikte kılmaktan daha çok makbuldur. Cami içinde de, ön saflar daha sevaplıdır. Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm şöyle buyurmuştur. "İnsanlar, birinci

NAMAZA DURMAK

Namaza durup yüzünle Kıbleye döndüğün zaman, kalbinle de Allah teâlâ'ya dön, yalnız O'nu düşün ve yalnız O'nu gözet.

Bu duruşunla, kıyamet gününde hesap vermek için Allah teâlâ'nın huzurundaki duruşunu hatırla. Onun için, korku ve ümit ayakları üzerinde dur ve korku ağır basınca, ümitte teselli bul. Çünkü karşısında durduğun sultan, her ne kadar kahır ve azap sahibi ise de, aynı zamanda merhametli ve affedicidir. Bu sebeple, kendisinden kaçmışken geri dönen kulunu kabul eder, onun samimî olan pişmanlık ve tevbesini geçmiş günahlarına kefaret eder ve hâline göre ona yeni lütuf ve ihsanlarda bulunur.

Niyet getirip "Allahu ekber"[43] dediğin zaman,

---

safta namaz kılmanın faziletini bilselerdi, orada olmak için kur'a çekerlerdi." Caminin dışında ve kapısında beklemek biraz da fasıkların duruşlarına benzer. Çünkü onlar, Allah teâlâ ile barışık olmadıkları için, caminin içine girmek istemezler.

43 -Allahu ekber; Allah en büyüktür, Allah ihtiyaçtan münezzehtir, Allah kusurlardan uzaktır, Allah ulaşılamayacak derecede yücedir, Allah bütün yüce vasıflarla vasıflıdır, Allah, akıl ve hayalin tasavvur alanı dışındadır, Allah ortaksızdır, Allah, kâfirlerin töhmetlerinden beridir, Allah kimseye hesap vermek durumunda değildir, Allah abes ve yanlış iş yapmaz, Allah, kullarına zulmetmeye tenezzül etmez, demektir.

O'nun senin ibadetine ihtiyacı bulunmadığını düşün. Çünkü muhtaç olmak, yaratılmışların vasfıdır. Yaratıcı ise, bu kusurdan münezzehtir. O, güçlü, zengin ve âlemlerden müstağnidir. O'nun sana ibadet ve hizmeti emretmesi ise, seni bu vesileyle azap ve gazabından uzaklaştırmak, af ve rahmetine yaklaştırmak, lütuf ve ihsanına lâyık hale getirmek içindir.

O seni, huzurunda padişahların duruş yeri olan yerde durmaya muvaffak ettiği için, hem şeref duy, hem de O'na bütün kalbinle minnet ve şükran arz et.

NAMAZDA OKUMAK

Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Kur'ân okuduğun zaman, önce kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a sığın. Onun iman eden ve Rablerine güvenip tevekkül eden kimseler üzerinde bir etkisi yoktur. Onun etki ve tahakkümü ancak onu kendilerine dost edinen ve itaat etmek hususunda onu Allah'a ortak hâline getirenler üzerindedir."[44]

---

44 -Nahl, 98. Not: "Kur'ân okuduğun zaman şeytanın şerrinden Allah'a sığın." sözünün mânası şudur: Şeytan Kur'ân okunmasını engellemek ister. Bunun için vesveseler getirir, meşguliyetler icad eder, akıl ve zihni dağıtır. Günümüzde bazı kimselerin Kur'ân okunmasından alerji duyarak meâl, tercüme gibi Kur'ân olmayan metinler okunmasını tavsiye, telkin ve teşvik etmeleri de şeytanın sakınılması gereken şerri cümlesindendir.

Bil ki, okuduğun şey Allah teâlâ'nın kendi sözüdür. Bu sebeple, onu dikkat, hürmet ve iştiyakla oku. Hem lafzını güzelce teleffuz et, hem de mânalarını düşün. Bu mânalar ise, emir, yasak, müjde, tehdit, irşad ve nasihat gibi kısımlardan oluşurlar.[45]

Şeytan, insan şekline girip mü'minlerin arasına girseydi, onları Kur'ân okumaktan uzaklaştırmak için bu tavsiye, telkin ve teşvik yöntemini kullanırdı.

[45] -Bazı imamlar, gizli olan gündüz namazlarında kırâatı çok süratli okurlar. Bu da onların Allah teâlâ'nın kelâmı üzerinde hiç düşünmediklerini ve ona saygı duymadıklarını gösterir. Bu nasipsiz kimseler civa gibidirler. Civa yıllarca denize girse, hiç ıslanmadan kuru olarak çıkar; bunlar da nur ve hidayet olan bir meslekte yıllarca çalıştıkları halde, ondan hiç etkilenmeden emekli olup ayrılırlar. İnsanlar için hüsran ancak bunlarınki kadar büyük olabilir.

Soru: Bu imamların arkasında namaz kılınabilir mi?

Cevap: Evet. Evliyanın arkasında namaz kılındığı gibi, bunların da arkasında kılınır. Çünkü herkesin namazı kendisinedir. Bir evliyanın arkasında namaz kılan bir kimse, ne evliyanın namazına ortak olur, ne de onun gibi namaz kılabilir. Tıpkı bunun gibi, sistemin bozukluğundan dolayı mihraba tebelleş olan bazı nasipsizlerin arkasında namaz kılan bir kimse de ne onların namazına ortak olur, ne de onlar gibi namaz kılmak zorundadır.

Bazı kimseler, kırâatın meâl ve tercümelerden okunmasını sağlık verirler. Bunlara göre, namaz kılanlar meâl okurlarsa bunun mânasını düşünür ve huzurlu bir namaz kılarlar. Yukarıda sözü edilen imamlar, bu kimselerin bu kurgu ve hayallerinin fiilî tekzibidir. Çünkü bu imamlar, başkalarının meâlden anlayabileceği mânaları Kur'ân'ın orijinalinden anlarlar. Fakat bu bilgilerine rağmen, odun gibi namaza girip kereste gibi çıkarlar. Bu

Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Bu insanlar, Kur'ân'a inanmazlarsa, hangi söze

---

kimseler, kurgularının asılsız olduğunu anlamak isterlerse, kendi kendilerine de bakabilirler. Çünkü kafalarında Kur'ân'a meâl yazabilecek kadar bilgi olmasına rağmen, kalplerinde Allah teâlâ'ya karşı zerre kadar haşyet, huşu', sevgi ve saygı mevcut değildir.

İnsanlar hakkında bu türlü hükümler vermek mensup olduğumuz ehli sünnetin prensibine aykırıdır. Çünkü bunların prensibine göre, kimsenin kalbiyle ilgili söz söylemek ve hüküm vermek doğru değildir. Kalp alanı gayptir ve bu gaybin bilgisi sahibine ve Allah teâlâ'ya mahsustur. Fakat, biz bir taraftan kimseyi tayin etmiyoruz; bir taraftan da bazılarının söz ve amellerine bakarak konuşuyoruz. Çünkü her kap içindeki şeyi sızdırır. Ve görünen köy kılavuz istemez.

Bir de şunu diyoruz: Bu kimseler namaz kılıyorlar mı, kılmıyorlar mı? Kılmıyorlarsa, kılanların işine karışmaya hakları olmaz. Hani, bir sözde denildiği gibi, "Dinime ta'neden bari müslüman olsa!" Namaz kılıyorlarsa, kırâatı Kur'ân'ın orijinalinden mi, yoksa meâlden mi okuyorlar? Orijinalinden okuyorlarsa, başkalarını meâl okumaya davet etmeleri samimiyetsizlik olur. Çünkü insan, yapmadığı işe başkalarını davet etmemelidir. Bu onları, kendisinin sakındığı yanlışlığa sürmek ve bataklığa itmek demektir. Eğer kendileri de meâl okuyorlarsa, o zaman da soruyoruz: Hani, meâl okumanın meydana getireceğini söylediğiniz huşu' nerdedir? Çünkü bunun iz ve eserini sizin üzerinizde göremiyoruz.

Gerçek şudur ki, insanın kalbinde kötü amellerinden ileri gelen gaflet varsa, onun okuduğu metnin mânasını bilmesi de bir şeyi değiştirmez. Bu, elbette ki, okuduğu metnin mânasını bilmekle bilmemenin, yani ilimle cehaletin aynı şeyler olduğu anlamına gelmez. Fakat, durum bu iken, okuduğunu bilmeyi

inanırlar?"[46] Bu âyetin bir mânası şudur: Kur'ân'a inanmayan bir kimse, başka hiçbir söze de inanmaz. Bu duruma göre, başka bir söze, fikre inanmış gibi görünse de, hakikatte ona inanmamıştır. Ona inanmış gibi görünmesi bir hesap ve garazdan dolayıdır.

Kur'ân'a inanmamak, tamamen şeytana uymanın sonucudur. Bunun arkasında aklî ve ilmî hiçbir gerekçe mevcut değildir. Bir âyet-i kerime şöyledir:

çok abartıp onun temini için Kur'ân'ın orijinalini bozmaya kalkışmak yanlıştır. Maksad, okuduğunu bilmekse, bunu namaz dışında meâlden ve tefsirlerden öğrenmek de mümkündür.

Bilmek, tek başına çare ve çözüm değildir. Bunun böyle olduğunun en açık delil ve ispatı odur ki, her alanda ve her anlamda kötülük yapanların yüzde doksanı, bunu bilerek yaparlar. Küfür yoluna sapanların büyük çoğunluğu da yine bilerek iman etmekten uzak dururlar. Onun için Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "Dinsizlerden bir taife, bildikleri halde hakkı ketmederler (onu gizlerler, saptırırlar, inkâr ederler)." (Bakara, 146), "Peygamberin doğru söylediğini kesin olarak bildikleri halde, onu inkâr ettiler." (Neml, 14)

Onun için, ilimle birlikte Allah korkusunun da olması lâzımdır. Allah korkusu ilim için olduğu kadar, dindarlık için de gereklidir. Çünkü Allah korkusu taşımayan bir dindarlık da kuru ilim gibi faydasızdır. Allah korkusu ise, ilim ve ibadetle ilişkili bulunmakla birlikte, soy, maya ve hamurun temizliğiyle orantılıdır. Hamur ve maya bozuk olduğu takdirde, Allah korkusu olmayacağı için, ne ilim, ne de dindarlık insanı ıslah edemez. Merhum Âkif de bu gerçeği ifade etmek için şöyle demiştir:

Ne irfandır veren ahlâka yükseklik, ne vicdandır;
Fazilet hissi insanlarda Allah korkusundandır.

[46] -Arâf, 185

"Kimi insanlar, Allah'ın kelâmı konusunda ilim dışı tartışmalar yapar ve bu yolda Allah'a karşı inatçı olan şeytanın emir ve telkinlerine uyar. Şeytan ise bu kimseleri kaçınılmaz bir şekilde sapıtır ve alevli azaba müstahak hale getirir."[47]

(Fâtiha'nın kısa mânası şöyledir:

Hamd, şükür, saygı ve övgü âlemlerin Rabbi olan Allah içindir. O dünyada da, âhirette de merhametlidir. O kıyamet ve hesap gününün tek sahibidir. Yalnız sana kulluk eder ve yalnız senden yardım dileriz. Bizi doğru olan yola, kendilerine iyilik ettiğin kulların yoluna yönlendir. Bu yol, gazabına uğramış ve sapıtmış kimselerin yolu değildir.")

RUKÛA GİTMEK VE SECDE ETMEK

Rukûa gitmek, kalpte uyanan huşu'un dışa yansımasıdır. Onun için, Allah teâlâ'nın azameti ve heybeti önünde yalnız uzuvlarınla değil, kalbinle de eğil.

Eğilmek, üzerine gelen ağırlığa dayanamayıp bükülmektir. Kul da, Allah teâlâ'nın heybeti altında bu şekilde bükülür.

Bu aynı zamanda şiddetli korkunun da bir sonucudur. Çünkü şiddetli korku dizlerin gücünü alır ve insanı iki büklüm hâle getirir. Bu bir anlamda da can-

---

47 -Hac, 3, 4

hiraşâne bir yalvarıştır. Bahtına düştüm, demenin fiilî ifadesidir.

Secde etmekte bu mânalar daha da yoğunluk kazanır. Ve onda şiddetli bir tevazu ifadesi vardır. Secde ederken kul, kendisini ayaklar altında ezilen toprak seviyesine indirir ve aslına rücû' eder. Çünkü aslı topraktır.

Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Sizi topraktan yarattık; sizi tekrar ona iâde ederiz; sizi sonra bir kere daha ondan çıkarırız."[48]

Aslı olan toprağı düşünen ve fiilen onun seviyesine inen bir kimsede menfur bir duygu olan kibirden eser kalmaz. Onda tevazuun hakikati gerçekleşir.

Tevazu ise, sahibini Allah teâlâ'ya yaklaştıran mübarek bir duygudur.

Bundan dolayı, Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Secde et ve bana yakın ol."[49]

Bu yakınlığı duyan kul, onu tekrar yakalamak ve yaşamak için ikinci bir sefer daha secdeye gider.

Rukû' ve secdede kazandığın bu hâlleri, namaz dışında da sürdürmeye çalış. Çünkü, mü'minin namazı bütün ömrü ve hayatıdır.

Bunu öğretmek için, Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

---

48 -Tâhâ, 55

49 -Alak, 11

"De ki: Namazım, haccım, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi olan Allah içindir."[50]

İki hadis-i şerif:

"Hiç birinizin ameli onu cennete götürebilecek dereceye ulaşamaz. Onun için, cennete gitmek Allah'ın bir lütfudur." Bu hadis-i şerif, amelden dolayı ucup ve kibir duymanın yanlışlığını bildirmiştir.

"Allah teâlâ buyurmuştur ki: Ben kulumun kalbinde bana itâat etme isteğini görürsem, onu bu cihete yönlendirmeyi ve muvaffak etmeyi kendi üzerime alırım." Bu hadis-i şerif de, amel ve ibadetin kalpteki samimî bir arzu ile başlaması gerektiğini ifade etmiştir.

TEŞEHHÜD OKUMAK

Teşehhüd'ün bir bölümü Allah teâlâ'yı övmek, O'na şükretmek, daha fazla lütuf istemek ve kereminin devamlı olmasını dilemektir. Bir bölümü de O'nun birliğine şahidlik ettiğini söylemektir.

Muhtevası bu olan teşehhüdle Allah teâlâ'ya kul olduğunu itiraf ve ikrar edersin. Ancak, bu itiraf ve ikrarın geçerli olması için, onu fiilen de ispat etmen ve amel haline getirmen gereklidir. Çünkü yalnız lafızda kalan bir mâna değer taşımaz. Bunu ispat etmenin yolu ise kısaca iki şeydir.

---

50 -En'âm, 162

Birincisi, O'nun (Allah teâlâ'nın) her türlü hüküm ve hikmetine boyun eğip rıza göstermektir. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Rabbine yemin olsun, onlar kendi aralarındaki çekişmelerde seni hakem yapıp sözüne uymadıkları sürece iman etmiş olmazlar."[51]

"Allah ve Resûlu bir konuda hüküm belirtmişlerse, mü'minlerin o hükme uymamak hürriyeti kalmaz. Allah ve Resûlüne itâatsızlık edenler, açık bir dalâlet ve sapıklık içinde olurlar."[52]

"Sana indirilen kitaba inandıklarını söyleyen bazı kimseleri görmüyor musun? Bunlar, inandıklarını söyledikleri kitabı bırakıp "tağut"un hakemliğine başvuruyorlar. Halbuki, "tağut"u bırakmaları emredilmiştir. Ancak şeytan, onları bu yolla büsbütün saptırmak ve yoldan uzaklaştırmak istiyor. Bunlara, "Allah'ın indirdiği kitaba ve peygambere gelin."denildiği zaman, bu münafıkların senden uzaklaştıklarını görürsün."[53]

"Mü'minler onlardır ki, başlarına bir musibet geldiği zaman, "Biz Allah içiniz ve O'na döneceğiz." deyip teslimiyet ve rıza gösterirler."[54]

---

51 -Nisâ, 65

52 -Ahzâb, 36

53 -Nisâ, 60, 61

54 -Bakara, 157

İkincisi, O'nun her türlü emrini yerine getirmek ve istediği her türlü hizmeti yapmaktır.

Teşehhüdün bir bölümü de Allah Resûlunun hak peygamber olduğunu söyleyip ona salat ve selâm okumaktır. Çünkü Allah teâlâ, bu peygamberine müstesna bir değer ve şeref vermiştir. Bu yüzden, kelime-i şehâdette ismini kendi isminin yanına koymuş, onu sevmeyi kendi sevgisiyle eşit tutmuş, ona itâat etmeyi kendi itâati gibi farz kılmış ve kendisiyle birlikte onun da övülmesini ve ona salat ve selâm okunmasını emretmiştir.

Bu hususları bildiren birer âyet şöyledir:

"Biz senin şerefini yükselttik."[55]

"Bil ki, Allah'tan başka ilâh yoktur."[56]

"Muhammed de O'nun Resûludur."[57]

"De ki: Allah'ı seviyorsanız, bana uyun ki, Allah da sizi sevsin."[58]

"Resûle itâat eden, Allah'a itâat etmiş olur."[59]

"Sana söz verenler, Allah'a söz vermiş olurlar."[60]

55 -Şerh, 4
56 -Muhammed, 19
57 -Feth, 29
58 -Âl-i İmrân, 31
59 -Nisâ, 80
60 -Feth, 10

"Allah ve O'nun melekleri peygambere salât ederler. Ey iman edenler! Siz de ona salât ve selâm edin."[61]

Allah teâlâ, bu peygambere din tebliği yanında, mü'minlere istiğfar etme görevini ve şefâat etme izni de vermiştir. Bunları bildiren âyetler de şöyledir:

"Hem kendi günahın, hem de mü'minler için istiğfar et."[62]

"Rabbini hamd ile tesbih et ve O'na (kendin ve mü'minler için) istiğfar et. O istiğfarları kabul edendir."[63]

"Umulur ki, Rabbin seni övülen bir makama çıkarır."[64] Çoğu müfessirlere göre, bu övülen makam kıyamet günündeki şefâat makamıdır.

"Rabbin, sen razi oluncaya kadar sana bağışta bulunacaktır."[65] Müfessirlere göre, bu âyetteki bağış da şefâat iznidir.

Bütün bunlardan dolayı, her teşehhütte bu peygamberle bağlarını kuvvetlendirmek, salât ve selâm

---

61 -Ahzâb, 56. Not: Allah teâlâ'nın salât etmesi, rahmet etmesi demektir. Çünkü salât kelimesi rahmet demektir. Meleklerin ve mü'minlerin salât etmesi ise rahmet için dua etmeleridir.

62 -Muhammed, 19

63 -Nasr, 3

64 -İsrâ, 79

65 -Duhâ, 5

okuyarak ona yakınlığını sağlamak ve ona karşı teşekkür ve minnet borcunu edâ etmek lâzımdır.

SELÂM VERMEK

Selâm, Allah teâlâ'nın bir ismidir.[66]

Selâm vermek, din kardeşlerine Selâm ismini şefâatçi ederek Allah teâlâ'dan selâmet ve esenlik dilemektir. İnsanlar kendileri için bu duanın yapılmasına şiddetle muhtaçtırlar. Çünkü bunlar, bir çok musibetlerle burun buruna yaşarlar. Bir de, bu dünya hayatıyla başlarına büyük bir imtihan açılmıştır. Bu imtihanı kazanmak onlara her şeyi kazandıracak, onu kaybetmek de onlara her şeyi kaybettirecektir. Bu ise, baş döndürücü bir musibet ve hüsrandır. Bu musibet ve hüsrandan selâmet bulmak için, herkesin çalışıp çır-

[66] -Allah teâlâ'nın doksan dokuz ismi vardır. Bunlara "esmâül-hüsâ", yani en güzel isimler denir. Bu isimlerden her birinin başına "abd" kelimesini ekledikten sonra onları ad olarak kullanmak da müstehaptır. Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm şöyle buyurmuştur:

"Allah teâlâ'nın en çok sevdiği isimler Abdullah ve Abdurrahman isimleridir." Bereket yönünden bunlardan sonra kullanılması tavsiye edilen isimler peygamberlerin isimleri ve özellikle Muhammed Aleyhissalatu vesselâm'ın ismidir. Bunlardan sonra da, tarih şuuru vermek ve tarihî devamlılığı sağlamak bakımından tavisye edilen isimler ecdadın isimleridir. En boş isimler ise, yeni uydurulan isimlerdir. Funda, Neval gibi...

pınması lâzım geldiği gibi, birbirine yardım etmek ve en azından duâ etmek de lâzımdır. Nitekim, Peygamberimizin kıyamet günündeki genel şefaati de, "Rabbim! Mü'minlere selâmet ver, selâmet ver." sözüyle duâ etmek şeklindedir.

Dünyada açılan imtihan, nimetlere karşı şükretmek ve musibetlere karşı sabretmektir. Fakat çoğu insanlar, nimet ve musibetleri imtihan konusu olarak görmez; birincisini kendileri için ikram, ikincisi de kendileri için ihanet (küçük düşürme) olarak görürler. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Allah insanı şükür konusunda imtihan etmek için ona nimet verirse, kendisi, 'Rabbim bana ikram etti, beni şereflendirdi.' der. (Kendisinin bu nimete lâyık olduğunu, nimetin onun hakkı olduğunu düşünür. Ve şükretmez.) Onu sabır konusunda imtihan etmek için, rızkını daraltırsa, o zaman da, 'Rabbim bana ihanet etti, beni küçük düşürdü.' der. (Kendisinin bunu haketmediğini düşünür. Ve sabretmez.) Hayır! Bu düşünceler doğru değildir."[67] Çünkü Allah teâlâ'nın ikram etmesi kulu şükretmeye muvaffak etmesinde, ona ihanet etmesi ise, onu sabırsızlığa terk etmesindedir. Nitekim, kulun şerefi de nimette değil, tâatte, zilleti de musibette değil, masiyettedir. Allah teâlâ tâat ehlini şereflendirir, masiyet ehlini de zillete düşürür.

---

67 -Fecr, 15-17

Selâm vermek, namazın son ameli ve son farzıdır.[68] Namaz selâmını veren, tek başına ise, sağ ve solundaki meleklere, cemaat içinde ise, cemaate selâm vermeye niyet eder.

Namaz dışında, müslümanlarla karşılaştıkça selâm vermek sünnettir. Bu selâmı almak ise farzdır.

Bu sebeple, selâmı almamak haramdır ve günah işlemektir. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Size selâm verildiği zaman, ya ondan daha güzel bir şekilde veya onun misliyle cevap verin."[69]

Mü'minlerin dünyadaki selâm şekli cennet ehlinin de oradaki selâmıdır. Melekler de onları o şekilde selâmlarlar.

Bunu bildiren âyetler şöyledir:

"Bir birlerini karşılamaları selâm vermek şeklindedir."[70]

"Sabrettikleri için onlara köşkler verilir ve melekler tarafından selâm verilerek karşılanırlar."[71]

"Melekler dostça onların ruhlarını alırken kendilerine şöyle derler: "Selâmün aleyküm! Yaptığınız amellerden dolayı cennete girin."

---

68 -Bu Şâfiî mezhebine göredir. Hanefî mezhebine göre ise, selâm vermek farz değil, sünnettir.

69 -Nisâ, 86

70 -Yûnus, 10

71 -Furkan, 75

DUÂ ETMEK

Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"De ki: Duanız olmazsa, Allah yanında ne öneminiz vardır?"[72]

"Bana duâ edin, size cevap vereyim."[73]

"Onlar, korku ve ümit duyarak Rablerine duâ ederler."[74]

Duâ etmek, Rabbin rububiyetini ve kendi kulluğunu kabul, itiraf ve ilân etmektir. Duâ etmenin birinci derecedeki önemi buradan gelir. Onun için, Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm, "Duâ, ibadetin özüdür." buyurmuştur.

İkinci olarak da dua etmek; ihtiyaçların giderilmesi, günahların bağışlanması, Rabbin gazap ve kızgınlığının giderilmesi ve rızasının tahsil edilmesi için önemli bir vesile ve vasıtadır. Bu sebeple, sıkça ve çokça dua etmek lâzımdır. Allah teâlâ, dua etmeyi emretmeseydi bile, O'na dua etmeye muhtaçtık. Kaldı ki, O aynı zamanda bunu emretmiştir. Ve O duayı kabul edeceğini taahhüt etmeseydi bile, ihlâslı bir şekilde dua ettiğimiz takdirde, lütfuyla bunu kabul ede-

72 -Furkan, 77
73 -Ğâfir, 60
74 -Secde, 16

cekti. Halbuki O, duayı kabul edeceğini taahhüt de etmiştir.

Ancak duâ ederken, onun edeplerini gözetmek lâzımdır. Çünkü duâ edilen zat, kâinâtın Rabbi ve sultanıdır. Malûmdur ki, kendisine mürâcaat edilen zat ne kadar büyük olursa, ona karşı takınılması gereken edep de o ölçüde büyür ve o derecede önem kazanır. Bu sebeple, duâ ederken ne istediğini, kimin için istediğini, nasıl istediğini ve niçin istediğini çok iyi bilmek ve edebine göre yapmak lâzımdır.[75]

Duânın kabul edilmesinin bir şartı da, Allah teâlâ'nın davetine icabet etmek ve emirlerine uymaktır. Bu şart yerine getirilmedikçe, O'ndan duânın kabul edilmesini istemek yersiz ve anlamsızdır. Allah teâlâ, Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur:

"Siz bana verdiğiniz sözü yerine getirin, ben de size verdiğim sözü yerine getireyim."[76] Çünkü, Allah teâlâ, kullarına şartlı olarak söz vermiş ve şöyle buyurmuştur:

"Ben, duâ edenlerin duâlarına cevap veririm. Onlar da benim davetime cevap versinler ve bana iman

75 -Zâlim ve kâfirlerin diri ve ölülerine duâ etmek haramdır. Önüne gelen herkese her türlü duayı yapan kimseler ve özellikle hocalar bunu bilsinler. Bunların zâlim ve kâfirler için mutlaka duâ etmeleri gerekirse, onların hidayet bulup ıslâh olmaları için duâ etmekle yetinmelidirler.

76 -Bakara, 40

etsinler."[77] Onun için Mâlik ibni Dinar şöyle demiştir:

"Siz, işlediğiniz günahlara rağmen, yağmur yağması için yaptığınız duânın kabul edilmesini bekliyorsunuz. Bense, bu hâlimize göre, başımıza taş ve tufan yağmasından korkuyorum." Çünkü vaktiyle bir kavim (Âd kavmi) de küfür ve günahlarına rağmen Kâbe'ye gidip yağmur istemişlerdir. Fakat, onların üzerine yağmur yerine taş ve tufan yağmıştır. Kur'ân-ı Kerim'de bu olay şöyle anlatılmıştır:

"Onlar, vadilerine doğru yayılan bir bulut görünce, sevinip " Bu bize yağmur getiren buluttur." dediler. Fakat, hayır! O, müstahak olduğunuz şeydir. İçinde elemli bir azap bulunan bir rüzgârdır. Rabbinin emriyle o, her şeyi yıkıp mahveder. Bu rüzgâr geldikten sonra, ev ve ocakları yıkıldı, kendileri de helâk oldular. Biz mücrim ve günahkâr bir toplumu böyle cezalandırırız."[78]

Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm şöyle buyurmuştur:

"Allah teâlâ, gâfil bir kalple yaptığın duâyı kabul etmez. Şartına uygun olarak duâ ettiğin takdirde ise, üç karşılıktan biriyle sana cevap verir. Bunlar şöyledir: Ya, acilen istediğin şeyi verir; ya ondan daha hayırlısını senin geleceğin için saklar; ya da onun yeri-

---

77 -Bakara, 186

78 -Ahkaf, 24, 25

ne, senden helâk edici bir belâ ve musibeti uzaklaştırır. Duâ ederken hak isteyen biri gibi değil, dilenen biri gibi duâ et."

Allah teâlâ'yı zikretmek de duâdır. Bir hadis-i kudsî'de şöyle buyurulmuştur:

"Beni zikretmekle meşgul olup duâ etmeye vakit bulamayan bir kuluma ben, duâ edenlere verdiğim en üstün şeyi veririm."

Duâ ederken, Allah teâlâ'nın isimlerini şefâatçı etmek sünnettir. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"En güzel isimler Allah'ındır. O'nu bu isimlerle çağırın."[79]

Allah teâlâ'nın en büyük ismi ise "ism-i a'zam"dır. Bir zata bu ismin hangi isim olduğu sorulmuş, o şu cevabı vermiştir:

"Duâ ederken, kalbini O'ndan (Allah teâlâ'dan) başka şeylerden boşalt; o zaman O'nun hangi ismiyle duâ edersen, ism-i a'zam odur." Buna göre, kalp huzuruyla duâ edilirse, bu duâda şefâatçı edilen bütün isimler ism-i a'zam etkisini gösterirler.[80]

---

[79] -A'râf, 180

[80] -Tasavvufun rükünleri durumunda olan büyük zatlar da, dua ederken yalnızca Allah teâlâ'yı düşünmek ve yalnızca O'nun isimlerini şefâatçı ve vesile yapmak gerektiğini söylemişlerdir. Fakat, onlardan sonrakiler, tevhid zevkine varmadıkları ve rububiyyetin hakikatine aşina olmadıkları için, başka türlü

Ebül-Hüseyin el-Verrak şöyle demiştir:

"Ben kendimi bildikten sonra yalnız bir kere ihtiyacım için duâ ettim. Rabbim de duamı kabul etti. Bunun dışında, dua etmek O'nun emri olduğu için dua ettim." Bu anlayışla yapılan duâ en üstün bir ibadet türüdür. Onun için Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm şöyle buyurmuştur:

"Duâ, ibadetin özü, cevheri ve hakikatidir."

ORUÇ TUTMAK

Oruç tuttuğun zaman, bununla nefsini kötü isteklerinden çekmeyi niyet et. Çünkü oruç tutmanın gayesi kendini aç bırakmak değil, bunu vesile ederek nefsini zayıflatmak ve kötü isteklerini etkisiz hâle getirmektir. Bu niyetle oruç tutulursa şu sonuçlar elde edilir:

1- Nefsi susturmak;

2- Kalbe saflık ve duruluk kazandırmak;

3- Fakr ve ihtiyacını hissedip Allah teâlâ'ya sığınmak;

4- Nimetlerin kıymetini öğrenip Allah teâlâ'ya şükretmek;

"vesileler" icad etmişler ve şeyhleri, velileri Allah ile kulları arasına yerleştirmişlerdir. Bu yapılan şey yanlıştır, duanın kabulüne değil, reddine sebeptir ve ayrıca, makam-ı ulûhiyete karşı su-i edeptir, bazen de küfürdür.

5- Az tüketim yapmak suretiyle âhiretteki hesabını azaltmak. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur:

"Sonra o gün, nimetlerden hesaba çekileceksiniz."[81] (Âhiretteki bu hesap ve sorgulama, verilen ve kullanılan nimetlere göre uzar. Onun için, Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm şöyle buyurmuştur:

"Fakir mü'minler, zengin olanlardan beş yüz sene önce cennete giderler." Çünkü onlar cennete giderken, berikiler henüz nimetlerin hesabını verirler. Halife Harun Reşid, Behlül'e:

-Behlül! Ben seni gördükçe haline üzülüyorum. Çünkü, hayatında hemen hiçbir nimete yer vermemişsin, demiş. Behlül:

-Ey Halife! Doğrusu, ben de seni gördükçe senin haline üzülüyorum. Çünkü, hayatına giren bu kadar nimetin hesabını vermek için mahşerde çok bekleyeceksin. Mahşerde beklemek ise azaptan bir parçadır, demiş ve bir rivayete göre, bunun nasıl olacağını göstermek için halifeyi alıp birlikte saray fırınına gitmişler. Behlül, yanan fırının içine girmiş ve, "Ben çoğu zaman aç yaşadım. Bulduğum zaman da bir somun ekmek ve bir bardak su tükettim. Ömrüm boyunca da üstümdeki kaftanı yamayıp yeniledim." dedikten sonra çıkmış ve halifeye:

---

[81] -Tekâsür, 8

-Şimdi de sen gir, sahip olduğun ve tükettiğin nimetlerin hesabını ver, demiş. Halife, kudurur gibi yanan ve alev fırlatan fırına bakmış ve Behlül'e dönerek:

-Galiba haklısın. Benim de kendim içim üzülmem lâzımdır, demiştir.)

6- Fakir ve düşkünlere karşı duyarlı hâle gelmek. Bu sebepten dolayı, merhamet ve şefkat sahibi büyük zatlar en kötü durumda olan mağdurlar gibi yaşamışlar ve bu sayede sıkıntılarını anlayıp ona göre onlara acımış ve yardım elini uzatmışlardır. Merhametlilerin efendisi ve seyyidi olan Allah'ın Resûlu Aleyhissalatu vesselâm şöyle buyurmuştur:

"Ben köleler gibi yer, onlar gibi yaşarım."[82]

---

[82] -Etraflarındaki insanlar fakirlik, yokluk ve kıtlıklarla kırılıp dökülürken türlü nimetleri su gibi tüketen, zevk ve yemekten başka bir şey düşünmeyen kimselerin bu insanları anlamaları ve bunlara acımaları mümkün ve muhtemel değildir. Vaktiyle bir Fıransız kıralının, "Halk ekmek bulamıyorsa, pasta yesin." demesinde kendisini deşifre edip ele veren duyarsızlık ve acımazlık bütün bu kimselerin müşterek ruh halidir. Bu kimseler halkın yararı için hiç çalışmazlar. Varsa, yoksa kendi çıkarlarıdır önemli olan. Bu sebeple, kendi çıkarlarını korumak için, gerekirse bütün halkı ateşe atarlar, sele verirler, kurda kuşa yedirirler. Çoğu siyasetçiler de bunlardandırlar. Allah teâlâ, kızdığı ve dergâhından kovduğu bu insanların kalbinde zerre kadar merhamet, insaf, vicdan, hak saygısı, millet sevgisi bırakmamıştır.

Dün akşam, siyasette yeni olduğu için, henüz bütünüyle bozulmaması gerektiğini düşündüğüm bir siyasetçiyi televizyon oturumunda birkaç dakika dinledim. Ve dayanamayıp cihazı ka-

Bu güzel sonuçlar, oruç tutmak için yeterli karşılık iken, Allah teâlâ bunlara ilâve olarak, başka bir ibadet için vermediği büyük bir sevabı da oruç karşılığında verir. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Sabredenlere hesapsız bir sevap verilecektir."[83] Oruç tutanlar da sabredenlerdendirler.

ZEKÂT VERMEK

Malın zekâtı bulunduğu gibi, vücuttaki her bir uzvun da zekâtı vardır ve bu zekâtı vermek de farz-

---

patırken kendi kendime şöyle dedim: Allah, Allah! Bu siyaset nasıl bir zehirmiş ki, bu kadar kısa sürede insanların zihin, kalp ve vicdanları üzerinde bu denli bir tahribat yapabilir ve onları bütünüyle vicdansız, insafsız ve iz'ansız hâle getirebilir! Değer mi, kendi şahsının veya partisinin mevhum ve hayalî istikbali için, milletin ve memleketin menfaatlarını bu kadar hafife almak, gerçekleri bu kadar açık ve pervasız bir şekilde saptırmak, çarpıtmak, bozmak, alt üst etmek, beyazı siyah, siyahı beyaz göstermek, kara katran, zifte ayran demek? Bu zatı dinlerken, Kur'ân-ı Kerim'in bir âyeti aklıma geldi ve içim yanarak onu okudum. Âyet, vaktiyle peygamberimize karşı vaziyet alan ve onun hak ve açık olan peygamberliğini gizlemek ve inkâr etmek için, her türlü hile, yalan, iftira ve insafsızlığa başvuran yahudilere hitap şeklindedir: "Ey kitap ehli! Gerçeği bildiğiniz halde, neden hak ve bâtılı birbirine karıştırıyor ve bu yolla hakkı gizlemeye çalışıyorsunuz?" (Âl-i İmrân, 71) Bundan sonra da asrımızın büyük âlim ve mücahidinin şu sözü aklıma geldi: "Zaman gösterdi ki, cennet ucuz değil, cehennem de lüzumsuz değildir."

[83] -Zümer, 10

dır. Kalp ve aklın zekâtı; Allah teâlâ'nın azameti, kudreti, rahmeti, hikmeti ve nimeti üzerinde düşünmektir. Bu konular, açıldıkça açılabilen geniş konulardır. Onun için, ömür boyunca, bunlar üzerinde düşünmek ve derinleşmek lâzımdır.

Gözlerin zekâtı, onlarla Allah teâlâ'nın varlıklardaki kudret, sanat ve rahmet eserlerini görmek ve seyretmektir.

Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Allah'ın rahmetinin eserlerine ve O'nun ölmüş olan toprağı (bahar faslında) nasıl bir daha türlü bitki ve hayvanlarla dirilttiğine bak! İşte bunu yapan gücün sahibi ölüleri de bu şekilde diriltecektir. O her şeye karşı güçlüdür."[84]

(Şu dörtlük bu âyetten ilham alınarak yazılmıştır:

Bak kitab-ı kâinâtın safha-i renginine
Hâme-i zerrin-i kudret gör ne tasvir eylemiş
Kalmamış bir nokta muzlim çeşm-i dil erbabına
Sanki âyâtın Huda nur ile tahrir eylemiş)[85]

---

84 -Rûm, 50

85 - Bu dörtlüğün mânası şöyledir:
Kâinâtın renkli olan yüzüne bak,
Kudretin altın fırçasının ne resimler çizdiğini gör.
Kalp sahiplerinin gözünde karanlık bir şey kalmamış;
Allah teâlâ, sanki eserlerini nur ve ışıkla yazıp çizmiş.

Kulakların zekâtı, Allah teâlâ'nın kelâmını ve zikrini dinlemek, vaaz ve nasihatlere kulak vermek, hak ve gerçekleri duymaktır. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Kur'ân okunduğu zaman, susup onu dinleyin. Umulur ki, bunu yaparsanız size merhamet edilir."[86]

"Kullarıma müjde ver. Onlar ki, hak ve gerçek olan sözü dinler ve ona uyarlar."[87]

(Derler ki, üç türlü kafa vardır. Taş kafa, boş kafa, hoş kafa. Taş kafa, hiç söz dinlemez ve ondan zerre kadar etkilenmez. Taş gibidir. Bu kafa, cehennemde taşlarla birlikte yanar. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Cehennem yakıtı insanlarla taşlardır."[88] Boş kafa, sözü dinler gibi yapar. Fakat onu iş ve amel hâline getirmez. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Onlardan kimileri seni dinlerler. Fakat dışarı çıkınca, "O demin ne söylemişti?" diye sorarlar. Allah, bunların kalplerini mühürlemiştir. Çünkü onlar, nefis ve heveslerine uyarlar."[89]

"Onlardan çoğunun (seni dinler gibi yaparken, hakikaten) dinlediklerini veya (ne dediğini) anladıkla-

---

86 -A'râf, 204

87 -Zümer, 17, 18

88 -Bakara, 24

89 -Muhammed, 16

rını mı sanıyorsun? Onlar hayvanlar gibidirler. Hatta, hayvanlardan daha şaşkın ve daha çok gafildirler."[90]

Hoş kafa ise, doğru sözü dinler ve ona uyar. Yukarıdaki müjde de bu kafa sahipleri içindir.)

Elin zekâtı, Allah için vermek ve Allah için almaktır. Allah için kılıç kullanmak ve O'nun için kalem sallamaktır. Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm şöyle buyurmuştur:

"Allah için seven, Allah için buğzeden, Allah için veren ve Allah için alan bir mü'min imanını tamamlamıştır."

Ayağın zekâtı, Allah teâlâ'nın huzurunda divan durmak ve O'nun için gidip gelmektir. Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm şöyle buyurmuştur:

"Mescide giderken atılan her bir adım için kulun bir günahı affedilir ve ona bir sevap verilir."

"(Akşam ve sabah) karanlıklarında mescide gidenlere kıyamet gününün karanlığında tam bir ışık vardır."

"Bir müslümanın ihtiyacını gidermek için bir yol yürümek, bir yere gitmek benim bu mescidimde bir ay itikâf etmekten daha sevaplıdır."[91]

---

90 -Furkan, 44

91 -Dinimiz dardakilerin ihtiyaçlarını gidermeyi bu kadar önemli bulmuşken, günümüzün müslümanları da kâfir ve fâsıkların duyarsızlığını kaparak bunun önemini anlayamaz hale gel-

HACCETMEK

Haccetmek iki türlüdür. Birincisi yalnız bedenle haccetmektir. Bu türlü bir hac, su içmeden pınara gi-

---

mişlerdir. Halbuki, dardaki bir müslümanın bir ihtiyacını gidermek âhiret kurtuluşu için bir garanti belgesidir. Kul, kıyamet gününde "Allah'ım! Ben senin şu kulunun ihtiyacını giderdim." dediği zaman, Allah teâlâ, "Ben senden daha çok ihtiyaçları giderenim. Madem ki, sen bunu yaptın, ben de bugün senin ihtiyacını giderecek ve seni kurtaracağım." der.

Allah Resûlunun bu konudaki bazı hadisleri de şöyledir:

"Müslüman müslümanın kardeşidir; ona zulmetmez ve onu sıkıntıda bırakmaz."

"Kim din kardeşinin bir ihtiyacını giderirse, Allah teâlâ da onun bir ihtiyacını giderir; kim bir müslümanın bir sıkıntısını kaldırırsa, Allah teâlâ da onun âhiretteki bir sıkıntısını kaldırır."

"Kim bir mazlumu hakkına kavuşturmak için yürürse, Allah teâlâ onun ayaklarını Sırat köprüsü üzerinde sabitleştirir."

"Kim bir müslümana bir kolaylık sağlarsa, Allah teâlâ da dünyada ve âhirette ona kolaylık sağlar."

"Kul, din kardeşine yardım ettikçe, Allah teâlâ da ona yardım eder."

"Allah'ın kullarının ihtiyaçlarını giderici merci haline gelenler, Allah'ın azabından emindirler."

"Sahip olduğu imkânlarla halka yardımcı olmayan bir kimse, bu imkânlara lâyık olmadığını ispat eder ve onların elinden alınması için gerekçe hazırlar."

"Her müslüman her gün sadaka versin; sadaka verecek gücü yoksa, bedeniyle bir müslümana yardım etsin; buna da gücü yetmezse, nasihat etsin, faydalı bir söz söylesin."

dip gelmek gibidir. Bu, bir anlamda yorulmaktan ibarettir. İhtimal ki, Allah teâlâ yolunda olduğu için, bu yorulmanın bir bedeli ve sevabı da bulunur. Fakat, konu bununla kapanır. İkincisi ise beden ve kalp birlikteliği ile haccetmektir. Asıl hac budur ve bu hac şöyle yapılır.

1- Allah teâlâ'nın yakınlık iklimine yolculuk etmeye niyet etmek;

2- Geri dönmemek ve geri adım atmamak kararlılığıyla fiilen bu yolculuğa çıkmak;

"Kim haklı bir meselede bir müslümana şefâatçılık ve aracılık yaparsa, Allah teâlâ da kendisini cennetin yüksek derecelerine çıkarır."

"Kim bir müslümanı sevindirse, Allah teâlâ da kendisini sevindirir."

"Kişiye Allah teâlâ'nın mağfiretini hak ettiren amellerden birisi de, din kardeşini sevindirmesidir."

"Amellerin en efdalı bir müslümanı giydirmek, yedirmek veya her hangi bir ihtiyacını gidermek suretiyle onu sevindirmektir."

Münzirî'nin et-Terğib vet-Terhib kitabının üçüncü cildinde bu tarzdaki hadis-i şerifler devam edip gidiyor. Ama önemli olan, kişide bu hadislerin verdiği müjdeleri ve va'dettiği güzel mükâfatları anlayan idrâk nuru ve bunları kazanmak için harekete geçen irâde gücünün bulunmasıdır. Çoklarımız ise, ya idrâk, ya da irade yönünden malûlüz. Ama yine de, hayır varsa, müslümanlardadır. Onlar, "Bismillâh!" deyip doğrulmak isterlerse, Allah teâlâ'nın tevfik ve inayetiyle doğrulurlar ve başkalarının yapamadığı iyilikleri ve güzellikleri yaparlar.

3- İlim ve ihlâsı yol azığı olarak yanında bulundurmak;

4- İhrama girmek niyetiyle nefsini soyup çıkarmak;

5- Temizlenmek niyetiyle, günahlarını tevbe ve istiğfar sularıyla yıkamak;

6- Samimiyet, vefakârlık ve takva ihramını giymek;

7- Allah teâlâ'nın bütün emirlerine koşmak şeklinde telbiye getirmek;

8- Harem'e girmiş gibi bütün haramlardan uzaklaşmak;

9- Tefekkür ve iştiyak kanatlarıyla Allah teâlâ'nın büyüklük Arş'ı etrafında dönmek;[92]

10- Safa tepesinde iç ve dışını tasfiye etmek;

11- Sa'y yaparken kendi nefsinden ve günahlarından kaçmak;

12- Arafat'ta kusur ve hatalarını gözünün önüne getirip kötülüğünü itiraf etmek;

13- Bu itirafın bereketiyle Müzdelife'de Allah teâlâ'nın yakınlığını duymak;

---

92 - Bu ifade mecazî bir ifadedir. Çünkü Allah teâlâ'nın Arş'ı bütün kâinâtı ve varlık âlemini kuşatıp saracak derecede büyük ve geniştir. Onun için, bu Arş'ın etrafında dönmek mümkün değildir. Allah teâlâ'nın büyüklüğü ise, Arş'tan da daha büyüktür. O'nun bütün sıfatları gibi, büyüklüğü de sonsuzdur.

14- Cemrelerde, taşlarla birlikte şehvetlerini (nefsinin kötü isteklerini ve huylarını) de atmak;

15- Kendi nefsini kesip kurban etmek;

16- Saçlarıyla birlikle günahlarını tıraş etmek;

17- Kâbe'yi sahibini görerek ziyaret etmek;

18- Teslimiyet jestiyle Hacer'i selâmlamak;

19- Veda tavafıyla Allah teâlâ'dan başka her şeye veda etmek ve hepsinden ayrılmak. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Allah'a doğru kaçın."[93]

"Ben Rabbime doğru hicret ediyorum."[94]

"Allah, kuluna yeterli değil midir?"[95]

"Gökten yere kadar her şeyi yöneten O'dur."[96]

SELÂMET BULMAK

Selâmet bulmak istersen, Allah teâlâ'nın ilmine karşı ilim iddiasında bulunma ve O'nun takdir ve tedbirine karşı direnmekten sakın. Çünkü O'nun ilmine karşı ilim cehalettir. Cehalet ise musibettir. O'nun takdirine karşı direnmek ise boş yere yorulmaktır. Bu da akıl işi değildir.

---

93 -Zâriyât, 50

94 -Ankebut, 26

95 -Zümer, 36

96 -Secde, 5

UZLET ETMEK

Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm şöyle buyurmuştur:

"Bir zaman gelecek, toplum içinde dinini korumak ateşi tutmak gibi zorlaşacaktır."

"Böyle bir zamanda evine kapan."

"Dilini tut, evinde otur."

"Başkalarıyla değil, kendi nefsinle uğraş. Çünkü o, yırtıcı bir canavar ve yakıcı bir ateştir."

Hasan Basrî rahimehüllah şöyle demiştir:[97]

"Sizden önceki dönemde insanlar (sahâbiler) dikensiz güldüler. Şimdi ise, gülsüz diken olmuşlardır. Onlar o dönemde ilâç gibiydiler. Şimdi ise hastalık hâline gelmişlerdir."

Süleyman ed-Dârânî rahimehüllah şöyle demiştir: "Dünyada tek dileğim, ne kimseyi tanımak, ne de kimse tarafından tanınmaktır."

Fudayl rahimehüllah şöyle demiştir: "Tanınmayacağın bir yer bulursan, oraya sığın."

İnsanlardan ayrılıp uzlet etmekte uzuvlarını haramlardan korumak, kalbini dünya meşguliyetinden arındırmak, insanların haklarını çiğnemekten sakın-

---

97 -Hasan Basrî, sahâbilerden bazı zatları görmüş bir tâbiîdir. Basra'da yaşayıp hicrî 110 senesinde vefat etmiştir.

mak, dünya kapılarını yüzüne kapatmak, şeytanın silâhını kırmak, iç ve dışını imâr etmek için imkân ve fırsat bulmak gibi önemli faydalar vardır. Uzlete girmenin şartları ise şunlardır:

1- Hak ve bâtıl ilmine sahip olmak. Çünkü bu ilmi öğrenmek farzdır. Bunu öğrenmeden uzlete girmek, bir sünneti yapmak için bir farzı terk etmektir. Bu ise câiz değildir.

2- Zühd yapmak. Zühd yapmak dünyayı akıl ve kalbinden çıkarmaktır. Onun için, bunu yapmadıkça uzlete girmenin bir anlamı yoktur. Çünkü önemli ve gerekli olan şey, dünyayı kalbinden ve aklından çıkarmaktır. Kalbiyle bağlı iken cesediyle uzak durmak ise, bu bağlılığı daha da şiddetlendirir.

3- Zorluğu göze almak. Çünkü uzlette zorluk vardır.

4- Kendisini amelle meşgul etmek ve boş durmamak. Çünkü boş durmak, şeytana açılan bir menfezdir. O, buradan girer, kalp ve dimağı bozar.

5- Kendisini başka insanlardan üstün görmemek. Çünkü, bu helâk edici olan kibir ve ucuptur.

6- İnsanların şerrinden kaçtığını düşünmemek, onları kendi şerrinden kurtarmak için bu yola başvurduğunu düşünmek.[98]

---

98 -İmam Gazalî, şimdi bir çoklarımız gibi, birlikte yaşadığı topluma hâkim olan sefâhet, gaflet ve dalâletten bıkmış ve usan-

İBÂDET ETMEK

Önce farzları edâ etmeye çalış. Bunları tam olarak edâ edersen sen sensin. Sünnetlerle de farzları ikmâl etmeye niyet et. Çünkü sünnetler, farzların ifâsındaki kusur ve eksiklikleri tamamlamak içindir. Bu sebeple, farzlar terk edilerek yapılan sünnetler tek başlarına bir anlam ifâde etmezler.

---

mıştır. Onun bu bıkkınlığı zaman zaman yeis ve ümitsizlik derecesine varmıştır. Bu sebeple, o insanların ıslah olmasından ümidini kesmiş ve onlarla birlikte bozulup helâk olmak istemeyen kimselere uzlet etmeyi tavsiye etmiştir. Onun için, hemen hemen bütün kitaplarında uzlet bahsine yer vermiştir. Kendisi de fiilen her şeyi bırakıp uzlete çekilmiştir. Ancak, buna rağmen, o kuvvetli bir dinî terbiyeye sahip ve dinî ölçülere bağlı olduğu için, uzlet ederken toplumun şerrinden kaçtığını düşünmemeyi, aksine, topluma şer dokundurmamak için çekildiğini düşünmeyi sağlık vermiştir. Bunun anlamı, her şeye rağmen, kendi kendisini en kötü insan olarak görmektir. Bu çok önemli bir husustur. Toplumun ıslah olma yolu da budur. Bu sebeple, herkes en önde kendisini kötü bilir, olup biten kötülüklerden kendi nefsini sorumlu tutar ve kendi kendisinin ıslahına çalışırsa, toplum düzelebilir. Bu yapılmaz da, şimdi olduğu gibi, herkes kendisini sütten çıkmış kaşık görür, başkalarını suçlamakla vakit geçirirse, hiçbir şey düzelmez. Nitekim günümüzde bu yanlış yaklaşım ve anlayış yüzünden hiçbir şey düzelmiyor. Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm şöyle buyurmuştur:

"Kim (kendi nefsini tezkiye eder mahiyette), "İnsanlar helâk olmuşlardır." derse, kendisi onların en çok helâk olanı olmuş olur."

Onun için, Yahya ibni Muâz şöyle demiştir: "Farzları bırakıp sünnetlerle meşgul olan insanlara şaşarım."

Ebubekir el-Verrak da bu yönde bir eleştiri yaparak şöyle demiştir: "Bu zamanda dört şey dört şeyin yerine geçirilmiştir. Sünnetler farzların, dışa önem vermek içe ve kalbe önem vermenin, halka nasihat etmek kendi nefsine nasihat etmenin, konuşmak amel etmenin yerine geçirilmiştir."

Daha çok ibadet ettikçe, daha çok korku duy ve daha fazla şükret. Kur'ân-ı Kerim'de gerçek mü'minler şöyle tanıtılmışlardır:

"Onlar yaptıklarını yaparken de kalpleri korkuludur."[99] Bu âyetin tefsirinde, "Onlar namaz kılarken, oruç tutarken, hayır yaparken de, eksik yapmaktan ve reddedilmekten korkarlar." denilmiştir.

Ve Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "Rabbiniz bildirdi ki, şükrederseniz, size nimetlerimi arttırırım; nankörlük ederseniz, o zaman da azabım şiddetlidir."[100]

TEFEKKÜR ETMEK

Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "İnsanın üzerinden, kendisinin anılan bir şey olmadığı

---

99 -Mü'minûn, 60

100 -İbrahim, 7

uzun bir zaman geçmedi mi?"[101]

"Kahrolası insan, ne kadar da nankördür! Allah'ın onu hangi maddeden ve nasıl yarattığını düşünmez mi? Onu bir damla sudan yarattı ve şekillendirip biçimlendirdi. Sonra onu hayat meydanına sürdü. Sonra onu öldürür ve kabre atar. Sonra, istediğinde onu tekrar diriltir."[102]

Tefekkür etmek her hayrın kapısıdır. İnsanın iyilik ve kötülüklerini gözlerinin önüne getiren bir ayna ve onları doğru bir şekilde tartan bir terazidir. Kötülüklerini iyilik zannedip aldanmamak ve iyilik yapmak için çokça tefekkür et ve tefekkür ışığıyla hayat seyrini devamlı takip altında tut. Düşün ki, sen hiç yokken bir damla sudan yaratıldın. Büyütülüp kâinât sultanına muhatap hale getirildin. Büyük bir saâdeti kazanmak için imtihana tâbi tutuldun. Bunun için sana din ve peygamber gönderildi. Emirler ve yasaklar anlatılıp izah edildi. Bu imtihan için gerekli olan araç ve gereçler verildi. Bunlar birer emanettir. Fakat, çoğu insanlar onları tüketilip zevk alınacak ganimetler sanır ve aldanırlar.

Senden öncekiler de, senin geçmekte olduğun aşamalardan geçtiler ve imtihan süreleri bitince, onun sonucunu almak için hesap yerine gittiler. Şimdi "onlardan bir fırka cennette ve bir fırka cehennemde-

---

101 -İnsan, 1

102 -Abese, 17, 22

dir."[103] Senin akıbetin de onların akıbetinin aynısıdır. Sen de bir müddet sonra ya cennette nimet görecek ya da cehennemde azap çekeceksin. birbirinin arkasından giden su dalgaları gibi, nesiller de birbirinin arkasından giderler.

Allah teâlâ, insan hayatını bitki hayatına benzetmiştir. Bitki, yağan su ile yeşerir, olgunlaşıp çiçek ve meyve verir. Bunlar da onun yaratılışındaki gayelerdir. Bu gayeler gerçekleşince işi biter ve kuruyup dağılır. İnsanın bitkiden farkı ise, bitkinin hakikaten yok olmasına karşılık, insanın sadece bu dünyadaki varlığının bitmesidir. Çünkü onun asıl hayatı bundan sonra başlar.

Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Kâfirler, delilsiz ve mesnetsiz bir şekilde diriltilmeyeceklerini söylediler. De ki: Hayır! Rabbime yemin ederim, diriltileceksiniz, sonra yaptıklarınız size bildirilecektir. Bunu yapmak Allah yanında kolaydır. Onun için, Allah'a, O'nun elçisine ve indirdiği nura (Kur'ân'a) iman edin. Allah, ne yaptığınızdan haberdardır. O, sizi toplanma gününde toplayacaktır. O gün, aldanışların ortaya çıktığı gündür. Kim Allah'a iman etmiş ve salih amel işlemişse, Allah onu affedecek ve altından ırmaklar akan cennetlere ebedî olarak yerleştirecektir. Büyük kazanç budur. Küfredip âyet-

103 -Şurâ, 7

lerimizi yalanlayanlar ise ebedî kalmak üzere cehenneme atılacaklardır. Kötü akıbet de budur."[104]

İnsan dünya hayatında ancak kısa bir müddet rahatlığa benzer hâller yaşar. Bunun dışındaki zamanlarda ise sorun, sıkıntı ve belâlarla uğraşır. Böyle bir hayatı toz pembe görüp ona meftun olmanın ne dinen, ne de aklen bir gerekçesi yoktur. Onun için, bu dünyayı hayallerinde büyütenler, insanların en akıllıları bile görünseler, onların en akılsızlarıdır.

Nûh aleyhisselâm ölüm hastalığına yatarken ona, "Ey en uzun ömürlü peygamber! Dünya hayatını nasıl buldun?" diye sormuşlar; kendisi şu cevabı vermiştir:

"Bu hayatı karşılıklı iki kapısı olan bir koridor gibi gördüm. Bir tarafındaki kapıdan içeri girip diğer tarafındaki kapıdan dışarı çıktım."

(Kur'ân-ı Kerim'de Nûh aleyhisselâm'ın ömrü ile ilgili olarak şöyle buyurulmuştur: "O, kavmi içinde bin seneden elli sene eksik bir süre kaldı."[105] Bu süre onun peygamberlik süresidir. Peygamber olmadan önceki ömrü de buna eklenirse, onun toplam ömrü bin sene civarında olmuş olur. Daha önce Hz. Âdem'in de bin sene yaşadığı rivayet edilmiştir. Bu kadar uzun bir süre yaşamak bu iki peygambere mahsus bir

---

104 -Teğâbün, 7-10

105 -Ankebut, 14

durumdur. Beşeriyetin birinci ve ikinci babaları olan bu peygamberlere bu kadar uzun bir ömür verilmesi, yeni vücut bulan beşeriyet topluluğunu sağlam temellere oturtmaları ve evlâdlarına karşı peygamberlik görevini tam yapmaları içindir. Bu olağan dışı yaşatma biçimi, bir yönüyle de Allah teâlâ'nın her şeye kadir olduğunun bir delil ve ispatıdır.

Ancak, Nûh aleyhisselâm, Tufandan önceki kavmini iman etmeye ve tek olan yaratıcılarını tanıyıp O'na kulluk etmeye davet etmesine rağmen, onlar küfür ve gaflette ısrar etmişlerdir. Tufana da sebep olan bu ibretli olay, Kur'ân-ı Kerim'de şöyle anlatılmıştır:

"Biz Nûh'u kavmine peygamber olarak gönderdik ve ona dedik ki, küfür ve gafletlerinden dolayı bu insanlara elemli bir azap gelmeden önce onları uyar ve uyandır. O, emrimize uyup onlara şöyle dedi:

"Ey Kavmim! Ben sizin için açık bir uyarıcıyım. Allah'a kulluk edin, O'ndan korkun ve benim dediklerimi yapın. Bunları yaparsanız, O geçmiş günahlarınızı affedecek ve sizi belli bir süreye kadar yaşatmaya devam edecektir." (Nuh, kavminden bu davetine karşı olumlu bir cevap alamadı ve sonunda) şöyle dedi:

"Rabbim! Ben kavmimi gece gündüz (sana iman ve itâat etmeye) davet ettim. Fakat, benim davetim sadece inat ve ısrarlarını arttırdı. Ben, onları affedesin diye kendilerini davet ettikçe, parmaklarıyla kulaklarını tıkadılar, elbiseleriyle yüzlerini örttüler, yapıp ettiklerinde ısrar ettiler ve bana karşı kibirlendikçe ki-

birlendiler. Ben bunları açıkça ve toplu hâlde davet ettim. Onları gizlice ve tek tek uyardım. Onlara şöyle dedim: Rabbinizden bağış ve mağfiret dileyin, O bağışlayandır. Bu sebeple, sizi affedecek, üzerinize bolca yağmur indirecek, mal ve evlâdınızı çoğaltacak, size bahçeler yeşertecek ve sizin için nehirler akıtacaktır. Size ne oluyor, neden Allah'a saygı duymuyorsunuz? Halbuki O sizi bir damla su iken aşama aşama geliştirip şimdiki hâle getirmiştir. Görmüyor musunuz, O yedi kat göğü nasıl birbiriyle uyumlu ve harika bir şekilde yaratmış, ay'ı onların içinde bir ışık, güneşi bir lâmba yapmıştır. O sizi tıpkı bitkiler gibi topraktan yaratmıştır. Sonra sizi ona iâde edecek, sonra tekrar ortaya çıkaracaktır. O, yeri sizin için üstünde duracak bir sergi yapmış, içindeki yollarla da dolaşmanızı sağlamıştır." (Nûh, bu açık seçik, sıcak, samimî, mantıklı uyarı ve nasihatlerinden bir sonuç alamadı ve sonunda) şöyle dedi:

"Rabbim! Bunlar beni dinlemediler, mal ve evlâdları hüsranlarını arttırmaktan başka bir işe yaramayan kimselere (kalburüstü tabakaya) uydular. Bu kimseler de (bundan yararlanarak) onları saptırdıkça saptırdılar. Onlara, "Putlarınızı bırakmayın; Ved, Süvâ', Yeğus, Yeuk ve Nesr'i terk etmeyin." dediler.[106]

---

[106] -Burada geçen isimler, o dönemin putlarının isimleridir. Bazı açık gözler, her dönemde taştan ve tuğladan ilâhlar uydurarak onların gölgesinde işlerini yürütür ve halkı sömürürler.

Bunlar, bu telkin ve kışkırtmalarıyla onların çoğunu saptırdılar. Rabbim! Sen bu zâlimlerin sapıklığını arttır. Rabbim! Sen bu kâfirlerin yurt ve yuvalarını yık. Çünkü bunları hayatta bırakırsan, kullarını saptırmaya devam edecekler ve kâfir, fâcir bir nesil meydana getireceklerdir."

Bu kavim, hatalarından (küfür ve gafletlerinden) dolayı boğuldular ve ateşe atıldılar.[107] Allah'a karşı kendilerine hiçbir yardımcı da bulamadılar."[108]

Taş ve tuğlayı ilâhlaştırıp çıkarlarına basamak yapan tilkiler, gerçek ilâh ve herkesin Rabbi ve yaratıcısı olan Allah teâlâ'ya iman etmeyi gericilik sayar ve bu imana davet edenleri de istismarcılık ve sömürücülülükle suçlarlar. Hani, kim ne ise herkesi öyle sanır ya, bunlar da öyledirler.

107 - Bu âyet de, "Firavun kavmi boğulduktan sonra sabah akşam ateşe atılırlar." âyeti (Gafir, 46) gibi, kabir azabının bulunduğunu açıkça bildirmiştir.

108 -Nuh sûresinin kırık bir meâli.

9. RİSÂLE

LEDÜNNÎ İLİM

Bir dostum bana, bir âlimden söz ederek onun "ledünnî" ilmi[1] inkâr ettiğini, böyle bir ilmin bulunmadığını, ilmin ancak kesp ve tahsil yoluyla kazanılabildiğini söylediğini nakletti. Ben de dedim ki, bu âlim bu inkârıyla sadece, kendisinin ledünnî ilme sahip olmadığını itiraf etmiştir. Çünkü bazı kimseler, kendilerinin sahip olmadıkları şeylerin varlığını inkâr ederler. Bu sebeple, câhiller bilmedikleri ilimleri, faziletsiz kimseler faziletleri yok sayarlar ve hatta bunlara düşmanlık ederler. Fakat ne bunların inkârları, ne

---

1 - Ledünnî ilim, Allah teâlâ tarafından vasıtasız olarak bir kimseye verilen ilimdir. Bunun karşıtı kesbî ilimdir. Kesbî ilim ise, çalışarak kazanılan ilimdir. Kesbî ilmi herkes çalışıp kazanabilir. Ledünnî ilim ise ancak velâyet mertebesine ulaşan ermiş kimselere verilir. Bu ilim, amel ve takvanın bir meyvesi ve nurudur. Allah teâlâ, bu ilme işaret ederek şöyle buyurmuştur: "Allah'a karşı takva gözetin ki, o size ilim öğretsin." (Bakara, 282)

de düşmanlıkları bir anlam ifade etmez. Çünkü, bu inkârlar ve düşmanlıklar gerçeklere ve gerekçelere dayanmayan sübjektif ve keyfî tutumlardır.

Ledünnî ilmin varlığına gelince, her şeyden evvel onu Kur'ân-ı Kerim haber vermiştir. Hızır aleyhisselâm'dan bahsedilirken, "Biz ona ledünnî ilim verdik." buyurulmuştur.[2] Bu sebeple, bir hakikat olarak ledünnî ilmin varlığını inkâr etmek, Kur'ân'ın verdiği haberi inkâr etmek olur. Ancak diğer faziletler gibi, ledünnî ilmin varlığı da ne herkese ona sahip olduğunu iddia etme yetkisini verir, ne de onun her iddia eden kimsede bulunduğunu kabul etmeyi gerektirir. Çünkü bazı câhil kimseler, sahip olmadıkları halde, kesp ve çalışmayla elde edilen ilimlere sahip olduklarını iddia ettikleri gibi, bazı ham sufiler de hiç ilgileri bulunmadığı halde, ledünnî ilme sahip olduklarını söylerler. Ancak ne onların, ne de bunların hilâf-i hakikat iddiaları ve söylemleri yüzünden gerçekleri inkâr etmek doğru değildir.

Dostum şöyle dedi:

-Madem ki, ledünnî ilim vardır, o halde, onu kendi üslubunuzla ispat edip açıklayın.

Ben de şöyle dedim:

-Maddî olmayan hakikatleri maddeci bir bakış ve anlayışa sahip olan kimselere ispat etmek kolay değil-

2 -Kehf, 65

dir. Onun için, bu kimseler, pek çok olan delillere rağmen, iman hakikatlerini, âhiret, melek, kader gibi gerçekleri inkâr edebilirler.[3] Fakat bunu bile bile bu konuda aklıma gelen hususları kısaca açıklayayım. Anlamak isteyen için bunlar yeterli olacaktır. Anlamak istemeyen için ise sözü uzatmanın da yararı yoktur.

İLMİN ŞEREFİ

Bil ki, ilim ya aklın hakikatlerini algılaması ve tasavvur etmesi şeklinde veya hakikatlerin akla yansıması ve onun içine yerleşmesi biçimindedir. Bunlardan birinci şekilde hasıl olan ilim kesbî ilim, ikinci şekilde hasıl olan ilim ledünnî ilimdir.

Her ilmin şerefi konusundan kaynaklanır ve onun önemiyle orantılıdır. Bu sebeple, en şerefli ilim iman ve tevhid ilmidir. Çünkü bu ilmin konusu, bütün varlıkların yaratıcısı ve bütün şereflerin güneşi olan Allah teâlâdır. Bu ilmi tahsil edip kazanmak bütün akıl sahipleri için vâciptir. Buna işaret eden Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm, "İlim aramak bütün müslümanlara farzdır."[4] buyurmuş ve "Çin'de (yani,

---

[3] -İnkâr gözlerini kapatmak gibidir. Gözlerini kapatan bir kimse karanlıktan başka hiçbir şey görmez. Halbuki, ortada koca bir kâinât ve onun ortasında görkemli bir güneş vardır. İnkâr eden de, güneş gibi açık olan hakikatleri görmez.

[4] -İbu Abdilberr, el-İlm

dünyanın en uzak ülkesinde) de olsa ilmi aramayı" emretmiştir.[5]

Bu ilim en şerefli ilim olduğu gibi, bu ilmin âlimleri de en şerefli âlimlerdir. Allah teâlâ, bu âlimlerin şerefini bildirmek için onları tevhide şahidlik etmek konusunda kendi zatı ve melekleriyle birlikte zikretmiş ve şöyle buyurmuştur:

"Allah şahidlik eder ki, kendisinden başka ilâh yoktur; buna melekler ve ilim sahipleri de şahidlik ederler."[6]

Bu ilmin önde gelen âlimleri peygamberlerdir. Bu ilmin uzmanı olan diğer âlimler de peygamberlerin vârisleridir.

[Bazı ilimler de tevhid ilminin ya mukaddimeleri ya da sonuçlarıdır. Tevhid ilmine zemin oluşturan ilimler onun mukaddimeleridir. Ondan ileri gelen ilimler de onun sonuçlarıdır.

Bu sebeple, bunlar da şerefli ilimlerdir.] Çünkü genellikle bir şeyin aslı ve faslı da onun hükmüne tâ-

---

5 -İbu Abdilberr, el-İlm; Beyhakî, eş-Şuab; Akîlî, ed-Duafâ; İbnu Adiyy, el-Kâmil. Not: Çin'de de olsa ilmi aramayı emreden hadis, rivayet yönünden sahih kabul edildiği takdirde, Allah Resûlundan iki üç asır sonra Çin'e komşu Türk illerinde parlayan İslâmî ilimler hareketini mucizeli bir şekilde haber vermiş ve müjde etmiştir. Çünkü, ilk iki asırda Arap illerinde yürütülen İslâmî ilimler faaliyeti bu tarihten sonra Türk illerine taşınmıştır. Tarih bunu böyle tespit etmiştir.

6 -Âl-i İmrân, 18

bidirler. Bundan dolayı, bir ağacın kökleri ve dalları da ondan sayılırlar.

Çok azı müstesnâ olmak üzere, diğer bütün ilimler de değişen ölçülerde şerefe sahiptirler. Çünkü ilim ışıktır. Cehâlet ise karanlıktır. Işık hangi cins ve türden olursa olsun, karanlıktan üstündür. Allah teâlâ, cehâleti körlük ve karanlığa, ilmi de göze ve ışığa benzeterek şöyle buyurmuştur:

"Kör ile gören bir olmaz. Karanlıklarla ışık da bir olmaz."[7] Ve şunu emretmiştir:

"De ki: Bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?"[8]

İlim şerefli olduğu için, onun yer, mahal ve mekânı olan akıl da şereflenmiştir. Çünkü bir şeyin değer ve şerefi, içinde barındırdığı şeye göredir. Akıl bu itibarla mideden üstündür. İnsanlar da bu ölçü üzerinden üstün insanlar ve âdi insanlar olmak üzere iki kategoriye ayrılırlar. Çünkü bunların bir kısmı akıl ve ilmini geliştirmek için uğraşırlar, bir kısmı da midelerini doldurup boşaltmak için çalışırlar. Ve kimin himmeti ve niyeti ne ise, onun hakikati ve kıymeti de odur.

---

7 -Fâtır, 19, 20

8 -Zümer, 9. Not: Bu âyet, bilenlerin üstünlüğünü bildirdiği gibi, onların daha fazla olan sorumluluğunu da bildirmiştir. Bu sebeple, bilenler bilmeyenler gibi sorumsuz davranmamalı, onlar gibi gerçeklere karşı soğuk olmamalı ve değersiz olan dünyaya aldanmamalıdırlar.

Bu insanların birinci kısmı meleklere, ikinci kısmı ise hayvanlara benzerler. Ve kim kime veya neye benzerse, o da onun gibidir. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Onlar hayvanlar gibidirler."[9], "Onlar hayvanlar gibi yer ve içerler."[10]

Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm da şöyle buyurmuştur:

"Kim kendisini bir kavme benzetirse, o da onlardandır." Bu hüküm, hem olumlu, hem de olumsuz mânalarıyla geçerlidir. Buna göre, kalbindeki sevgi ve takdir hissinden dolayı kendisini iyilere benzeten bir kimse iyi, kendisini kötülere benzeten de kötüdür. Kendisini iyilere benzetmenin en üstün şekli ise, kendisini Allah Resûluna benzetmektir. Bu da, onun sünnetlerine uymak ve onun yaptıklarını yapmaktır. Bunlar mücerret hareketler, davranışlar ve şekiller de olsalar, Allah Resûluna benzeme niyetiyle yapıldıkları takdirde yüksek bir mâna ve büyük bir değer kazanırlar.

İlimleri algılama vasıtaları duyu organlarıyla kalptır. Maddî şeylerin bilgisi göz ve kulak gibi duyu organlarıyla tahsil edilirler. Manevî şeylerin bilgisi ise, kalbin algılamasıyla hasıl olur.[11] Sufilerden bir ta-

9 -A'râf, 179

10 -Muhammed, 12

11 -Arapçada ve özellikle dinî metinlerde kalp akıl demektir.

ife, ceset gibi, kalbin de gözleri bulunduğunu, açıktaki şeylerin ceset gözüyle, gizli hakikatlerin de kalbin gözüyle görüldüğünü söylemişlerdir. Bunların rivayetine göre, Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm da şöyle buyurmuştur:

"Her insanın kalbinde iki göz vardır."[12] Allah teâlâ, bir kuluna hayır irade ettiği zaman, onun kalp gözlerini açar ve ona bu gözlerle gizli olan gayp ilmini gösterir. Kur'ân-ı Kerim'de bahsedilen kalbin genişletilmesi olayı[13]da kalp gözlerinin açılmasıdır. Nitekim, kalp gözlerinin körlüğünden de bahsedilerek şöyle buyurulmuştur:

"Bu inkârcılar (türlü delililer bulunan) yeryüzünde hiç dolaşmadılar mı? Yoksa anlayacak kalpleri ve duyacak kulakları mı yoktur? Doğrusu odur ki, bu insanların gözleri değil, kalpleri kördür."[14]

Kalplerin körleşmesi, gözlerinin görmemesi demektir. Ancak kalp, manevî bir organ olduğu için, onun gözleri de manevîdir. (Bu gözler, algılama gücü anlamındadırlar.)

---

12 -Bu hadisi şöyle mânalandırmak da mümkündür: Her insanın kalbi doğru şeylere de, bâtıl şeylere de yönelebilir. Kalpte bu ikisine de yönelme gücü ve özelliği vardır. "İnsan kalbi Allah teâlâ'nın iki parmağı arasındadır." hadisindeki iki parmaktan maksat da kalbin iyiliğe ve kötülüğe yönelebilme yeteneğidir.

13 -En'âm, 125; Zümer, 22; Tâhâ, 25; Şerh, 1

14 -Hac, 46

Ledünnî ilimler, kalbin gözleriyle algılanan ilimlerdir. İlham, bu ilimlerin algılanması için pencere açılması, ışık yakılması ve kalp gözlerinin üzerindeki perdenin kaldırılmasıdır.

Kur'ân-ı Kerim'de Allah, Resûlu için şöyle buyurulmuştur:

"Sen daha önce bu gerçeklere karşı örtülüydün. Biz senin örtünü açtık. Şimdi (bu gerçekleri gören) gözlerin keskindir."[15]

Kalp gözünün görmesini sağlayan ilham, baştaki gözlerin görmesini sağlayan güneş ışığı gibidir. Ancak bu ışığın kaynağı güneş değil, Allah teâlâ'nın kendi nurudur. İlham ışığıyla algılanan ilme ledünnî ilim denilmesi de bu sebepten dolaydır.

Kur'ân-ı Kerim'de bu ışığa "nur" ismi verilmiş ve şöyle buyurulmuştur:

"Ölü iken dirilttiğimiz ve kendisine insanlar arasında doğru yürümesini sağlayan bir nur verdiğimiz kimse, karanlıklar içinde kalan ve onlardan hiç çıkmayan kimse gibi midir? Bu ikinci adam durumunda olmalarına rağmen, kâfirlerin amelleri onlara (şeytan tarafından) süslendirilmiştir."[16]

"...Kâfirler, birbirinin üstüne yığılmış karanlıklar içindedirler. Bu karanlıklar içinde, ellerine baksalar,

15 -Kaf, 22

16 -En'âm, 122

onu bile doğru dürüst göremezler. Allah bir kimseye nur vermezse, o kimse için nur (ve ışık) yoktur."[17]

İLMİN KISIMLARI

Bil ki, ilme talep ve iştiyak duyan insanın ruhudur. Onun cesedi ise, kendi zevk ve ihtiyaçlarıyla meşguldur. Bu sebeple, ceset seviyesinde yaşayanlar ilme rağbet etmezler.

İlme rağbet etmeyen insanların çokluğu da bu yüzdendir. Çünkü bunlar, ruh seviyesine çıkamayıp ceset aşamasında kalmışlardır. Bundan dolayı, bunlarda ruhun talep ve iştiyakları mevcut değildir. Bunların ilim dedikleri şeyler de, çoğu zaman hayvanların sezgileri türünden şeylerdir. Hatta hayvanların sezgileri onların ilimlerinden daha ileridedir.[18]

---

[17] -Nur, 40. Not: Kâfirlerin içinde bulundukları karanlıklar küfür ve inançsızlığın karanlığı, fikir ve görüşlerin yanlışlığı, duygu ve hislerin sapıklığı, nefsin şirretliği ve şeytanın onları maruz bıraktığı türlü vesveseler, sıkıntılar, bunalımlar ve buhranlardır.

[18] -Bir kısım hayvanların görmede, bir kısmının işitmede, bir kısmının koku almada, bir kısmının fırtına, deprem gibi gelecekte olan işleri sezmede insanlardan çok ileri oldukları bilinmektedir. Örneğin, köpeklerin koku alma duyusu insanınkinden 100, hatta bazen 1000 kat daha güçlüdür. Kedilerin de bu duyusu çok keskindir.

[Taksimine gelince, ilim iki kısımdır. Bir kısmı şer'î, bir kısmı da aklîdir. Kaynağı Şeriat olan ilimler şer'î, kaynağı akıl olan ilimler ise aklî ilimlerdir. Ancak, marifetin ileri aşamasında bu ilimler arasındaki ikilik ortadan kalkar ve şer'î ilimlerin aynı zamanda aklî, aklî ilimlerin de şer'î olduğu görülür. Çünkü bu ilimler arasında var sayılan ayrılık onların eksik algılanmasından kaynaklanır.]

Bu sebeple, şer'î ilimleri eksik algılayanlar onları aklî ilimlere ters, aklî ilimleri eksik algılayanlar da bunları şer'î ilimlere zıt görürler.

[Şer'î ilimler de konuları itibarıyla iki kısma ayrılır. Birinci kısmı tevhid ilmidir.] Şer'î ilimlerin usûlü ve en önemli kısmı olan tevhid ilminin esası, Allah teâlâ'yı zat, sıfat ve fiilleriyle tanımaktır. Bu ilmin diğer dalları ise, imanın diğer rükünleri olan peygamberleri, melekleri, âhiret hallerini ve kaderi doğru bir şekilde bilmektir. [Bu ilmin ölçüleri Kur'ân-ı Kerim ve Allah Resûlunun hadisleridir. Delilleri ise, bu ölçülerin

"Haziran 1974'de Çin'in Liaoning eyaletinde çok şiddetli bir deprem olmuş ve fakat can kaybı olmamıştır. Çünkü depremden kısa bir müddet önce bazı sürüngenler kış uykularından uyanıp ortaya dökülmüşler, fareler deliklerinden çıkıp orta yerde dolaşmışlar, kazlar uçup ağaçlara tırmanmışlar, domuz ve inekler kapatıldıkları yerin kapılarını kırıp dışarı fırlamışlar. Bu olağanüstü durumu gören yetkililer bir milyon nüfuslu şehri tahliye etmişler ve bundan birkaç saat sonra yıkıcı bir deprem meydana gelmiş."

ışığındaki aklî kıyaslar ve mantıkî izahlar ve yorumlardır. Ancak bu şerefli ilimle uğraşanların bir kısmı[19], giderek delilleri asıl konuların yerine koymuş ve dikkatlerini bunların (delillerin) üzerinde yoğunlaştırmışlardır. Bunun neticesinde de, kalpleri ihya eden ve insanları amel ve takvaya sevk eden iman ve tevhid ilmi yerini, fikrî tartışmalara, mezhep ve ekol kavgalarına terk etmiştir.

Bu suretle, iman ve tevhid ilmi kelâm ve konuşma ilmine dönüşmüş ve bir kısım insanlar için fikir ve çene meşguliyeti haline gelmiştir. Bu meşguliyet ise kalpleri besleme gücüne sahip olmadığı ve iradeyi olumlu yönde etkilemediği için, bu kimselerin kalpleri ölü ve kendileri amelsizdirler.

Tefsir ilmi de usûl ilminin bir dalıdır. Tefsir ilmi, Kur'ân-ı Kerim'in kapsadığı mânaları bilmektir. Herkes kendi seviyesine göre, Kur'ân-ı Kerim'den bazı şeyler öğrenebilir. Çünkü o, herkese açık bir kitaptır. Ancak, onda çoğu kimselerin doğrudan doğruya algılayamadığı ince ve derin mânalar vardır.

Bunu bildiren Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm şöyle buyurmuştur:

"Kur'ân'ın âyetlerinden her birinin bir dış, bir de iç mânası vardır. İç mânanın içinde de birbirinden da-

[19] -Filozoflar, Mutezile, Kaderiyye, Cebriyye, Cehmiyye; Bâtiniler, Müşebbihe, Mücessime ve benzeri fırkalar bu kısımdandırlar.

ha içeride olan yedi (bir rivayette de, dokuz) mâna mevcuttur. "

"Kur'ân'ın her bir sözünün bir açık mânası vardır. Bu açık mâna, gizli olan diğer bir mâna (veya mânalar) için giriş ve kapı hükmündedir. "Kur'ân'ın böyle mâna tabakaları bulunduğu, bu mânaların her şeyi kapsadığı ve bunların çoğunu anlamak için âyetler üzerinde çok düşünmek gerektiği için şöyle buyurulmuştur:

"Kuru ve yaş her ne varsa açık bir kitaptadır."[20]

"Bu sana indirdiğimiz kitap mübârek (hayrı çok olan) bir kitaptır. Onun âyetleri üzerinde tefekkür etsinler ve onu anlamak için akıllarını kullansınlar."[21]

Kur'ân'ın ince ve derin mânalarını ve onun bu türlü hüküm ve hikmetlerini ancak büyük âlimler bilebilirler. Onun için bir âyette şöyle buyurulmuştur:

"Biz bu misâlleri insanlar için söylüyoruz. Fakat onların mânalarını ancak âlimler anlayabilirler."[22]

Fakat âlimler de onun bütün mânalarını çevirip ihâta edemezler. Bunlardan her biri, kendi mevhibe

---

20 -En'âm, 59. Not: Bazı âlimler bu kitabın Kur'ân-ı Kerim olduğunu, bazıları onun kader kitabı veya levhül-mahfuz olduğunu, bazıları da onun Allah teâlâ'nın kendi ilmi olduğunu söylemişlerdir.

21 -Sâd, 29

22 -Ankebut, 43

ve yeteneğine göre ondan bir demet mâna alır ve bunu tefsir adıyla ortaya koyar

Kur'ân'ı doğru bir şekilde ve Allah teâlâ'nın muradı üzerine tefsir edebilmek için arapça lügati, istiâre ve beyan ilmini, sarf ve nahvı, Kur'ân'ın inişi zamanındaki arapların örf ve âdetlerini, ondan (Kur'ân'dan) çıkarılan temel dinî ilimleri, akıl ve kalp ilimlerinin esaslarını bilmek ve takva sahibi olmak lâzımdır. Onun için, bu ilimleri yeterli derecede bilmeyen ve takva hayatını yaşamayan kimseler tarafından yapılan Kur'ân tefsirleri ya eksik veya bütünüyle yanlıştırlar. Bu çalışmada takva şartının aranması ise, Kur'ân ilminin herkesin anlayabildiği maddî ilimler cinsinden olmayıp kalp temizliği, vicdan sağlamlığı, Allah korkusu, sorumluluk duygusu ve ruh hassasiyetiyle algılanabilen türden olması yüzündendir.[23]

---

[23] -Tefsir ve meâl yayımlayan yayınevleri de, bu eserlerin kimlere âit olduklarını ve bu kimselerin yukarıda geçen şartları hâiz olup olmadıklarını iyice bilmek zorundadırlar. Aksi takdirde, dine hizmet etmek gibi iyi bir niyete sahip de olsalar, yanlış eserler yayımlayarak manevî sorumluluk altına girebilirler. Bundan bir iki sene evvel Bursa Kitapçılar Çarşısına inerek yeni yayınları görmek istedim. Birkaç türlü basılan bir tefsir-meâl gözüme ilişti. Bir cilt kaldırıp orta yerinden açtım. Gözüme ilişen âyet şeytandan bahsediyordu. Tefsir-meâlde şeytan sözü, "kötü duygu" şeklinde tefsir edilmişti. Ben hemen, bu tefsir-meâl sahibinin Muhammed Abduh ekoluna mensup bir kimse olduğunu anladım. Çünkü bu ekole mensup olanlar, Kur'ân'da kendisinden yüzlerce def'a bahsedilen ve beşeriyetin bu dünya imtihanında

Onun için, Kur'ân-ı Kerim'de, "Allah'a karşı takva gözetin ki, O size (kendi kelâmının mânalarını) öğretsin."[24] buyurulmuştur.

Kur'ân ilimlerinin en önemli olanı tevhid ilmidir. Buna usûl ilmi ve iman ilmi de denir. Âhiretteki kurtuluş bu ilmin iyice bilinmesine bağlıdır. İnsanların en çok yanıldığı ve bu yüzden dünya ve âhiret hüsranına uğradıkları ilim de bu ilimdir.[25]

önemli bir yer tutan şeytan gerçeğini insanın kendi kötü duygusu, kuruntusu vs. şeklinde te'vil ederler. Bunun gibi daha başka ciddî hataları da vardır. Fakat buna rağmen, bir yayınevi bu kitabı yayınlamayı üstlenmiştir. Müslümanlar hakkında hüsn-i zan esas olduğu için, ben de tanımadığım bu yayıncının bunu bilmeden yaptığını düşündüm. Daha sonra, bazı zatlar gazete köşelerinde de bu tefsir-meâlin sahibi üzerinde yazılar yazdılar ve onun fikirlerinin İslâmiyeti tam temsil etmediğini söylediler.

24 -Bakara, 282

25 -İslâm ümmetinin yetmiş üç fırkaya bölünmesi de bu ilim üzerindeki ihtilâflardan doğmuştur. Allah Resûlunun açık beyanıyla bu fırkaların yetmiş ikisi de, dünyadaki diğer milletler, din mensupları ve muhtelif akvâm-ı beşer gibi cehennemliktirler. Kurtulan tek fırka ise, ehl-i sünnet fırkasıdır. Bu fırka bizim mensup olduğumuz fırkadır. Bu husus mücerret bir zan, mesnedsiz bir iddia veya hoş, fakat boş bir temenni değil, kesin delillerle ispatlanmış bir gerçektir. Bizi bu kurtuluş fırkasına dahil eden Rabbimize nasıl şükredeceğimizi bilemiyoruz. Kelimler, sayılar, rakamlar ve bildiğimiz ifadeler bu şükrü ifade etmek için yetersiz kalıyor. Bu sebeple biz de, Allah Resûlunun dediği gibi, "Seni övmekten âciz olduğumuzu hissediyor ve bunu itiraf ediyoruz. Sen, kendi kendini övdüğün gibisin." diyoruz.

Bu ilmin dindeki yeri, temelin binadaki yeri gibidir. Bu sebeple, bu ilmi sağlamlaştırmadıkça, diğer şeylerin bir önemi olmaz.

Şer'î ilimlerin ikinci kısmı ise furû' ilmidir. Furû' ilmi, amele taalluk eden ilimdir. Buna muâmele ilmi de denir. Bu ilim de üç kısımdır.

Birincisi, Allah teâlâ'nın hakkıyla ilgilidir. Bu ilim namaz, oruç, hac, zekât gibi ibadetleri ve bu ibadetlerin edâ ve ifâ keyfiyetlerini bilmektir.

İkincisi, kulların haklarıyla ilgilidir. Bu ilim, kullarla olan türlü muâmele ve münâsebetlerin doğru şekillerini bilmektir. Bu iki kısma birlikte "fıkıh" denir.

Fıkıh ilmi hem Allah teâlâ'ya ibadet ederken, hem de kullarla muâmelede bulunurken yanlışlık yapmamak için bilinmesi ve uyulması farz ve zorunlu olan şerefli bir ilimdir.

Allah teâlâ, fıkıh öğrenimini emrederek şöyle buyurmuştur:

"Her kavimden bir gurup fıkıh öğrensin ve onu kendi kavimlerine öğretsin."[26]

"Münafıklar fıkıh öğrenmezler."[27] Ve onlar fıkıh düşmanıdırlar.

Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm da fıkhın önemini belirtmek için şöyle buyurmuştur:

---

26 -Tevbe,122

27 -Münâfikûn, 7

"Allah teâlâ bir kimseye hayır irade ederse, ona fıkıh ilmini öğrenmeyi nasip eder."

Üçüncüsü, nefsin hakkıyla ilgilidir. İnsan üzerinde nefsinin hakkı da vardır. Ve bu büyük bir haktır. Allah teâlâ, cehenneme atılan kimselerin kendi nefislerine zulmettiklerini müteaddid âyetlerde bildirmiştir.[28] Zulmetmek, birinin hakkını yemek ve çiğnemek demektir. Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm da, "Nefsinin de senin üzerinde hakkı vardır." buyurmuştur. Nefsin hakkı ise, onu Allah teâlâ'nın azabına müstahak ve mahkûm edecek işler yapmamak, onu güzel huylarla süslemek ve kötü huylarla çirkinleştirmekten sakınmaktır. Bunun için de, hangi huyların Allah teâlâ katında güzel ve hangilerinin çirkin olduğunu bilmek lâzımdır. Nefsin hakkıyla ilgili ilim, şer'î ilimlerin üçüncü kısmını teşkil eder. Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm güzel huyların önemi hakkında şöyle buyurmuştur:

"Ben ancak güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim."

"Kıyamet gününde kulun terazisindeki en ağır amel güzel ahlâktır."

"İnsanları cennete götüren amellerin başında takva ve güzel ahlâk gelir."

---

28 -Bakara, 57; Âl-i İmrân, 117; A'râf, 160, 177; Tevbe, 70; Yunus, 44; Nahl, 33, 118; Ankebut, 40; Rum, 9

"Güzel ahlâk sahibi, gece namaz kılan ve gündüz oruç tutan gibidir."

"Kişinin imanı arttıkça ahlâkı da güzelleşir."

Bu hadis, güzel ahlâkın imandan güç aldığını bildirmiştir.

"Size en kolay ibadeti söyleyeyim mi? Bunlar, dilini tutmak[29] ve güzel ahlâk sahibi olmaktır."

"Kulun şerefi güzel ahlâk sahibi olmasıdır."

"Allah teâlâ mü'min bir kuluna güzel ahlâk verirse, onu cehennem ateşinde yakmaz."

"Güzel ahlâk, suyun karı erittiği gibi, günahları eritir. Kötü ahlâk da sirkenin balı bozduğu gibi, ameli bozar."

"İslâmı temsil edenler, güzel ahlâk sahibi olan mü'minlerdir." Bu hadise göre, güzel ahlâk sahibi olmayan kimseler, İslâmı temsil edemezler. Bunlar, kendileriyle birlikte İslâmın görüntüsünü de çirkinleştirirler.

"Malınızla herkesi mutlu edemezsiniz. Fakat güzel ahlâkınızla bunu yapabilirsiniz."

"İçinizde en çok sevdiğim ve kıyamet gününde kendime en çok yakın gördüğüm kimseler, ahlâkı en güzel olanlarınızdır."

---

[29] -Dilini tutmaktan maksat; yalan söylememek, giybet ve iftira etmemek, kalp kırmamak, yanlış ve hilâf konuşmamak gibi işlerdir.

"Allah'ım! Müslümanlar arasında tefrika sebebi olmaktan, dışımda gösterdiğim iyiliğe içinde sahip olamamaktan ve kötü ahlâk sahibi olmaktan sana sığınırım."[30]

---

30 -Münzirî, et-Terğib, 3/402-513. Not: Burada dikkatleri özellikle son hadisin birinci cümlesi üzerine çekmek istiyorum. Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm, müslümanlar arasında tefrika sebebi olmaktan Allah'a sığınmıştır. O halde, müslüman isek, hepimizin de bundan sakınması ve bizi sakındırması için Allah teâlâ'ya sığınması lâzımdır. Fakat, ne yazık ki, kalpleri küfür ve nifakla dolu kimseler gibi, kendilerini İslâm hizmetinde gösteren bazı gafiller de küçük hesaplar için ümmetin birlik ve bütünlüğünü bozmaya çalışırlar. Basireti bağlı bir takım saf müslümanlar da bu tefrikacıları Allah teâlâ'ya yakın kullardan zannederler. Halbuki, bunlar sebep oldukları ve ateşini körükledikleri ayrılık ve bölünmüşlük yüzünden Allah teâlâ'dan en uzak insanlardır. Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm bir duasında da şöyle buyurmuştur:

"Ayrılık ve tefrika uykudadır. Allah, onu uyandırana lânet etsin." Allah Resûlu bir kimseye bu şekilde beddua eder ve onun için Allah teâlâ'nın lânetini talep ederse, o kimse artık kendisini zemzem ve kevser sularıyla yıkasa yine iflah olmaz.

Ümmet içinde tefrika çıkaran bazı kimselere bunun Allah yanındaki vebali hatırlatıldığı zaman, bunlar akıllarını başlarına alıp yaptıklarından pişmanlık duymak yerine, büyük bir pişkinlikle ve şeytanî bir mantık ve hile ile şöyle derler: "Biz tefrika çıkarmıyoruz. Müslümanları kendi etrafımızda birleştirmeye çalışıyoruz. Allah! Allah! Yahu siz kimsiniz ki, müslümanları kendi etrafınızda birleştirmeye çalışıyorsunuz? Siz, galiba kendinizi yanlış bir aynada seyrediyorsunuz. Çünkü, sizin diğer müslümanlardan zere kadar bir üstünlüğünüz yoktur. O halde onları kendi etrafınızda birleştirmeye çalışma hakkını nereden alıyor-

Ahlâk bu kadar önemli olunca, onun ilmi de onunla birlikte önem kazanmıştır. Çünkü bir şeyi bilmeden onu doğru bir şekilde yapmak mümkün değildir.

Diğer dinî ilimler gibi, ahlâk ilminin temel prensipleri de Kur'ân-ı Kerim'de verilmiştir. Bu sebeple, Kur'ân-ı Kerim hem akîde, hem ibâdet, hem muâmele, hem de ahlâk kitabı vasfını kazanmıştır.

Aklî ilimler ise, topluca şu kısımlara ayrılır:

1- Matematik ve geometri. Hükümleri kesin olan bu ilimle eşyanın sayısı, ağırlığı, şekil ve boyutları belirlenir. Kur'ân-ı Kerim'de bu ilme "mizan" ismi verilmiş[31] ve önemini belirtmek için, Rahmân suresinde

---

sunuz? Şu âyet-i kerimeler hâlinize ne kadar uygundur:

"Onlar kendi içlerinde kendilerini büyük gördüler ve bu yüzden azdıkça azdılar."(Furkan, 21), "Onlara, 'Bozgunculuk ve yıkıcılık yapmayın! denildiği zaman, 'Hayır! Biz yapıcılarız!' diye cevap verirler. Dünya âlem bilsin ki, onlar bozguncu ve yıkıcılardır. Fakat, kendileri farkında değildirler." (Bakara, 11, 12)

Suâl: Fırkalar ve cemaatler çoğalmış. Bunlar arasında birlik ve beraberlik nasıl sağlanır?

Cevap: Birlik ve beraberlik iki türlüdür. Birincisi bir arada toplanmak ve organik bütünlük oluşturmaktır. İkinci ise kalp ve gönül beraberliğidir. Birinci türden bir beraberlik gerektiği zaman bunun yolu, az olanın çok olana iltihak etmesidir. Buna işaret eden Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm, "Büyük kalabalığa uyun." buyurmuştur. Böyle bir beraberlik gerekmediği zaman ise, birlik ve beraberliğin yolu birbirini sevmek, diyalog içinde olmak ve birbirinin hizmetini takdir etmektir.

31 -Mizan; terazi, ölçü, ölçme âleti, hesap demektir.

arka arkaya üç âyette ısrarla ondan bahsedilmiştir. Bu âyetler şöyledir:

"Allah gökleri yükseltti ve mizanı koydu.[32] Mizanda eğrilik yapmayın. Vezni dosdoğru tutun, mizanı eksiltmeyin."[33]

Kur'ân-ı Kerim'de sayı, miktar ve boyuttan bahseden başka âyetler de vardır.[34]

2- Tabiî ilimler. Bunlar, eşya ve tabiatın mahiyet ve özelliklerini inceleyen ilimlerdir. Bunların en önemlileri fizik, kimya ve tıp ilimleridir. Bu ilimler müşâhede, tecrübe ve deneylerle kazanılır ve geliştirilirler. Maddî ve manevî yönleriyle mamur bir medeniyet, dinî ilimlerin yanında bu ilimlerin varlığını da gerektirir. Bu sebeple, İslâm dini bu ilimleri öğrenmeyi emretmiş ve onlara farz-ı kifâye derecesinde önem vermiştir.

3- Felsefî ilimler. Mücerret akıl yürütmeye dayanan bu ilimlerde doğru ve yanlışlar iç içedirler. Bu

---

32 -Mizanın konulmasının göklerin yükseltilmesiyle birlikte zikredilmesi onun Allah teâlâ'nın yanındaki önemini ifade etmek ve göklerin de mizan (matematik ve geometri) ölçüleriyle yaratıldığını bildirmek içindir.

33 -Rahmân, 7-9

34 -Bkz: Bakara, 96; Enfâl, 9, 66; Hac, 47; Ankebut, 14; Secde, 5; Sâffât, 147; Meâric, 4; Kadr, 3; Enfâl, 65... Meryem, 48, 94; Mü'minûn, 112, 113; Yunus, 5; İsrâ, 12; Kehf, 11; Cin, 28... Bakara, 184; Müddessir, 30; Mürselât, 30.

ilimlere sübjektif yaklaşımlar ve hayal unsurları da karışır. Bu sebeple, felsefî ilimler bağlayıcı bir hüküm ifade etmezler. Bundan dolayı da, bu ilimleri şer'î ilimlere karıştırmaktan ve özellikle tevhid ilmine sokmaktan sakınmak lâzımdır. Çünkü dinî ilimler, Allah teâlâ'nın Hak ismine dayanan gerçeklerden oluşurlar. Felsefî ilimler ise, hayal mahsulü fantezilerdir.

TASAVVUF İLMİ

Tasavvuf ilmi, sufilere nisbet edilen bir ilimdir. Bu ilmin gaye ve maksadı kalp ve nefisleri ıslah etmek ve ahlâkı güzelleştirmektir. Bu ilim şer'î ilimlerin ölçülerini kullandığı sürece doğru ve faydalı bir ilimdir. Bu durumda o İslâmî bir keyfiyet ve mahiyete de sahiptir. Fakat, o bu ölçüleri terk edip felsefe ve mücerret aklın ve hatta nefsin uydurmalarıyla şekillendiği zaman yanlış ve zararlı bir ilim haline gelir. Anlaşıldığı kadarıyla bu ilim şer'î ilimlerin bir dalı olarak ortaya çıkmıştır. Ancak, zaman içinde bazı kimseler tarafından onun bazı şubelerine felsefe karıştırılmıştır. Felfese karıştırılmış bu şubeler İslâmî ilim olmaktan çıkmış, felsefî birer ekol hâline gelmişlerdir.

Tasavvuf ilminin en tehlikeli yanı, şer'î ölçülere bağlı kalmadığı zaman, Allah teâlâ'nın zatı ve sıfatları hakkında akıl yürütme, tecrübe ve denemeye dayanan görüşler ve inançlar oluşturmasıdır. Bir çok sufi,

bu görüş ve inançları Kur'ân'ın talim ve telkin ettiği inanç esaslarının yerine geçirmiş ve bu suretle hem kendileri dalâlete düşmüş, hem de onların dediklerine inanan kitleleri dalâlet sınırına kadar getirmişlerdir. Hulul, ittihad, vasl gibi kavramlar bunların icad ettiği dalâlet tuzaklarıdır.[35]

(Önceki dönemlere göre çok farklı yönleri bulunan şimdiki zamanda tasavvufu yaşamak gerekirse, onu mutlaka şer'î ölçülerin içine çekmek ve bu ölçüleri hem amel, hem ahlâk, hem hâl ve tasavvur, hem de deyim ve kavram boyutunda esas almak lâzımdır. Bir de yeni anlayışlara göre izah edilemeyen ve yeni zevklere göre çirkin görünen tavır ve hareketlerden sakınmak gerekir. Fikir veya amel plânında içine yabancı unsurlar sızmış olan tasavvuf kolları için bu türlü bir revizyon kesin olarak gereklidir. Fakat, aslî saflık ve safvetini koruyan kollar varsa, elbette ki onlar için bir sözümüz yoktur.

Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm şöyle buyurmuştur:

"Kim, dinimizde ondan olmayan bir şey uydurursa, uydurduğu şey reddedilir."

---

35 -Sufilerin kullandıkları ve bir kısmı Kur'ân'ın ölçülerine uyarken bir kısmı uymayan kavramlar şunlardır: Hal, vakit, semâ', vecd, şevk, sekr, sahv, ispat, mahv, fakr, fenâ, beka, cem', fark, zevk, şürb, setr, tecelli, kurb, bu'd, mükâşefe, müşâhede, şeriat, hakikat, velâyet, irade, şeyh, mürid.

"En doğru söz Allah teâlâ'nın sözüdür. En güzel uygulama O'nun Resûlunun uygulamasıdır. En kötü şey, dinde uydurulan şeydir. Dinde uydurulan her şey bid'atdır. Her bid'at dalâlettir ve her dalâlet ateştedir."

Abdullah ibni Mes'ud radıyallahu anh da şöyle demiştir: "Dinde bir şey uydurduğunuz zaman, onun aslından bir şey atmanız gerekir. Halbuki onun aslından olan şey, sizin uydurduğunuz şeyden daha hayırlıdır.")[36]

---

[36] -Tasavvuf mesleğine mensup, daha doğru bir ifade ile, kendilerine âit bir hesapla tasavvuf maskesini kullanan bazı kimseler, şer'î ölçüleri hiçe sayarak kendi akıl ve hayallerine uydukları için çok acayip sözler söylemiş ve acayip şiirler yazmışlardır. Fakat, bu hainleri velî falan zanneden saf ve cahil kimseler ve hatta okudukları ilme güvenmeyen zayıf karakterli bir takım ilim ehli bunların bu zırvalarını büyük marifet saymış ve önünde secde etmişlerdir. İşte bu zırvalardan bir şiir paçavrası:

Cihan var olmadan ketmi ademde
Hak ile birlikte yekdaş idim ben
Yarattım bu mülkü çünkü Âdem'de
Yazdım tasvirini, nakkaş idim ben

Anasırdan ben bir libasa büründüm
Nar-u bad-u ab-u haktan göründüm
Hayrülbeşer ile dünyaya geldim
Âdem ile bile hemyaş idim ben

İsmail göründüm bir zaman ey can
İshak, Yakub, Yusuf oldum bir zaman
Eyyup geldim, çok çektim el aman!
Kurt yedi vücudum kan yaş idim ben

İLİMLERİ ÖĞRENME YOLLARI

Bil ki, ilim iki yoldan öğrenilir. Bunlardan birisi tahsil, diğeri de Allah teâlâ'nın öğretmesidir. Tahsil, ilmi vasıtalarla (hoca, kitap, araştırma v. s. ile) öğrenmektir. Allah teâlâ'nın öğretmesi ise vasıtasızdır. Bu öğretim de iki şekilde gerçekleşir.

Mübarek asayı Musa'ya verdim
Ruhül-Kudüs oldum Meryem'e erdim
Cümle evliyaya ben rehber oldum
Aldığım esrara sırdaş idim ben

Bu şiirin sahibi, ezelden beri Allah teâlâ ile beraber olduğunu ve hatta O'nunla bir bütün teşkil ettiğini ve yaratılan her şeyi Allah teâlâ ile birlikte yarattıklarını ve hatta kendisinin bunları yarattığını, gelip geçen bütün peygamberlerin de kendisi olduğunu açık seçik söylemiştir. Böyle bir görüş ve düşünce ise, Kur'ân ve Sünnetin öğrettikleriyle tamamen zıttır. Çünkü bunlara göre, Allah teâlâ birdir, ortak ve şeriki yoktur, her şeyi kendisi tek başına yaratmıştır, yaratmada bir ortak ve yardımcısı yoktur, insanlar da diğer mahluklar gibi, O'nun abd ve kullarıdır, O'na kulluk ederlerse, onları mükâfatlandırıp cennete götürecek, O'na karşı diklenirlerse, bellerini kırıp O'nları dünya ve âhirette süründürecektir. Peygamberler insanların en üstün fertleridir, onlara inanmak ve kendilerine saygı duymak imanın temel rükünlerindendir. Fakat, tekrar edeyim, böyle zıt ve ters bir inanç, daha doğrusu inançsızlık ve küfür, bazı çevrelerce tevhidin hakikati ve özü olarak kabul edilmiştir. Fakat artık bu türlü dehşetli tarihî yanılgıların terk edilmesi zamanı gelmiştir.

Birincisi tefekkür etmektir.

Tefekkür etmek, Allah teâlâ'dan gelen ilme tâlip olmak ve kendisini onun gelişine ve kabulüne hazırlamaktır. Ancak tefekkür gücü insanlara göre değişir. Bu sebeple, bir kimsenin bir saatlik tefekkürle kazandığı ilmi bir başkası bir senede kazanmayabilir. Bu farklılık akıl nurunun insanlardaki çokluk veya azlığı yüzündendir. Akıl nuru ise, takvanın yoğunluk derecesiyle orantılıdır.

Tefekkür etmek, Allah teâlâ'dan gelen ilmin kapısı olduğu için, Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm şöyle buyurmuştur:

"Bir saatlik tefekkür bir senelik nâfile ibadetten daha hayırlıdır."

İkincisi vahiy almaktır.

Bir ruh olgunlaşır, tabiat kirinden ve dünya hırsından arınır, beşerî hisleri temizlenir ve kendisi yüzünü yaratıcısına çevirip O'nun cömertlik ve lütfunu güzel bir edeple istemeye başlarsa, Allah teâlâ ona ledünnî ilimleri vahiy şeklinde gönderir. Peygamberler din ve şeriat ilmini bu şekilde aldıkları için, Allah teâlâ Âdem aleyhisselâm'dan bahsederken, "O, Âdem'e bütün isimleri öğretti."[37] buyurmuş, Muhammed aleyhissalatu vesselâma hitap ederken de, "O, sana bilmediklerini öğretti. Allah'ın senin üzerin-

[37] -Bakara, 31

deki fadl ve lütfü büyüktür."[38] buyurmuştur. Meleklerin ilmi de Allah teâlâ'nın öğretmesi ve vahyetmesi sonucudur. Onun için, melekler şöyle demişlerdir: " Seni tenzih ederiz. Bize öğrettiğinden fazla ilmimiz yoktur."[39]

Bu ilim (ledünnî ilim) velilere ve takva sahiplerine de ilham şeklinde gelir. Ancak bu ilmin en üstün türü peygamberlere gelen ilimdir. Bu sebeple, ilham sahibi olan veliler de peygamberlerin ilminden yararlanmak ve onların izinden yürümek zorundadırlar.

Peygamberlerin ilmi tahsil ve tefekkür yoluyla kazanılan ilimlerden de üstündür. Çünkü bu ilim, her şeyi bilen Allah teâlâ'nın ilminin bir ziyası ve yansımasıdır. Bu yüzden bu ilim, hem hatasız ve eksiksiz, hem de kutsal ve mübarektir.

Allah teâlâ'nın öğretmesinin bir yolu da rüyalardır. Temiz ruhlarda oldukça netlik kazanan rüyalar, yine de vahiy ve ilham derecesinde değildirler. Çünkü vahye hiç şeytan karışmadığı, ilhama az karışma imkânı bulduğu halde, rüyalara daha çok karışabilir. Ve onlara karıştığı zaman, onları kendine göre görüntülendirip şekillendirir. Ayrıca, rüyaların ışığı bir çok prizmalardan geçip kırılan ışık gibi eğri büğrüdür. Bu yüzden de, anlaşılmaları için te'vil ve yoruma muhtaçtırlar. Bu da onları kırıldıkları prizmalardan geri

---

38 -Nisâ, 113

39 -Bakara, 32

götürüp asıl yapılarına ulaştırmak şeklinde olur.

Allah teâlâ, bir kuluna iyilik irade ettiği zaman, onu maddî ilimlerle bırakmaz, kendisine ledünnî ilmin kapısını da açar ve bu suretle ona eşya ve hadiselerin hakikatlerini, mülk ve melekûtün gizli mânalarını da öğretir.[40] Bu da çok büyük bir hayırdır. Onun için, Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Allah, istediği kimseye hikmet verir. Kime hikmet verilirse, ona çok hayır verilmiş olur."[41]

Son peygamber olan Muhammed Aleyhissalatu vesselâm'dan sonra vahiy kapısı kapanmıştır. Çünkü, kıyamete kadar nesli devam edecek olan beşeriyeti aydınlatmak ve onlara âhiret yolculuğunda kılavuzluk etmek için bu yolla gelmesi gereken ilimler gelmiş ve tamamlanmıştır. Onun için, Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Bugün dininizi ikmâl ettim, üzerinizdeki din nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâmı seçtim."[42]

Bir şey tamamlandıktan sonra onun üstüne yeni şeyler koymak hikmet ve maslahata uygun değildir.

---

[40] -Kur'ân-ı Kerim'de İbrahim aleyhisselâm hakkında şöyle buyurulmuştur: "Yakîn kazananlardan olması için, biz İbrahim'e göklerin ve yerin melekûtünü (iç yüzlerini, bize bakan mânalarını delillerini) gösterdik." (En'âm, 75)

[41] -Bakara, 269

[42] -Mâide, 3

Allah teâlâ da hakîm olduğu için, tamamladığı dine ondan sonra yeni bir şey eklemeyeceğini bildirmiştir.[43]

[Ledünnî ilmin ilham yoluyla gelmesi ise, kıyametin kopacağı zamana kadar kesilmez. Çünkü bu ilim ayrıntılarla ilgilidir. Ayrıntılar ise, zaman geçtikçe yenilenmeye ve çoğalmaya devam ederler.] Bu yüzden, Allah teâlâ kullarına lütuf ve merhamet göstererek bu kapıyı açık tutmuştur. O, kullarına karşı her zaman lütufkârdır ve onları maddî ve manevî yollardan destekler.

Bu sebeple O, ayırım yapmaksızın bütün ruhları ledünnî ilmi de almaya elverişli bir kabiliyette yarat-

---

43 -Ahzâb, 40. Not: Bazı zındıklar, vahiy ve peygamberlik kapısının kapanmasını din devrinin bitmesi şeklinde anlamak isterler. Bunlar şöyle derler: Son peygamberden sonra artık beşeriyet, kendi kendisini yönetebilecek, kendi kanunlarını koyabilecek, kendi sorunlarını çözebilecek bir olgunluğa kavuşmuştur. Hâl bu olunca da artık, vahiy ve peygamberliğe ihtiyaç kalmamıştır.

Bu görüş tabiatiyle yanlıştır. Evvelâ, beşeriyetin kendi kendisini ne kadar yönetebildiği ve sorunlarını çözebildiği ortadadır. Herkesin her şeye kırgın, kızgın ve isyan halinde olduğu gerçeğine bakılırsa, beşeriyetin sorunlarını çözmediği, aksine bunları arttırdığı açıkça görülür. Kaldı ki, vahiy ve peygamberliğin tek görevi dünyaya âit sorunları çözmek değildir. Çünkü onların birinci ve öncelikli görevi, insanlara Allah teâlâ'yı tanıtmak ve onları âhiret yurduna davet etmektir. Halbuki, olgunlaştığı söylenen beşeriyet, bugün Allah teâlâ'yı unutmuş ve âhiret yurdunu bütünüyle hesabından çıkarmıştır. Buna göre, vahiy ve peygamberliğin görevi devam etmekte ve bu görevin önemi gittikçe artmaktadır.

mıştır. Ancak sonradan oluşan ârizî sebepler, çoğu ruhları ilham hattından koparır. Buna işaret eden Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm şöyle buyurmuştur:

"Her doğan insan, İslâm yaratılışı ile yaratılır. Fakat, ebeveyni ve çevresi onu saptırırlar."

"İnsanlar, tevhid inancına yatkın bir ruh yapısıyla yaratılırlar. Fakat daha sonra şeytanlar onları tevhid yolundan çıkarırlar."

Bu ruhlar, bu etkiler altında hat değiştirince artık yalnızca cesedlerinin istek ve talepleri için çalışırlar. Bunlar, böylece kendi hüviyetlerini unutur ve kendi ihtiyaç ve iştiyaklarını göz ardı ederler. Bu yüzden, bunların ilham iklimiyle irtibatları kesilir. Diğer bir kısım ruhlar ise, cesetleriyle bir ölçüde ilgilenseler bile, asıl gayretleri kendi kendilerini yetiştirmek ve geliştirmek yönündedir. Bu ruhlar, ledünnî ilmi alınca da daha çok inkişaf eder ve gelişirler.

Ledünnî ilim ilhamın nurudur. Bu nur, ruhlara üç şartla akseder:

1- Tahsil yoluyla kazanılan ilimleri tahsil etmek. Bu ilimleri tahsil etmeden ilham kapısı açılmaz. Bu yüzden, bütünüyle cahil olan kimseler, ilham alamazlar ve yine bu yüzden, bir hadiste de rivayet edildiği gibi, Allah teâlâ cahillerden velî ve dost edinmemiştir. (Enteresandır ki, Allah teâlâ akıllı olan cahilleri bile veli yapmazken, hurafeciler bir takım delilere bile velilik mertebesi verirler. Bunlara göre, deliler velidirler.

Bu görüşün temelinde de zındıklık vardır. Çünkü bu görüşün sahipleri bu yolla velilerin değerini düşürmek isterler. Halbuki, veliler peygamberin en sadık ve vefakâr vârisleri ve davasının katıksız temsilcileridir. Bu sebeple, peygamberde mevut olan bütün üstün sıfatlar gibi, akıl, zekâ ve dirayet de onlarda mevcuttur.)

2- Kazanılan ilimlerle amel etmek. Çünkü ruhları olgunlaştıran ilim değil, ameldir. Bu sebeple, amel ilmin de gayesi olmuştur. Onun için, Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm şöyle buyurmuştur:

"Kim bildikleriyle amel ederse, Allah teâlâ ona bilmediklerini de öğretir."

"Kim kırk gün Allah teâlâ'ya hâlis bir niyetle ibadet ederse, Allah teâlâ hikmet pınarını onun kalp ve dilinden akıtır."

3- Tefekkür etmek. Tefekkür etmek yeni ilimlere talip olmak ve kendisini bunları almaya hazırlamaktır. Bu bir anlamda daha fazla ilim istemek için fiil halinde dua etmektir. Buna işaret edilen bir âyette şöyle buyurulmuştur:

"De ki: Rabbim! İlmimi arttır."[44]

---

[44] -Tâhâ, 114

ISBN 975-290-630-3
9 789752 906303

KİTAP
SKB 330452 UGD